

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 26 верасня 1986 г. № 39 (3345) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

СУЛАДДЗЕ СЭРЦАЎ, СУГУЧНАСЦЬ ПЕСЕНЬ

Урачыстае адкрыццё Дзён літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларускай ССР

Фінал канцэрта, прысвечанага ўрачыстаму адкрыццю Дзён.

Гэтая святочная падзея адбылася 23 верасня ў зале Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

У прэзідыуме таварышы Г. Г. Барташэвіч, У. А. Ляпёшкін, А. А. Малафееў, В. А. Пячэнікаў, Ю. М. Хусаінаў, У. М. Шуралёў, У. І. Ганчарык, В. В. Гурын, прадстаўнікі партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый, вядомыя дзеячы літаратуры і мастацтва, вучоныя. Тут жа — афіцыйная дэлегацыя Эстонскай ССР на чале з сакратаром ЦК КП Эстоніі Р. Э. Рыслаанам, якая ўдзельнічае ў Днях дэлегацыі эстонскіх пісьменнікаў, мастакоў, кінематаграфістаў, кампазітараў, кнігавыдаўцоў.

Кароткім уступным словам урачысты вечар адкрыў сакратар ЦК Кампартыі Беларусі В. А. Пячэнікаў.

Слова атрымлівае першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Ю. М. Хусаінаў. Здаецца, толькі ўчора мы з

вялікай увагай і хваляваннем сачылі за творчай справаздачай нашых лепшых калектываў у Эстоніі, а сёння і ў культурным жыцці Савецкай Беларусі радасная і хвалюючая падзея — адкрываюцца Дні літаратуры і мастацтва Эстонскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, адзначаюць Ю. М. Хусаінаў. Далей ён, у прыватнасці, сказаў, што пачуццё сям'і адзінай, якое аб'ядноўвае людзей усіх нацый і народнасцей нашай вялікай Радзімы, — не абстрактнае паняцце, яно матэрыялізуецца ва ўсіх сферах жыцця: у эканоміцы, у галіне сацыяльных адносін, у культуры, працягваюцца ў моцнай дружбе народаў.

Яркі прыклад гэтаму і такія святы, як цяперашняе. Яны заўсёды выходзяць далёка за межы з'яўляюцца толькі культурнага жыцця, становяцца вялікімі і важнымі палітычнымі падзеямі.

Нашы рэспублікі звязвае моцная, выпрабаваная часам

дружба, падкрэсліў прамоўца. У гады Вялікай Айчыннай вайны дружба беларусаў і эстонцаў, як і іншых народнасцей нашай краіны, дапамагла адстаяць заваёвы Вялікага Кастрычніка, незалежнасць Сацыялістычнай Айчыны. Ён зазначыў, што Савецкая Беларусь сёння — гэта рэспубліка сучаснай шматгаліновай прамысловасці, буйной механізаванай сельскай гаспадаркі, высокаразвітай культуры, яна ўпэўнена ідзе па шляху, вызначаным XXVII з'ездам партыі. Прамоўца расказаў пра поспехі эканомікі Беларусі ў гады адзінаццатай пяцігодкі, поспехі нацыянальнай навукі і культуры.

Дружба беларускага і эстонскага народаў — гэта не толькі сустрэчы, добрыя словы, моцныя поціскі рук. Гэта перш за ўсё цеснае эканамічнае, культурнае і навуковае супрацоўніцтва, узаемная бескарыслівая дапамога. Цяжка знайсці сёння такую сферу на-

Спявае народная артыстка СССР Ану Кааль.

(Заначэнне на стар. 2)

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

шага шматграннага жыцця, у якой не адчуваўся б гэтыя плённыя кантакты. Беларусь адпраўляе ў Эстонію грузавыя аўтамабілі, трактары, сельскагаспадарчыя машыны, падшыпнікі, станкі, матацыклы і веласіпеды, радыётавары, электраухавікі. Мы атрымліваем ад эстонскіх сяброў экскаватары, будаўнічыя матэрыялы, сілавыя трансфарматы, тканіны, пражу, паперу, кардон і іншыя віды прадукцыі.

Паспяховае вырашэнне вялікіх і складаных задач цяперашняй пяцігодкі ў многім залежыць ад актыўнага выкарыстання перадавага вопыту. Ня мала павучальнага ёсць у рабоце працоўных калектываў і цэлых галін народнай гаспадаркі Эстоніі, падкрэсліў Ю. М. Хусаінаў.

Вельмі шырокія і разнастайныя культурныя і грамадскія сувязі рэспублік. Традыцыйнымі сталі абмены дэлегацыямі перадавых калектываў, навуковых работнікаў, спецыялістаў, спартсменаў, студэнтаў. З вялікім поспехам праходзяць гастролі тэатральных калектываў, кінафестывалі, святыя песні, выстаўкі твораў мастакоў і многае іншае. Яшчэ адным яркім пацвярджэннем гэтаму з'явіліся гастролі Талінскага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісена, якія толькі што закончыліся ў Мінску.

Дні літаратуры і мастацтва Эстоніі — гэта не адкрыццё невядомага, а працяг добрага знаёмства.

Не магу сёння не адзначыць і, карыстаючыся выпадкам, не выказаць нашай найглыбейшай

СУЛАДДЗЕ СЭРЦАЎ, СУГУЧНАСЦЬ ПЕСЕНЬ

удзячнасць за дапамогу, аказваемую эстонскімі працоўнымі нашай рэспубліцы ў сувязі з аварыяй на Чарнобыльскай АЭС. Эстонскія будаўнікі ў гэтыя дні ўзводзяць жыллё на поўдні Гомельшчыны. Дзве тысячы беларускіх школьнікаў, якія адпачывалі ў піянерскіх лагерах братаў рэспублікі, былі акружаны асаблівымі клопатамі і ласкай. Гэта і ёсць яркае пацвярджэнне ленинскай дружбы савецкіх народаў.

Цяперашнюю сустрэчу з Эстоніяй беларусы чакалі з вялікім і радасным хваляваннем, сказаў у заключэнне Ю. М. Хусаінаў. І мы верым, што абмен дасягненнямі ў галіне літаратуры і мастацтва з'явіцца новым укладам ва ўмацаванні дружбы народаў нашай краіны, у развіццё шматнацыянальнай савецкай мастацкай культуры, будзе магутным імпульсам для пошукаў і знаходак, удасканалення майстэрства творчай інтэлігенцыі абедзвюх рэспублік.

З цёплымі словамі прывітання да прысутных звярнуліся каваль-штампоўшчык Мінскага аўтамабільнага завода, член ЦК КПСС, дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, Герой Сацыялістычнай Працы Я. А. Шуляк, першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Н. С. Гілевіч, студэнтка філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна В. А. Скіба.

На трыбуне — кіраўнік дэлегацыі Эстонскай ССР сакратар ЦК Кампартыі Эстоніі Р. Э. Рыстлаан.

Ён перадаў працаўнікам Беларусі сардэчнае прывітанне ад Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Эстоніі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета, Савета Міністраў рэспублікі пажаданні новых дзійненняў у творчай працы ў імя праўлення Радзімы, поспехаў у выкананні задач, пастаўленых XXVII з'ездам КПСС.

Вось ужо больш як сорак гадоў Эстонія — член вялікай

братняй сям'і, якую цэментуюць высокія камуністычныя ідэалы, сказаў ён у прыватнасці.

Як Беларусь, так і Эстонія на ўласным вопыце зведала цяжар класавога і нацыянальнага прыгнёту. Праз шматвяковую вызваленчую барацьбу нашы продкі пранеслі любоў да свабоды, нянавісь да прыгнятальнікаў. Праз цяжасці і нягоды яны імкнуліся да ведаў і прыгажосці, стваралі самабытную культуру.

Як вы захоўваеце ў памяці грамадзянскі і творчы подзвіг першадрукара і гуманіста Францыска Скарыны, заснавальніка нацыянальнай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа, іншых прагрэсіўных дзеячаў, так і эстонскі народ помніць Фрыдрыху Рэйнальда Крэйцвальда — збіральніка нацыянальнага эпасу «Калевіпаэга», першую народную паэту Лідзію Койдула, мужнага барацьбіта-дэмакрата Карла Роберта Якабсана, якія ў мінулым стагоддзі сталі стваральнікамі эстонскай нацыянальнай літаратуры, тэатральнага і музычнага мастацтва. Іменна яны абудзілі ў народзе цягу да ведаў, іменна дзякуючы нястомнай працы гэтых патрыётаў-асветнікаў ужо больш чым дзесяцігоддзямі назад У. І. Ленін змог назваць Эстонію краем пагадоўнай пісьменнасці.

Як у Беларусі, так і ў Эстоніі асновай і кіруючым пачаткам рэвалюцыйных пераўтварэнняў сталі неўміручыя ідэі марксізму-ленінізму. Вялікая справа, якой прысвяцілі жыццё тысячы эстонскіх рэвалюцыянераў, увянчалася аднаўленнем у 1940 годзе Савецкай улады і прыняццем Эстоніі ў Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Але будаўніцтва новага жыцця ў Эстоніі было нядоўгім. Вайна, развязаная фашыскай Германіяй, стала цяжкім выпрабаваннем для ўсяго савецкага народа.

Эстонскі народ ганарыцца тым, што і яго сыны адважна змагаліся на Маанзундскіх

астравах, удзельнічалі ў баях пад Вялікімі Лукамі, за гарады Нарву і Тарту, у вызваленні сталіцы рэспублікі — Таліна. З пакалення ў пакаленне як святыню пранясе эстонскі народ бязмежную падзяку сынам і дочкам Беларусі, якія разам з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцей краіны вярнулі свабоду Савецкай Эстоніі, сказаў Р. Э. Рыстлаан. З новай сілай братнія ўзаемадапамога савецкіх народаў праявілася і ў нашы дні, калі краіну напаткала бяда — аварыя на Чарнобыльскай АЭС. Бескарысліваю дапамогу ўкраінскаму і беларускаму народам аказваюць усе савецкія людзі. З асаблівай цеплынёй і сардэчнасцю жыхары нашай рэспублікі прынялі гэтым летам дэлегацыю з Гомельскай вобласці.

Прамоўца адзначыў сённяшняе дасягненне Савецкай Эстоніі як плён жывой творчасці народа, кіруемага Камуністычнай партыяй. Разам з тым мы разумеем, гаварыў ён, што ў поспехах Савецкай Эстоніі ўдзельнічае праца ўсіх народаў краіны. Свой уклад уносяць і Беларусь, з якой нас звязвае цеснае эканамічнае супрацоўніцтва, чые дочки і сыны паказваюць узоры патрыятызму, працоўчы ў Эстоніі.

Але мы добра разумеем: якімі б важкімі ні былі дасягненні, мы не можам імі задавальняцца. Асабліва цяпер, калі краіна ўступіла ў новы перыяд развіцця і пачата карэнальна перабудова. Наперадзе — вялікая работа, якая патрабуе сур'ёзных намаганняў. І тут неацэннае значэнне мае выкарыстанне вопыту перадавых калектываў братніх рэспублік, асабліва Беларусі, якая ўжо некалькі гадоў запар з'яўляецца генератарам каштоўных пачынаў, цікавых эксперыментаў.

Верныя прынцыпам інтэрнацыяналізму, мы пастаянна клапацімся аб узбагачэнні духоўнага жыцця эстонскага народа тымі каштоўнасцямі, якія

ствараюцца майстрамі мастацтваў братніх рэспублік. Важнае месца ў гэтым мы па праву аддаём беларускай літаратуры і мастацтву. Сёння цяжка ўявіць эстонскага кіналюбца, якому не знаёма творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Танка і Васіля Быкава, Алесь Адамовіч і Івана Мележа. Больш як 40 кніг беларускіх аўтараў выпушчаны на эстонскай мове амаль мільённым тыражом. Песні Аляксея Дударова ідуць на сцэнах многіх тэатраў рэспублікі, Бурныя апладыменты нашай публікі гучалі на прадстаўленнях Беларускага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы, на канцэртах выдатных беларускіх танцораў і музыкантаў... Гэта толькі асобныя прыклады нашых рэальных кантактаў з беларускай культурай. Але нават гэтага сёння мала. Актыўная сацыяльная палітыка нашай партыі прадугледжвае новы ўздым духоўнай творчасці, якаснае паліпшэнне ўсёй работы і ў галіне культуры. А значыць, далейшае паглыбленне ўзаемага ўзбагачэння братніх культур.

У памяць аб Днях літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі Р. Э. Рыстлаан паднёс беларускім сябрам падарунак — новае палатно, напісанае па эстонскіх народных матывах Героем Сацыялістычнай Працы народным мастаком СССР Э. Оксам.

Затым адбыўся вялікі святочны канцэрт, у якім выступілі лепшыя мастацкія калектывы і вядомыя майстры музычнай культуры Эстонскай ССР, а таксама Дзяржаўны ансамбль танца БССР, аркестр Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

У заключэнні на сцэну выйшлі заслужаныя артысты ЭССР А. Вескі, Я. Йоала, заслужаны артыст БССР В. Скорбагатаў. І загучала новая песня «Калыханка міру» А. Хауга. Яе падхапіла ўся зала.

(Па матэрыялах БЕЛТА)

НАДЗЁННАЯ РАЗМОВА

Перабудове — канкрэтныя справы!

3 пасяджэння прэзідыума праўлення СП БССР

У напружанай творчай атмасферы перабудовы, якая складалася ў краіне пасля гістарычных рашэнняў XXVII з'езда КПСС, праходзілі IX з'езд пісьменнікаў Беларусі і VIII з'езд пісьменнікаў СССР. Шчырая і прынцыпова гаворка, што вялася на пісьменніцкіх форумах, не абмінула ўвагай шматлікія праблемы і цяжасці грамадскага жыцця, але ў першую чаргу, натуральна, тычылася праблем літаратурных.

Абмеркаванню пэўных зрухаў у літаратурным жыцці рэспублікі за апошні час было прысвечана першае пасляз'ездаўскае пасяджэнне прэзідыума праўлення СП Беларусі, якое адбылося 12 верасня. «Аб мерапрыемствах па выкананні пастановаў IX з'езда пісьменнікаў БССР і VIII з'езда пісьменнікаў СССР» — так быў сфармуляваны парадак дня пасяджэння.

З уступным словам выступіў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. XXVII з'езд КПСС пазначыў курс на паскарэнне прагрэсу і перабудову жыцця ў нашай краіне, сказаў

ён. Галоўны рычаг гэтага курсу — барацьба за дэмакратызацыю, наватарскія ідэі, сацыяльную справядлівасць і галоснасць. Курс партыі атрымаў шырокую падтрымку народа. Відэавочна ажыццэненне грамадска-палітычнага і культурнага жыцця, расце цікавасць да палітыкі, праблем культуры і маралі. Наперадзе ў нас ясныя перспектывы, якія абнадзейваюць і натхняюць. Але трэба многае пераадолець. Пераадолець тое, што стрымлівае нас, што заняла такое вялікае месца ў нашым жыцці да гістарычных рашэнняў XXVII з'езда. Думаецца, што трагедыя Чарнобыля ці «Адмірала Нахімава» — вынік не толькі безадказнасці, але і негатыўных з'яў больш шырокага парадку. Гэта балючыя ўрокі, якія павінны прайсці праз нашы сэрцы, павінны прымусяць нас задумацца.

Чэрвеньскі Пленум ЦК КПСС адзначыў не толькі пазітыўныя зрухі, якія адбыліся ў нашым грамадстве, але і той факт, што перабудова ідзе павольна і яе тэмпы не могуць нас задаволіць. Перад намі часта

толькі «ілюзія перабудовы», як гаварыў на Пленуме М. С. Гарбачоў, «паварот да якасці, эфектыўнасці, новых метадаў кіраўніцтва адбываецца цяжка і хваравіта». І галоўныя перашкоды — інерцыя мыслення, коснасць, руціна.

Саюз пісьменнікаў, працягваючы далей Н. Гілевіч, — арганізацыя творчая. Здавалася б, што коснасць і руціна не сумяшчальныя з самім духам творчай дзейнасці. Сёння хацелася б пагаварыць аб тым, ці назіраюцца нейкія канкрэтныя зрухі ў нашай творчасці, у формах і спосабах арганізацыі літаратурнага жыцця. Час ідзе — з'яўляюцца новыя творы (думаю, што многія з іх былі напісаны раней, яны і стварылі неабходную атмасферу для перабудовы, можна сказаць, працавалі на падрыхтоўку перамен). Пра раманы альбо пэзмы гаварыць яшчэ ранавата. Але ў апэратыўным жанры (аповесцях, апавяданнях, нарысах і вершах) у нас яшчэ далёка не ўсё так добра, як здаецца. Што запомнілася з апошніх публікацый? «Паэма сораму і гневу» П. Панчанкі, артыкул У. Калесніка «Крытэрыі — праўда і хараство», надрукаваныя ў «ЛіМе». Можна паставіць у прыклад і сёмы нумар часопіса «Беларусь», дзе сапраўды адчуваецца дух перабудовы. Але ж гэта нязначны пачатак. Глянем — для параўнання — на рускую літаратуру. У раманах, аповесцях, апавяданнях героі даўно жылі тым, пра што пазней было сказана на XXVII з'ездзе. Але затое якая зараз пайшла публіцыстыка! Яе не параўнаць з

нашай, беларускай. На нашым пісьменніцкім з'ездзе былі закрануты многія надзённыя праблемы — змаганьне за мір, экалагічныя (надзвычай важныя для Беларусі), праблемы сацыяльныя, якіх наша літаратура нейкім чынам асцерагаецца.

Вялікая ўвага, зазначыў прамоўца, надавалася пытанням нацыянальнай культуры і мовы, а таксама праблеме беларускай школы. Адкрыта гаварылася пра негатыўнае. Наша задача не толькі прадоўжыць размову, але і ў рабоце выявіць канкрэтныя прычыны: ісці далей і смялей, праводзіць у жыццё прынцыпы дэмакратызму і галоснасці, працягваць ініцыятыву. Як канкрэтны прыклад хачу прывесці ініцыятыву А. Карпюка, які прапанаваў абмеркаваць творчасць літаратараў Гродзенскага аддзялення СП БССР. Чаму б нам, і праўда, не акінуць вокам нашы абласныя арганізацыі, тым больш, што праблем там няма? Письменніцкія арганізацыі ў вобласці не растуць. А якое можа быць духоўнае жыццё без літаратурнага асяроддзя?

У рабоце СП БССР ёсць плённы вопыт, яго трэба развіваць, і ёсць няплённы, ад якога трэба адмаўляцца. Пошук, падтрымка таленавітага, эксперымент — не павінны быць толькі на словах. Пісьменнік піша мастацкі твор, але літаратурай той стане толькі тады, як дойдзе да народа. Давайце ж пагаворым пра ролю нашых выданняў і выдавецтваў. Трэба прызнаць, што недастатковую ўвагу мы ім

удзяляем. У Балгарыі, напрыклад, у выдавецтвах працуюць вельмі аўтарытэтных пісьменнікаў, у нас гэта практыкуецца, на жаль, мала. Ці не таму з'яўляюцца такія публікацыі, якія замучаюць, ніяк не сведчаць пра рост патрабавальнасці і адказнасці. А крытыка маўчыць. У той атмасферы, якая зараз пануе ў краіне, думаецца, трэба іначай і крытыкам гаварыць аб літаратуры.

Пагаворым і аб грамадзянскай актыўнасці пісьменніка. Паглядзіце, чаго дабіліся рускія пісьменнікі. Выратаванне Байкала, увага да Нечарнага лесу, да перспектывіўных вёсак і г. д. — усё гэта заслуга найперш пісьменнікаў. А мы? Бываюць моманты, калі практычна дзейнічаць важней, чым напісаць апавяданне ці верш. Сёння, скажам, нармалізаваць становішча з выкладаннем роднай мовы і літаратуры ў школе важней, чым напісаць мастацкі твор. Дзесяцігоддзямі мы гэтую з'яву замоўчвалі, не гаварылі пра яе, а нядобрая справа рабілася і зайшла так далёка, што сягоння трэба нешта рабіць са школай. Трэба ствараць грамадскую думку. А ці ствараем мы яе? Напрыклад, па лініі Бюро прапаганды? Тысячы выступленняў. Гаворым пра сваю творчасць, пра свае поспехі. А можа, трэба гаварыць пра нашы агульныя праблемы? Давайце думаць, давайце працаваць, рабіць канкрэтную справу.

Н. Гілевіч звярнуў увагу прысутных на наяўнасць жылёвай праблемы, на неабходнасць паліпшэння матэрыяль-

КНИГА — ПАСЛАНЕЦ ДРУЖБЫ

На ўрачыстым адкрыцці выстаўкі кнігі выдавецтваў Эстонскай ССР выступае старшыня Дзяржкамвыда Эстоніі Л. Кайк.
Фота Ул. КРУКА

Год назад эстонская кніга адзначыла сваё 460-годдзе. За чатыры з паловай стагоддзі выйшла каля 85 тысяч назваў розных выданняў, агульны тыраж якіх, як мяркуюць даследчыкі, склаў 350 мільянаў экзэмпляраў. Асаблівага поспеху эстонскае кнігадрукаванне дасягнула за гады Савецкай улады. Калі ў складзеным і апрацаваным Ф. Крайцвальдам народным збаві «Калевіпаэзі» гаварылася аб нізкім выданні, што прымацавана да мурасці, каб даць да нашчадкаў, данесці да іх вопыт вякоў, дык сёння смела можна сказаць, што кніга ў Эстоніі прыйшла ў кожны дом. Красавіца аб гэтым сведчаць наступныя звесткі. Кожная эстонская сям'я на працягу тыдня набывае ў сярэднім адну кнігу. Другое выданне эстонскай энцыклапедыі прыйшло ў кожны дом — тыраж яе 220 тысяч экзэмпляраў.

Пасобныя з гэтых фактаў прагучалі ў час урачыстага адкрыцця выстаўкі кнігі выдавецтваў Эстонскай ССР у выставачнай зале Дома кнігі ў Мінску ў сераду. Астатнія ж

звесткі — у шматлікіх рэкламных выданнях і бунлетах, якія госці ахвотна прапанавалі наведвальнікам, а найперш — у багатай і разнастайнай экспазіцыі. Каля 800 кніг грамадска-палітычнай, мастацкай, навукова-тэхнічнай літаратуры, выданняў па мастацтве, для дзяцей і юнацтва прывезлі эстонскія сябры.

На адкрыцці выстаўкі выступілі старшыня Дзяржкамвыда БССР М. Дзялец і старшыня Дзяржаўнага камітэта Эстонскай ССР па справах выдавецтваў Л. Кайк і кніжніка гандлю Л. Кайк.

Адзначалася, што з кожным годам пашыраюцца кантакты і ўзаема сувязі паміж выдаўцамі дзвюх братніх рэспублік. У прыватнасці, эстонская кніга знаходзіць усё больш шырокую дарогу да беларускага чытача, які сёння мае магчымасць знаёміцца на сваёй роднай мове з творами класікаў эстонскай літаратуры і вядучымі сучаснымі літаратарамі — выйшла больш за 20 кніг эстонскіх аўтараў.

А. АНДРЫЕВІЧ

ўрачыстага канцэрта ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР.

Канцэрт адкрыцця Дзён адбыўся назаўтра. З густым складзена праграма ўразіла і слухачоў, і глядачоў. Тут і багатыя скарбы фальклору: празрысты, як свежы крынічны струмень, акапельны спеў ансамбля «Ліннутая»; адмысловыя найгрышы скрыпкі, бубна, гармоніка і самабытных народных інструментаў (дарэчы, няўлоўна-роднасныя з нашымі танцавальнымі матывамі карагодаў, полек); вянок танцаў у выкананні «Сыпруса», куды знаёмаю стужкай упляталася і беларуская «Лявоніха»... Тут і святочнасць духавой музыкі (калектыў «Талін»), і п'явучасць рук народнага артыста СССР Э. Класа, які дырыжыраваў у той вечар сімфанічным аркестрам нашага тэатра оперы і балета, і сцэнічная грацыя абаяльнай спявачкі і актрысы А. Кааль. А унікальны талент 75-гадовага народнага артыста СССР Т. Куузіка, чый голас гуцьць проста магутна, чыё майстэрства пераўвасобіцца ў оперны вобраз, самааддана правесці сцэну, не карыстаючыся належным касцюмам і грывам, — узрушае! Яркі прагучала апрацоўка «Бульбы» ў дасціпным выкананні эстонскіх хлопчыкаў; бездакорнаю акадэмічнасна спяванню парадаваў слых знакамны мужчыскі хор. І, нарэшце, «Калыханка міру» ў фінале канцэрта...

Сёння — пяты дзень, як гасцююць на Беларусі эстонскія сябры. Папаўняецца летаніс нашых сустрэч, узбагачаецца скарбніца нашае дружбы.

НАШ КАР.

...І ГУЧАЛА МУЗЫКА

28 верасня ў Саюзе кампазітараў БССР адбудзецца канцэрт эстонскай музыкі. Яго з цікавацю чакаюць слухачы, да яго рыхтуюцца беларускія выканаўцы. Днямі ж кампазітары Эстоніі і Беларусі мелі сяброўскую гутарку. Нашы госці А. Пылдыма і А. Маргуста пазнаёмілі калег са сваімі твора-

рамі, абмяняліся думкамі пра перспектывы развіцця сучаснай музыкі. Творчы саюз нашай рэспублікі прадстаўлялі старшыня праўлення СК БССР народны артыст Беларускай ССР І. Лучанок, яго намеснікі народны артыст СССР прафесар Я. Глебаў і кампазітар У. Дарохін,

кампазітары В. Войцік, Г. Гарэлава, Л. Шлег, К. Цесакоў і інш.

Эстонскія кампазітары выехалі на Брэстчыну, пазнаёміліся з адметнымі мясцінамі вобласці, сустрэліся з працаўнікамі калгаса «Савецкая Беларусь»; вяскоўцы праслухалі іх творы.

Газеты, радыё, тэлебачанне спраўна вядуць гаворку пра гэтую адметную падзею культурнага жыцця. Штодня — аператыўныя паведамленні, змацянальныя рэпартажы, інтэрв'ю, замалёўкі... Складаецца досыць падрабязны летапіс братніх сустрэч, у якім ёсць водбліск разнастайных эстэтычных і жыццёвых уражанняў. Дакладнае сказаць, гэты лета-

ты хлеб», дзе ён згадвае свае сустрэчы з беларускімі літаратарамі. Багата ілюстраваны газетныя старонкі апавядаюць пра кантакты эстонскіх і беларускіх машынабудавальнікаў, стваральнікаў камп'ютэраў, працаўнікоў сельскай гаспадаркі. Уводзяць у свет гісторыі, старадаўніх культурных традыцый, знаёмяць з майстрамі мастацтваў Савецкай Эстоніі,

СКАРБЫ НАШАГА БРАТЭРСТВА

піс працягваецца. Бо «радаслоўная» братэрства эстонцаў і беларусаў пачалася не сёння і нават не з тых майскіх дзён, калі пасланцы Беларусі былі гасцямі эстонскага народа. Нашы сацыяльна-эканамічныя, культурныя сувязі маюць, як вядома, больш даўня карані — добрую аснову для далейшых плённых кантактаў, для палыбленага, узаемна цікавага знаёмства.

У першы ж дзень сустрэч атрымалі мы спецыяльны выпуск газеты «Савецкая Эстонія». Нумар аформлены ярка, па-святочнаму. Але гэта не дзяжурная святочнасць плаката: у кожнай публікацыі за небудзённасцю тону адчуваеш сур'ёзнасць, дзелавы змест.

Усё, каму трапіла ў рукі гэтая газета, звярнулі ўвагу на лаканічнае і грунтоўнае выступленне сакратара ЦК Кампартыі Эстоніі Р. Рытлаана. Зацікавіліся нататкамі О. Пыгі пра яго сустрэчы з І. Мележам, пра пераклады з беларускай літаратуры на эстонскую мову. Зацікавіліся развагамі народнага артыста БССР М. Міківе-ра пра п'есу А. Дударова «Радавыя» і вострай думкай Э. Ветэмаа пра пісьменніцкую місію. Як песня, гучыць шчырае ўзнёслае эсэ Ю. Тууліка «Чыс-

расказваюць пра спартыўнае жыццё і турыскія маршруты...

Першы ж дзень даў магчымасць дзеячам культуры, мастацтва Беларусі пагутарыць з гасцямі ў час прэс-канферэнцыі. Угледзецца ў мудры і бадзёры твар, услухацца ў голас чалавека з Зоркай Героя Сацыялістычнай Працы, 78-гадовага мастра Г. Эрнесакса, выдатнага харавога дырыжора. Пацуць высокую ацэнку беларускага харэаграфічнага мастацтва ад народнай артысткі СССР балетмайстра-пастаноўшчыка тэатра «Эстонія» Т. Тэлп-Рандвіір. Даведзецца пра традыцыі інтэрнацыянальнага і нацыянальнага выхавання студэнтаў Тартускага дзяржаўнага ўніверсітэта ад яго рэктара, Героя Сацыялістычнай Працы А. Коапа. Папытыць першага сакратара Пярнускага райкома Кампартыі Эстоніі В. Удама, аднаго з ініцыятараў РАПА, вядомага як аўтара надзённай п'есы «Адказнасць», пра яго новы твор для драматычнага тэатра — «Сон старшыні».

Першы ж дзень — гэта першы сеанс эстонскага фільма ў Доме кіно, гэта першы, вельмі прадстаўнічы, вернісаж у Палаты мастацтваў, гэта першыя «святочныя будні» эстонскіх артыстаў, якія рыхтаваліся да

ных умоў працы пісьменнікаў. Ён зазначае, што не толькі сакратары, кіраўніцтва саюза павінны займацца вырашэннем гэтых і шмат іншых праблем, а кожны пісьменнік, што поспех справы залежыць ад кожнага з нас.

Думку аб асабістай адказнасці кожнага пісьменніка за ўсё, што адбываецца ў літаратурным жыцці, падтрымаў С. Букчын. На адной прыватнай гісторыі я хачу паказаць, хто і што перашкаджае перабудове, скажэ ён. Гады тры назад я атрымаў даручэнне адрэцензаваць п'есу В. Бабровіча «Правілы гонару». З пункту гледжання мастацкай творчасці яна голай рыторыкай і непісьменнасцю, з пункту гледжання гістарычнага — фальсіфікацыяй. Я напісаў адмоўную рэцэнзію для Міністэрства культуры, са мною пагадзіліся матуры, са мною пагадзіліся мастацтвазнавец Т. Гаробчанка і гісторык В. Чапко. Але рэцэнзіі не дапамаглі, п'еса была пастаўлена ў Бабруйску. Я напісаў крытычны артыкул пра гэтую п'есу для «ЛГ», аднак надрукаваны ён не быў — за недаста моцнага падтрымка аказалася ў В. Бабровіча. Гэты артыкул быў надрукаваны ў «Знаменні юности». Але на гэтым усё не скончылася. Доктар мастацтвазнаўства У. Няфёд п'есу артыкул, у якім абараняе п'есу і абвінавачвае Букчына ў прадурзятасці. Т. Гаробчанка таксама змяняе сваю думку і друкуе станоўчую рэцэнзію. А спектакль ідзе, хоць для ўсіх відавочна яго мастацкі «ўзровень».

Пра неабходнасць падмацоўваць свае словы справамі га-

варыў у сваім выступленні і В. Тарас. Перабудову, пра якую мы столькі гаворым, напэўна, трэба пачынаць перш за ўсё з сябе. На працягу 25 гадоў мне тлумачылі грамадскія з'явы і рашэнні адны і тыя ж людзі. З'явы і рашэнні былі розныя, а тлумачальнікі заставаліся тыя ж. Некалькі гадоў мне тлумачылі, што канфліктнасць не можа існаваць у творах сацыялістычнага рэалізму, а пазней казалі, што тэорыя бесканфліктнасці нарадзілася ў асяроддзі літаратараў. Ці не спрабуюць і сёння такія ж тлумачальнікі і такімі ж самымі метадамі растлумачыць нам актуальныя з'явы сучаснасці? Тыя, хто кіруе нашым творчым жыццём, павінны не ўказваць нам і не тлумачыць, а раіцца з намі і рабіць разам з намі.

А. Карпюк прапанаваў увесці ў склад прэзідыума праўлення сакратараў абласных аддзяленняў СР. Старыя рэфлексы, гаварыў ён, як у свядомасці асобнага чалавека жыцьцё даўга. І нельга чакаць, што ад усіх іх мы пазбавімся адразу. Але тым не менш перамены ёсць, перамены адбываюцца, хоць, напэўна, не да ўсяго мы дараслі, а часам да іх проста не гатовы.

Праблема развіцця беларускай нацыянальнай культуры было прысвечана выступленне А. Мальдзіса. Мы часта зводзім нашы праблемы да прыватнага — тыражоў беларускіх выданняў, дзіцячых садоў — а трэба глядзець глыбей і шырэй, трэба гаварыць пра стаўленне да нашай нацыянальнай культуры ўвогуле. Адзін з пер-

санажаў аповесці В. Быкава «Кар'ер» гаворыць, што беларусы спазніліся на гэты цягнік. Але сёння трэба гаварыць не аб тым, як мы адсталі, а як паскорыць наш рух, як зрабіць, каб наш цягнік ішоў хутчэй наперад. Прамоўца выказаў шэраг прапаноў, якія, на яго думку, спрыялі б далейшаму развіццю беларускай літаратуры і культуры.

Двойчы ў «ЛіМе», працягваў А. Мальдзіс, чытачы выступалі ў абарону сядзібы Багушэвіча ў Кушлянах, але ніякага зруху ў гэтым пытанні не адбылося. Гіне дом Бядулі — Багдановіча ў Мінску. Была створана Дырэкцыя музеяў, якая нібыта павінна займацца ўсімі гэтымі пытаннямі. Аднак ці не штучнае гэта напластанне, якое, як мне здаецца, толькі ўскладніла музейнае жыццё?

В. Адамчык у сваім выступленні засяродзіў увагу на праблемах прапаганды літаратуры і распаўсюджвання беларускага друку. Прапаганда беларускай літаратуры, павышэнне тыражоў — першааснова, тое, з чаго мы павінны пачынаць. І не толькі тут, у гэтай зале, трэба гаварыць аб гэтым. Чыя віна, што ў многія раёны Беларусі (Пінск, Жабінка, Віцебск і Віцебскі раён) беларускі друк амаль не даходзіць? У гэтым ёсць, напэўна, доля і нашай віны. Можна, мы прытупілі вострыню нашага п'яра? Мала хто піша для дзяцей, а дзецям патрэбны добрыя творы. Не можа не хваляваць і тое, што творы нашы сталі пісацца кепскай беларускай мовай. І не толькі мастацкія. Наша крытыка збіваецца на шаблон, людскі-

мі словамі гаварыць не можа. Трывожыць камсамол, які не дапамагае справе выхавання.

Нядаўна я быў у Слоніме і Клічаве, пачаў сваё выступленне А. Клышка. Справа з падпіскай на беларускія выданні ў гэтых гарадах вельмі дрэнная. А як школа можа знаёміць дзяцей з сучасным станам беларускай літаратуры, не выпісваючы часопіс «Польмя»? Перад пісьменніцкім з'ездам, на з'ездзе і пасля яго гаварылася аб распаўсюджванні беларускіх выданняў. Але што зроблена? Настаў жа час, калі кожны павінен адказаць за свае словы.

Пра надзённыя праблемы гаварыў на пасяджэнні Б. Сачанка. Апошнія навіны (захаванне Байкала, адмаўленне ад перакідкі вады паўночных рэк, вяртанне маскоўскім вуліцам старых назваў) — гэта, безумоўна, радасныя з'явы. Добра, калі пісьменніцкае слова падтрымліваецца адпаведнымі рашэннямі, сказаў ён. У нашай рэспубліцы таксама нямаюць праблем, якія нас хваляюць. Нас хваляе, напрыклад, што мы губляем чытача. Разумная прапанова развіваць публіцыстыку, каб яна дасягнула належнага ўзроўню, каб гаварыла ва ўнісон з рускай... Але ж хіба нашы пісьменнікі не выступаюць з вострымі публіцыстычнымі творами? Мы выступаем, але як быць, калі вельмі многія людзі ў рэспубліцы не чытаюць беларускіх кніг і часопісаў. А параўнайце цэнтральныя газеты і нашы. Беларуская прэса пакуль што перабудоўваецца нясмела. Мне здаецца, што ў нас некаторыя таварышы толькі і чакаюць, калі скончыцца

гэтая размова пра перабудову, каб можна было спакойна жыць па-старому. Нядаўна я быў на Палессі. Вялікая бяда напала на мае родныя мясціны. А вось у адной газеце чытаю пра сваю вёску: «Прыгажэ Чырвоны Бор». Каму пажадаеш такой прыгажосці? Чытаеш такое і робіцца сорамна. Давялося сустракаць і бадзёрых да абьяквашці начальнікаў, якія адказваюць за перасяленне з раёнаў, што падлягаюць эвакуацыі.

Пра сувязь экалагічных і маральна-этычных праблем гаварыў у сваім выступленні А. Петрашкевіч. Калі я працаваў над п'есай «Соль», прыгадаў ён, мне давялося пазнаёміцца з работай Салігорскага калійнага камбіната. Салігорск — гэта наш Байкал, за выратаванне якога мы павінны змагацца. Шэсць тысяч тон салянога пылу штогод развейваецца па наваколлі. Пасохлі сады, забур'яна вялікая колькасць дублей зямлі. Нельга дапусціць трагедыі, якая можа там адбыцца. Тэрмінова трэба змяніць тэхналогію здабычы солі. Гэтыя ўсе пытанні я закранаў у сваёй п'есе. П'еса ставіцца па ўсёй краіне, але толькі не ў нас.

Некалькі слоў, працягваў А. Петрашкевіч, пра нашы адносіны да гістарычнай памяці. Нядаўна ў БелСЭ мы прыступілі да перавыдання даведніка помнікаў архітэктуры па Брэсцкай вобласці. Аказалася, што многія помнікі, якія да гэтага былі занесены ў памярдні даведнік, знішчаны. Нам прыйшоў ліст, дзе расказваецца, як у адной

(Заканчэнне на стар. 4)

У Дзюнах

Рух несканчоны дзюн
пад сілай ветру.
Ад мора прэч — за дзюймам
да дзюйма,
па міліметру.

Паўзучы штурм лугоў, лясоў,
Дуброў забытых.
І цёмна кружыцца пясок,
як рой маскітаў.

А ззаду — полчышчы: другіх
і процьмы, процьмы...
Іх вострым коп'ям траў густых
Стрымаць не проста.

Глянё на смяротны гэты жах
Травы-былінкі —
слязязца вочы, на зубах
скрыпяць пясчынкі.

Ды супраць гэтай сілы злой
ты йдзі сурога
у згодзе з дужаю сасной,
з кустом царновым.

Пераклаў К. КАМЕРША

Бэці АЛЬВЭР

Хапатлівы клопат веку
да зямлі няёмальна гне —
усё, што тоіць небяспеку,
невыважа любя мне.

У натхненні, у трызненні
п'ю віно дзівосных мар.
Калі-небудзь, як зацьменне,
рэчы скінучь свой цяжар.

Зліжа плынь імёны лёсаў,
гарады агорне прах,
і паробяць гнёзды восы
ў чалавечых чарапах.

О, жыццё, ты — птах, што
хіжа
дзён маіх чароды б'е.
Але ўжо бязмежка ніжучь
стрэлы, цэлячы ў цябе.

На ахвярнай трызне пышнай
накармлю табой зямлю,
а сама на крылах вышніх
ў неўміручасць ускрылю.

Уладзімір БЭЭКМАН

Няшчасце

На грудзе разбітых надзей
сядзела дзяўчына і плакала
горка.

Па шчоках каціліся
пацёркі-слёзы
і разбіваліся, падаючы на дол.
Крыўдна было дзяўчыне.
Усе свае лепшыя дні
праблукала
яна па равах, па ямах,
цалуючы жаб, што трапляліся
ей,—

зялёных, рабых і шэрых,
і нават з бародаўкамі...

Але, авоцці,
не станавіліся прынцамі жабы.
Няўцешна дзяўчына плача,
пачуўшы, што сярод жаб
усё-такі быў адзін прынец.

Пераклаў А. РАЗАНАЎ

Рэйн РАЎД

Ты мусіш спяваць
Калі ў свеце зусім яшчэ пуста
ты мусіш пайсці і урэзаць
душы народ
у халодны абложны дзірван
Вось зямля што ты мусіш
араць
бо іншай зямлі ты не маеш
Вось век што ты мусіш
пражыць
бо іншага веку не маеш
Вось адзіная песня
што мусіш спяваць
бо іншае песні не маеш
Пераклаў С. ШУПА

ДНІ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ЭСТОНСКОЙ ССР У БЕЛАРУСКОЙ ССР

86

**ТВОРЧЫМ
КАНТАКТАМ-
МАЦНЕЦЬ!**

— У нашым доме — дарагія госці, пісьменнікі братыя Эстоніі, якія прымаюць удзел у Днях літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларускай ССР, — так пачаў сваё выступленне ў час сустрэчы ў аўторак у канферэнц-зале Дома літаратара эстонскіх і беларускіх пісьменнікаў першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч. — Правадзенне гэтага важнага мерапрыемства, безумоўна, свята для кожнага. Аднак нельга забываць, што пісьменнікі прыходзяць у жыццё не для святкавання, а для цяжкай, рэальнай справы. Святочны настрой — часовы настрой. Таму і гэтыя Дні павінны стаць штуршком для нашага далейшага творчага супрацоўніцтва. Гэта асабліва важна цяпер, калі ў краіне адбываецца перабудова, прахо-

дзяць, як сказаў Міхаіл Сяргеевіч Гарбачоў, па-сапраўднаму рэвалюцыйныя пераўтварэнні. Перабудова тычыцца і змен у галіне культурнага будаўніцтва... Гаворка ў час сустрэчы і праходзіла пад знакам дзейсных, канкрэтных прапаноў па пашырэнні творчых кантактаў і ўзаема сувязей паміж эстонскімі і беларускімі пісьменнікамі, эстонскай і беларускай літаратурамі. З эстонскага боку ў гаворцы прынялі ўдзел народны пісьменнік Эстоніі, вядомы крытык і перакладчык Олеў Іыгі, на творчым рахунку якога ўжо цэлая бібліятэчка твораў беларускіх пісьменнікаў, Леа Метсар — вядомы як празаік і як перакладчык са славацкай і чэшскай моў (дарэчы, яго ра-

ман «Мары не паміраюць» выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура», Сяргей Ісакаў — літаратурны крытык, прафесар Тартускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Янка Сіпакоў і Рыгор Барадулін, якія былі ўдзельнікамі Дзён літаратуры і мастацтва Беларускай ССР у Эстонскай ССР, нагадалі шмат якіх з незабытых сустрэч на эстонскай зямлі, падкрэслівалі, што ў братняй рэспубліцы шмат робіцца на ніве перакладчыцкай дзейнасці. Яны, а таксама Ян Скрыган, які некаторы час жыў у Эстоніі, дзяліліся вопытам па ўзнаўленні на беларускай мове твораў эстонскіх аўтараў. А. Разанаў расказаў, як у выдавецтве «Мастацкая літаратура» рыхтаваўся калектыўны зборнік «Гняздоўе вятроў» —

невялікая анталогія сучаснай эстонскай паэзіі. Дарэчы, у планах выдавецтва выпуск двухтомнай анталогіі эстонскай паэзіі. Шырока прадстаўлена эстонская літаратура і ў сёлетнім выпуску літаратурнага зборніка «Братэрства». Тое, як шмат даюць кантакты з эстонскімі пісьменнікамі, адзначалі П. Макаль, С. Шупа, Г. Марчук, У. Паўлаў... Усе ўдзельнікі сустрэчы былі аднадушныя ў тым, што правадзенне сёлетніх Дзён літаратуры і мастацтва дзвюх рэспублік выходзіць за рамкі свята нацыянальных культур. Настрой на справы, на далейшую творчую працу — вось асноўны ўрок, які даюць яны.

НАШ КАР.

Фота Ул. КРУКА

У ПОШУКАХ СВАЙГО ШЛЯХУ

У дзень адкрыцця выстаўкі выяўленчага мастацтва Эстонскай ССР у мінскім Палацы мастацтваў гучалі песні і мелодыі братняга народа, гасцей віталі дзеці ў беларускіх нацыянальных касцюмах. На цырымоніі прысутнічалі вядомыя дзеячы культуры Эстоніі і Беларусі. З правамі выступілі міністр культуры Эстонскай ССР І. Лот і міністр культуры Беларускай ССР Ю. Міхневіч.

Падзеі далёкай гісторыі і сучаснасць знайшлі сваё адлюстраванне ў скульптуры, карцінах і графічных аркушах эстонскіх мастакоў. Але, мабыць, галоўная праблема, якая хвалюе іх сёння, — няпросты стасункі чалавека і навакольнага асяроддзя. У партрэтах, пейзажах, нацюрмортах, сюжэтных карцінах мастакоў розных пакаленняў выяўлены агульныя тэндэнцыі і напрамкі, уласцівыя

эстонскаму мастацтву. Выклікае цікавасць дэкаратыўна-прыкладное мастацтва — габелены, кераміка, кампазіцыі, выкананыя ў метале, ювелірныя вырабы. Звяртае на сябе ўвагу традыцыйны занятак эстонскіх майстроў — мастацкае апрацоўка скуры. Яго класічныя формы — вонладні кнігі, шакатулкі і іншыя вырабы ўжываюцца са скульптурнымі формамі, што дэманструе прычынна новы падыход да разумення магчымасцей гэтага матэрыялу. Уважлівае вывучэнне культуры мінулага, арганічнае ўвабленне нацыянальных рыс фар-

К. ІЛЬМЭ: Свята ўраджаю.

міруе ў эстонскіх мастакоў своеасаблівае успрыманне свету, дзе змацаванасць, як правіла, падпарадкоўваецца рацыянальнаму асэнсаванню рэчаіснасці.

Л. САЛОДКІНА

Г. МАРКЕЛАЎ: У. І. Ленін.

Р. ЭЛЬГІ: Крысціян Яак Петэрсон.

Р. ЭЛЬГІ: Айна Там.

ПЕРАБУДОВЕ—КАНКРЭТНЫЯ СПРАВЫ!

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2—3)

вёсцы Брэсцкай вобласці на вачах усёй грамадскасці разабралі царкву XVI—XVII стагоддзя і збудавалі з яе... хляўчук. Колькі я памятаю сябе, столькі мы гаворым пра мову. Але ж ёсць адзіная лінгвістычная тэорыя нацыянальнай палітыкі. Мне здаецца, што ў гэтым пытанні нам трэба пачынаць з таго, што прапаноўвае ў адным са сваіх артыкулаў гісторык Л. Лыч: увесці выкладанне беларускай мовы з першага класа, пазбавіць бацькоў права вырашаць пытанне вывучэння беларускай мовы ў школе, увесці выкладанне гуманітарных прадметаў у школах, тэхнікумах і ВНУ на беларускай мове. Своеасаблівым падагульнен-

нем выказаных прамоўцамі меркаванняў з'явілася выступленне У. Калесніка. У дыскусіі па пытаннях мовы і нацыянальнай культуры вызначыліся дзве тэндэнцыі, адзначыў ён. Першая — апеліраваць да кіруючых органаў і прымаць адпаведныя законы. Другая — арганізоўваць грамадскую думку. Мне думалася, што гэтыя тэндэнцыі павінны ўзаемадзейнічаць. Калі не будзе падтрымкі і зацікаўленасці народа, ніякі закон не дапаможа. За 20 апошніх гадоў назіраецца стан застою ў пытаннях адносінаў да нацыянальнай культуры. Ён тлумачыцца, акрамя іншых прычын, і тым, што моладзь недастаткова прымае ўдзел у грамадскім і культурным жыцці. Мала з яе боку ініцыя-

тывы. Чаму безыніцыятыўны камсамол? Можна, таму, што камсамольскія важакі пачынаюць быць важакімі з зарплат, з іншых даброт? Нам трэба актывізаваць грамадскую бескарысліваю ініцыятыву. А адбываецца так, што часам нават у добрых пастановах і законах ёсць моманты, якія гэтую ініцыятыву падрываюць. Нядаўна я гаварыў з адным настаўнікам пра школьную рэформу. Добрая справа — рэформа. «Арганізуем гурток, ноймем інжынера, заплацім яму», — кажа ён. Але ж ці за ўсё трэба плаціць? Трэба неяк развіваць і ўласную бескарысліваю ініцыятыву. Напрыклад, на Брэсцкім адзін старшыня захацеў зрабіць у сваім аграпрамысловым комплексе музей. Адною з цэнтральных фігур музея павінна была стаць гістарычная асоба К. Лышчынскага, які нарадзіўся ў гэтых мясцінах. І вось адкрыццё музея ледзь не сарвалася з-за таго, што Лышчынскі, маўляў, паходзіў са шляхецкага роду. Але ідэя і ініцыятыва перамаглі. Калі б старшыня комплексу

быў палахлівы, безыніцыятыўны, нічога гэтага не было б. Таму, калі мы не будзем абуджаць ініцыятыву ў масах, будзе нараджацца адваротнае — бездухоўнасць і абывацкасць, закончыць сваё выступленне У. Калеснік.

Дырэктар Беларускага аддзялення Літфонду СССР В. Вільтоўскі гаварыў на пасяджэнні аб маючым хутка адбыцца адкрыцці Дома творчасці «Іслач».

Падсумаваў вынікі гаворкі Н. Гілевіч. Адбылося таксама абмеркаванне плана работы прэзідыума праўлення СП БССР, у якім прынялі ўдзел У. Калеснік, П. Макаль, А. Грачанікаў, Н. Пашкевіч, М. Лужанін і інш. Сур'ёзная і зацікаўленая гаворка, што вялася пад час першага пасляз'ездаўскага пасяджэння прэзідыума праўлення СП Беларусі, яшчэ раз пацвердзіла, што дух перамен, якія адбываюцца зараз у краіне, не абмінуў мастакоўскую і грамадзянскую свядомасць пісьменнікаў рэспублікі.

НАШ КАР.

Саласпілскія

манументы

Яны падымаюцца з зямлі на роўным пустынным полі Адзін-адзіны матылёчак Маленькі трапечацце у прасторы якая не ведае сцен

Такога узлёту калочаму дроту не затрымаць бо Яны Яны Яны падымаюцца з зямлі Слухай Метраном адлічвае час

Яны падымаюцца з зямлі у жудаснай прасторы якая не ведае сцен на далоні вятроў-скразнякоў адзін-адзіны матылёчак трапечацце белы

Можа чыясьці душа Метраном адлічвае час Слухай

Элен НІЙТ

Настаўнікам

Гэты хлеб, што недапёкся, недавараную кашу, недаробкі нашай кухні аддаём на кухню вашу. Спадзяёмся на ваш клопат, вопыт ваш і навучанне. Мы здаём вам сыравіну, і надзея ўся — на вас. А дабавіць вы павінны, каб было у самы раз, мёд добра і соль старання. І бацькі у спрэчцы з вамі не адступяцца ніколі: «Тут дабавіць трэба солі, так, настаўніца, больш солі!» А матуліны парады не старэюць год ад году: «Даражэнькая, больш мёду, так, настаўніца, больш мёду!» І начальству ад загадаў патрабуюцца адказы: «Масла больш!», «Падліць вадзіцы!» «І зрабіць усё адразу!» Запасайцеся адвагай і сваю трымайце марку. Справа смела вы рабіце і ўсё будзе у парадку. Несумненна — хлеб удасца. Выйдуць пернікі надзіва з шаляніўцаў, падшыванцаў, з непаседаў дураслівых.

Пераклаў Ю. СВІРКА

Сулеў КЮБАРСЭП

Усё што здараецца здараецца раптам нават дрэвы зазеленелі знянацку.

Кожны момант астатні сэрцу чучён яго рэха — ў горле ў вушах у душы галоўнае — трэба нам жыць.

Ля прорвы стаіць чалавек пасівелы тварам да нас чэрз час што застаўся.

Дорыс КАРЭВА

Як восень жывём даастанку, прыйдзе вясна, веру я.

Дрэвы, што зараз на вярце нашай самоты, ўваскрэснучы.

Там, пад лістамі павучымі, мы і спаткаемся, любі.

Пераклала Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ

ЭСТОНСКІЯ ХОКУ

Андрас ЭХІН

Вішня ў пупышках. З кожным імгненнем вясны ўсё больш.

Такі шэры дзень. Адно дажджынка святлее на цёмным акне.

Вяйла ВЕСПАП

З танцаў усіх найбольш я ўпадабаў жураўліны танец Хаця я не журавель.

Элен НІЙТ

Ай, не ўмяшчае у чарчкі-кветкі ландыш свой пах.

Сіняя хмара зазле зялёным агнём — і раптам усіх убачу.

У вочы чарніц запала чорная вечнасць — ці можна ўжо нам прыходзіць?

Хен-Карэн ХЕЛАТ

Матылёк з аднаго і муха з другога боку акна — быццам блізняты.

Ян КАПЛІНСКІ

У шапаценні дажджу слухаю стук свайго сэрца.

ФІЛЬМ пра ўцёкі з канцлагера. Снежная роўнядзь, схіл гары. Над усім гэтым — шэрае неба. Па снезе бяжыць чалавек у паласатай лагернай вопратцы. Ён усё больш слабе. За ім бяжыць некалькі сабак. Чалавек спрабуе ад іх адбівацца. Сабакі рвуць ягоную вопратку. Брэх і валтузня. Да чалавека, які б'ецца з сабакамі, набліжаюцца шасцёра эсэсаўцаў. Яны адпыхваюць сабак. На нейкі момант здаецца, што яны прышлі, каб выратаваць чалавека. Але раптам адзін з іх б'е чалавека ў пахвіну. Астатнія таксама накідаюцца на яго. Дзея спыняецца. Крык: Стоп! Відавочна, усё, што адбыва-

Вядомы эстонскі празаік і драматург Маці Уньт нарадзіўся ў 1944 годзе. Друкавацца пачаў у 1963 годзе. Выдаў шэраг кніг. Важнейшыя сярод іх — зборнік «Месяц быццам сонца, якое гасне» (1971), апавесці «Матыяс і Крыстына» (1974) і «Via regia» (1975), зборнік «Чорны матацыкліст» (1976) і раман «Асенні бал» (1979). Выйшлі «Выбраныя творы» ў 2-х тамах (1985).

Творы М. Уньта перакладаліся на рускую, латышскую, літоўскую, украінскую, малдаўскую, грузінскую, фінскую, польскую, нямецкую, венгерскую, балгарскую, чэшскую мовы.

ецца, — гэта толькі фільм. Гараць пражэктары. На экране вісіць камера. Здымачная група.

Дубль паўтараецца.

Рэжысёр зноў спыняе сцэну. Ён паказвае, як трэба біць нагой у пахвіну. Ён незадаволены. З дасканаласцю прафесіянала ён дае розныя парады. Артысты-эсэсаўцы ўважліва слухаюць. Ківаюць галовамі. Сцэна паўтараецца трэці раз.

«Стоп! Досыць! — крычыць рэжысёр. — Перапынак паўгадзіны».

Артысты расслабляюцца. Адкаркоўваюць вялікія бутэлькі з віном, п'юць з іх, голасна рагочуць. Пасля накіроўваюцца па дарозе ў бок вёскі. Зноў п'юць віно, спяваюць ёдлімі². Шэсць чорных постацей на фоне снегу. Цітры: «1948».

Удалечыні паказваецца аўтобус, ён таксама выглядае самотным і чорным на фоне снегу. Абранутыя ў мундзіры эсэсаўцаў артысты, ужо добра нападпітку, выходзяць наустрач аўтобусу. Становіцца шыхтам упоперак дарогі, ідуць наперад і спыняюць аўтобус. Крычаць: «Усім выйці! Выходзь, жыдоўская свіння! Вашы дакументы!».

Пасажыры, павагаўшыся, выходзяць, увачу неразуменне і страх. У іх правяраюць дакументы, абмацваюць вопратку, шукаючы зброю. Артысты добра ўвайшлі ў сваю ролю. Іх ахацця п'яная гарэзлівасць, яны вельмі задаволены сваім недарэчным жартам.

Напалоханы і раззлаваны людзі не разумеюць, ці гэта ява, ці, можа, нейкая гульня. А больш за іншых напалоханы адзін стары бледны чалавек, які не падпарадкаваўся загаду

¹ Заходнегерманскі пісьменнік.
² Цірольскія манера спеваў.

Ханда РУНЭЛЬ

РАКІ

Спрытней, чым танкі-баракі, паўзуць маленькія ракі: не бразгаюць панцыры грозны і не грукочуць тракі. Вылазяць з азёр, затокаў, паўзуць, быццам змрок, у змроку, шось кепскае ў іхніх думках, шось злоснае ў іхніх зроку, шось хіжае ў іх намерах, пралазяць яны праз дзверы, праз вокны і праз парцьеры, і вось яны ўжо ў кватэрах, і вось яны ўжо ў хатах, у ложка глядзяць зірката,

Мурашка паўзе на сцяблінцы да сонца. Вецер стаіў дыханне.

Не, аніхто ўжо сюды цябе вярнуць не патрапіць, кропля расы.

Доўга шукаў ключы, што ззубіліся ў снезе. Змяркацца стала.

Матс ТРААТ

Хмара, не плач пахмурлівымі вачамі. Бачыш: жыта цвіце.

Пахмурае неба. Вазьму партрэт сябра — вочы сустрэну.

Калью КАНГУР

Кветкі жытнёвага поля, скошаная сенажаць — сцэжкі нядзелі.

Юры ЮДЗІ

Далёка Японія, Эстонія ўсё-ткі яшчэ далей — вятры між сабой разважаюць.

Март РАУД

Словы, што змоўчыліся, — зярняты, якіх не пусцілі ў глебу, замкнулі ў камень.

Пераклаў з эстонскай А. РАЗАНАЎ

— ён скурчыўся на заднім сядзенні аўтобуса і з жахам глядзіць на тое, што адбываецца за заінзелым акном.

Рэжысёр, які непрыкметна падышоў, спыняе вобшык і здэка. Ён надзвычай абураны. Крычыць: «Хлопцы! Хопіць жартаў, або я вас усіх звольню! Зараз жа адчапіцеся ад людзей! Вы на каго працуеце? Вы на фірму працуеце! Я не сцяпілю гэткага хулганства! Зараз жа прэч адсюль!».

Шасцёра статыстаў прамармыталі прабачэнні, як школьнікі, схопленыя на месцы злачынства, і пабрылі ў бок вёскі, апусціўшы галовы. Рэжысёр пагразіў ім кулаком і звярнуўся да раззлаваных пасажыраў.

«Панове і пані, шчыра прашу прабачэння. Мы тут якраз здымаем фільм, тема якога — вайна і яе жахі. Я набраў статыстамі цірольцаў з навакольных вёсак. Вы ж ведаеце, зараз такі час, што з горада людзей не выцягнеш. Але каб вы толькі ведалі, як цяжка мне з гэтымі цірольцамі. Я выбраў у наваколлі самых дужых, самых спартыўных на выгляд мужчын на ролю эсэсаўцаў, але яны нейкія занадта легкадумныя, увесь час п'юць і свавольнічаюць. Гэта прастыя хлопцы з гор, фільм іх чамусьці ап'яніў, я не мог гэтага прадбачыць. Яшчэ тысячу разоў прашу прабачыць».

Пасажыры, незадаволеныя, зноў лезуць у аўтобус. Рэжысёр прадэманструе дапамагае жанчынам, зноў і зноў просіць прабачэння. Стоячы ў аўтобусе і ўжо збіраючыся развітацца, ён раптам заўважае не на жарт спалоханага старога ў куце. Ягоны твар гэтак уражвае рэжысёра, што таму нічога не застаецца, як падысці да яго і пагаварыць з ім асобна.

«Шаноўны пане, супакойцеся, калі ласка. Мы здымаем фільм пра апошнюю вайну, і мы не можам не закрануць гэму дзікунства нацыстаў. Я лічу, услед за маім настаўнікам Луісам Бунюэлем¹, што смерць і пакуты нельга паказваць у кіно так, быццам яны нейкія звычайныя рэчы. Але здарэнне, якое вы толькі што перажылі, не мае з фільмам нічога супольнага. І з рэчаіснасцю таксама. Гэта тутэйшыя хлопцы. Моладзь ёсць моладзь, ды яшчэ віно зрабіла сваю справу — вось адкуль гэты міжвольны цынём і недарэчны жарты. Не злуйцеся на іх, калі ласка. Яны ж сапраўды выдатныя хлопцы — звычайныя лыжнікі і пастухі з тутэйшых цірольскіх гор».

Стары застаецца сур'ёзны. Ён адказвае:

«О, божа, я якраз адтуль, адкуль і яны. Але я меў справу з мясцовымі эсэсаўцамі і быў вымушаны адсоль уцячы. Пане рэжысёр, вы не вінаваты, што іх выбралі. Я добра ведаю гэтых артыстаў, яны і ёсць тыя эсэсаўцы...».

Рэжысёр выходзіць ашаломенны. Аўтобус ад'язджае. Рэжысёр ідзе на здымачную пляцоўку. Корпаецца ў рыштунку. Знаходзіць рэквізітны аўтамат. Стаіць з аўтаматам у руды глядзіць, як па засыпанай снегам дарозе набліжаюцца маленькія чорныя постаці. Гэта ягонныя статысты. Асістэнт крычыць у мегафон на ўсю пляцоўку:

«Перапынак скончаны! Хутчэй! Пачынаем здымаць!»

¹ Іспанскі кінарэжысёр.

Пераклаў з эстонскай С. ШУПА

па коўдрах шныраць заўзята, кратваюць пясці, пяты. Праз дзіркі любія ўмела ўпіваюцца прагна ў целы, пакуль не растала цемра, пакуль не настаў дзень белы. А цемра растане — людзі абудзяцца ў нейкім спудзе. Вы ўжо не тыя, што ўчора, — гаворыць ім шэптам гора. Баяцца яны сваіх твараў, вантроб, языкоў і мараў, спалохана з дому ўцякаюць на плошчы і тратуары. Сеюць пажары злыя ў краіны брыдуць чужыя. Шукаюць куток бяспекі, дзе ўсе былі б чалавекі, дзе акрыялі б калекі, агоўталіся небаракі і дзе б не поўзалі ракі.

Пераклаў з эстонскай А. РАЗАНАЎ

АДДЗЕЛ крытыкі штотыднёвіка «Літэратура і мастацтва» прапанаваў мне адказаць на ліст, які даслаў у рэдакцыю з Асіповіч журналіст Іван Віктаравіч Сцяпура. Ліст гэты — своеасаблівы водгук на маю аповесць, надрукаваную ў сакавіцкім нумары часопіса «Малалодзь», своеасаблівы — бо хутчэй нагадвае рэцэнзію, у якой ёсць спроба, аналізуючы тэкст, адзначыць і моцныя і слабыя бакі твора. Таму прыводзіць яго цалкам (з перакладам зместу аповесці), відаць, немэтазгодна — даволі прывесці тры радкі, якія сведчаць пра непасрэднае ўспрыманне працы танага. Вось яны: «Шмат увагі ўдзяляе ў сваёй творчасці Таіса Бондар тэме кахання, тэме чалавечых узаемаадносін. Пацвярджэннем таму і аповесць чужога жыцця «Дзённік жанчыны». Нялёгка ўчытвацца ў першыя яе радкі. І ўсё ж, паволі, далікатна, не навязваючы сваіх думак, аўтар вядзе чытача па старонках аповесці. Старонка за старонкай пераконваюць нас у чысціні пачуццяў, думак, успамінаў. Аўтар не хавае, што яе гераіня не чужы, а вельмі блізкі ёй чалавек, якому бракуе шмат чаго, і перш за ўсё кахання. Неж па-свойму даводзіцца гэта чытачу і захапляе яго, змушае задумвацца.

Безумоўна, як і ў кожным творы, у аповесці хапае спрэчных думак, падчас аўтар проста навіязвае іх чытачу, змушае спрачацца з сабой. Так, ніхто не можа прымусяць чалавека кахаць таго, каго не хочаш. Гэта зразумела. Але каханне чыстае, сапраўднае, крынічнае бывае адзін раз у жыцці. Чамусьці ў гераіні гэта пачуццё ўзнікае не раз. Да таго ж толькі дрэнныя словы, успаміны ў яе аб сваім мужы. Ён яе не разумее, а ці яна яго разумее, калі робіць, што ёй хочацца? Гераіня ў некаторых выпадках хоча паказаць сябе вышэй за іншых.

«Дзённік жанчыны» — гэта споведзь сэрца, магчыма, у нейкай ступені спроба выказацца, пазбавіцца ад таго, што набалела. Што ўражае ў аповесці, дык перш за ўсё — праўдзівасць, блізкасць да людзей, пераадоленне цяжкасцей.

Але ў сустрэчы са мной адна жанчына, якая прачытала гэты твор, сказала: каб усе мы так рабілі, як гераіня «Дзённіка...», то ўзраста б колькасць разводаў. А гэта не другарадна...»

Хочацца прывесці тут жа і яшчэ адно пісьмо з Лёзненскага раёна Віцебскай вобласці, ужо са сваёй асабістай пошты.

«Паважаная Таіса Бондар!

Ад вашай аповесці «Дзённік жанчыны» вее жудасным песімізмам. Чалавеку слабахарактарнаму яе наогул шкодна чытаць.

Галоўная гераіня — тыповая эгаістка, адсюль і ўсе яе праблемы.

Шкада, што вы павярхоўна паказалі яе як маці. Магчыма, з'явіўся б плюс у яе карысць. Нараджэнне дзіцяці (ужо адно гэта) здольна зрабіць жанчы-

— вась няшчасце. Сёння ўсе мы паміраем ад гэтага няшчасця», — прызнаўся аднойчы Альбер Камю. Дык гэта ён, пісьменнік, філосаф, не збаяўся прызнацца, мы, часцей за ўсё, як і гераіня аповесці, такога прызнання, пустаты за ім баімся, мы, часцей за ўсё, пазбаўленыя кахання, імкнёмся яго хоць бы выдумаць. Так, гэта падобна на гульню. Ды хіба вось гэта гульня ў высокія пачуцці — не

разам з тым хворыя няўменнем чакаць. Мы павінны шукаць у свеце душу, якую чалавек згубіў у нецярпенні жыцця лёгкім жыццём. Менавіта — згубіў душу», — пісаў Юрый Бондараў, і я гэтую яго словы, бо яны, гэтыя словы, і маёй гераіні тычацца, і яе нецярпенне тлумачыць. Прышла ж гераіня ў твор з жыцця, яна — адна з нашага жаночага племені (і зусім не адзінкавы прыклад).

жа, і характар падобны, і лёс падобны, і пакутныя развагі пра накіраваны лёс — сёння сярод жанчын не рэдкасць. Сёння, як і ўчора. Як і заўчора. Праўда чалавечых узаемаадносін — гэта не заўсёды праўда жанчыны. Не дарэмна ж не адно стагоддзе змагаецца яна за роўнасць з мужчынам правы.

Вядомыя словы Энгельса аб тым, што першыя класавыя супярэчнасці ў гісторыі супадаюць з развіццём антаганізму паміж мужчынам і жанчынай у шлюбе, а першы прыгнёт аднаго класа другім — з прыгнётам жаночага полу другім... Што ж, рэальнасць — заўсёды такая, якую мы яе ствараем, нават калі мы не заўсёды хочам з гэтым згаджацца.

Аповесць у форме дзённіка, у форме ўнутранага маналогу — гэта не выпадковы выбар: пагадзіцеся, што змаўчаць пра каго-небудзь іншага можна, змаўчаць, урэшце, і пра сябе самую можна, а — сабе самой? І вось думкі нітуюць падзеі, прыгаданая падзеі падштурхоўваюць думку: гераіня спрабуе адгарадзіцца гэтымі думкамі ад свету, ад будучыні, якія імкнуцца поўнацю завалодаць ёй, душой яе, ды будзёншчына тым і страшная, што ніхто ад яе схавацца, адгарадзіцца не можа — душу згубіць, а не схаваецца, не адгарадзіцца... Іншае трэба. А што?

Вось мы і вяртаемся да таго, з чаго пачалі гаворку. Памятаеце — з ліста Івана Віктаравіча Сцяпуры? «Ніхто не можа прымусяць чалавека кахаць таго, каго не хочаш. Гэта зразумела. Але каханне чыстае, сапраўднае, крынічнае бывае адзін раз у жыцці», — напісаў ён. Адзін раз у жыцці... А як — ніводнага разу? Як не выпадзе каханне? Як каханне — на самой справе не каханне, а гардыня і самалюбства?

Няма, відаць, на зямлі чалавека, які б не імкнуўся зразумець, у чым яго шчасце, які б не прагнуў шчасця, не прагнуў гэтага «чыстага, сапраўднага, крынічнага» кахання (што можа разумна там, дзе ўсё трымаецца на нябачных павязях душы). Пачуцці ж нашы — наіўныя, безбаронныя, часта яны не могуць адрозніць сапраўднае ад падробкі, падман ад рэальнасці (ці не адсюль усе чалавечыя драмы?). Гэта розум, калі надараецца, знаходзіць, як змагацца са злом, якім бы гэтае зло ні было непераможным. Пачуцці ж змагацца не могуць, яны проста паміраюць. І мы, мы — усё разам! — вінаваты, што не баронім іх, што дазваляем рацыянальнаму ў сабе, рацыяналізму (ён яшчэ і маралізуе пры гэтым) забіваць

«...І НЯМА ІСЦІНЫ, ДЗЕ НЯМА ЛЮБОВІ»

ТАІСА БОНДАР

ЗАМЕСТ ЛІСТА ДА ЧЫТАЧА

ну шчаслівай. Але вашай гераіні, відаць, не да яго.

Вы, думаю, зразумелі, што асабіста да вас у мяне прэтэнзій няма. Наадварот, аповесць чытала з цікавасцю. Яна мяне зачепіла за жывое, таму і пішу вам.

Усяго вам добрага! Паспехаў у вашай працы.

Ірэна Казлова, 29 гадоў, маці 4-х дзяцей».

Думкі, як бачыце, выказаны даволі супярэчлівыя: «праўдзівасць, блізкасць да людзей» і «ці яна яго разумее, калі робіць, што ёй хочацца?», «вее жудасным песімізмам» — і «апавесць зачепіла за жывое... Лёс гераіні, думкі яе зачепілі за жывое, не пакінулі абыякавымі — гэта галоўнае.

Што ж, давайце разбірацца. Хто яна, гераіня аповесці? Душэўна адзінокая, на працягу многіх год абыдзеная каханнем жанчыны? Разгубленая перад набытымі, здабытымі ў процістаянні мужчыне правамі і абавязкамі эмансціпатка? Халодна-рацыяналістычная эгаістка? Няшчасная, якая не разумее ўласнага няшчасця?

Можна станоўча адказаць на любое пытанне, у любым з іх — частачка ісціны. А ўсё разам гаворыць за тое, што яна — дзіця свайго часу, часу, які, з аднаго боку, даў ёй магчымасць стаць асобай, вызваліць сваё сапраўднае «я» — хоць бы толькі ў рабоце, у прафесіі, а з другога боку, пазбавіў здольнасці безаглядна, самаахвярна кахаць.

«Не быць каханым — гэта ўсяго толькі няўдача, не кахаць

драма? Хіба тое, што вымірае (амаль што вымерла) у душы пачуццё — пачуцці! — не самая страшная драма?

Гераіня «Дзённіка...» адштурхоўвае? Дык гэта ж добра: значыцца, узнікае разуменне таго, што жыць так, як яна, тым, чым яна, калі прагнеш чалавечнасці, нельга. Гульня ў высокія чалавечыя пачуцці? Дык калі ёсць (узнікае) гэта разуменне і яно, гэта разуменне, хіба гэта не азначае, што апавесць (і гераіня!) знаходзіць водгук у душы, змушаюць задумацца над жыццём? Гэта ж і за мэта я сабе ставіла, каб той, хто прачытае аповесць, задумаўся — адчуў трывогу за жанчыну, за яе і дзіцяці яе будучыню, і задумаўся. Большай мэты я не ставіла — большай мэты я проста не ведаю.

Мы часта чуем (і гаворым) словы пра выхаваўчую ролю літаратуры, пра пераканаўчасць літаратуры твора як адну з яго задач. І ўсё гэта правільныя словы. І задача правільная. Але пагадзіцеся (на свой вопыт азірніцеся!): няма больш безнадзейнай справы, чым пераканаць каго-небудзь у чым бы там ні было. Каб чалавек паверыў у праўду, ён павінен прыйсці да яе сам, ён павінен (праз роздум ці праз нязгоду) здабыць яе сам. Інакш — слову ён паверыць, праўдзе, якая ў ім ці за ім, паверыць, але гэта праўда ягонай праўдай не стане. Вось у чым складанасць.

«Усе людзі нечага чакаюць і

Не ўмеючы вырашыць свае надзённыя зямныя праблемы, яна гатова адварнуцца ад іх і прымае ў пэўнай ступені прыдуманнае інтэлектуальнае існаванне — у выніку ж канчаткова заблытаецца ў тым, дзе зямля, дзе неба і дзе яна сама. Выракаючыся долі сваёй жаночай, тужыць аб гэтай долі і пакутуе толькі ад самой сябе. Бо атрымліваецца, што як ні цяжка было выбраць для сябе свабоду, яшчэ цяжэй быць свабоднай: гэтага трэба не толькі дамагацца — быць свабоднай трэба вучыцца. Свет не такі, каб кожнаму ўладкавацца ў ім бесклапотна, і не адно час вінаваты, калі не-не і здраджваеш сама сабе...»

У першую чаргу — сабе, вось чым мучыцца гераіня і свядома і падсвядома. Таму і ў думцы сваё закопваецца, вяртаючыся штораз да пэўных эпізодаў свайго жыцця, што разабрацца хоча. У сабе разабрацца, і ў часе сваім, і ў сваіх прэтэнзіях да сябе і да часу.

Добра, правільна напісала ў сваім лісце Ірэна Казлова: «Нараджэнне дзіцяці (ужо адно гэта) здольна зрабіць жанчыну шчаслівай». Так, здольна. І павінна! А чамусьці не робіць... Чаму? Канечне, можна вытлумачыць гэта звыкла проста: эгаістка, па дурносце сваёй мучыцца... Можна і так. Толькі гэта не тлумачэнне. Пакутуе ж жывая чалавечая душа, і нават калі б гэтыя пакуты яе былі не тыповыя, адно ёй, гераіні аповесці, вядомыя, і тады нельга было б адмахнуцца ад іх з падобнай лёгкасцю. На жаль

цаў вызначальным. Гэтыя аспекты гучаць і ў творчасці М. Ундэр (пераклад В. Іпатавай):
Жыццё зямное — гэта з цудаў цуда!
У крыві бушуе заклік малады.
Натхненне, буду я твай!
Цвярозай і прадбачлівай
не буду.
Справедныя матывы знаходзяць сваё асэнсаванне і адлюстраванне і ў творах Еханэса Сэмпера. Ужо нават па назвах вершаў, змешчаных у кнізе «Эстонскі хлеб», «Рука маці», «Сосны на берэзе», «Галад» і перакладзеных Я. Сіпаковым, бачна, якім шляхам імкнецца ісці аўтар. Яго верш «Эстонскі хлеб» — мужняя песня роднаму краю:
Хоць пясок рыпіць у мяне
на зубах,
які смачны акрайчык гэтага
хлеба!
Край эстонскі свабодны, ён
воляй прапах,
хлеб адтуль — з-пад крыла
майго-неба.

ры, Танэла — міфічная краіна мёртвых).
І многія іншыя вершы эстонскага класіка ўраджаюць аптымізмам, жыццесцявардальнасцю:
Слаўся жыццём, што абпальвае грудзі,
шлях маладых бласлаўляючы мэтай!
Слаўся жыццём, што вясною абудзіць
рунь барацьбы ў баразне
разагрэтай!

Марыз Ундэр — таксама з каторгі пачынальнікаў новай эстонскай паэзіі. Варта нагадаць — пра гэта гаворыць у прадмове і П. -Э. Рума, што «эстонскае майстэрства вершаскладання старажытнае і маладое адначасова». У Тартускім літаратурным музеі захоўваецца песенная спадчына, што была сабраная ў другой палове мінулага стагоддзя. Некаторыя творы маюць узрост да трох тысячагоддзяў. У час абуджэння нацыянальнай свядомасці эстонскага народа — сярдзіна мінулага стагоддзя — у развіцці эстонскай паэзіі пачаўся новы перыяд. Услаўлены жыццём, паказ чалавека працы, апяванне характава родных краявідаў становіцца для твор-

мае ў сябе эстонскіх сяброў, прадстаўнікоў эстонскай літаратуры і мастацтва. «Гэта першая спроба, — як сведчыць выдавецкая анатацыя, — даць на беларускай мове агляд усёй сучаснай эстонскай паэзіі, пазнаёміць беларускіх чытачоў з найбольш характэрнымі і значнымі творамі народа, чый лёс спрадвечу звязаны з зямлёй і морем». У кнізе змешчаны вершы дваццаці двух паэтаў, прадстаўнікоў розных пакаленняў, пачынаючы ад класіка эстонскай літаратуры Густава Суйтса і завяршаючы маладой паэтсай Дорыс Карэва.

Паколькі знаёмства першае, падрыхтавана і своеасабліва візітная картка, што вядзе ў шматгранны, непаўторны свет эстонскай паэзіі — артыкул-прадмова Паўля-Эрыка Рума. Адкрываецца ж зборнік падборкай твораў Густава Суйтса, перакладзеных Р. Барадуліным. Месца гэтага аўтара ў эстонскай паэзіі асабліва пачэснае, бо Г. Суйтс быў не толькі арыгінальным майстрам мастацтвага слова, але і актыўным барацьбітом за будучыню свайго народа. П. -Э. Рума так вы-

значае месца і ролю гэтага першапачынальніка: «Яго звычайныя і эстэтычныя погляды шчасліва выліліся ў паэтычныя формы, у творы, якімі мы ганарымся і сёння. «Будзем эстонцамі, але станем і еўрапейцамі!» — заклікаў Густаў Суйтс. Гэтыя словы сталі палымным лозунгам «Маладой Эстоніі» — актыўнага руху і літаратуры і мастацтва, які пачаўся ў часы першай рускай рэвалюцыі».

Чытаеш верш Г. Суйтса «Агонь жыцця» і некай адразу прыгадваеш купалаўскія радкі, што так хораша выказалі справедную мару беларусаў — «людзьмі звацца». Падобныя матывы гучаць у Г. Суйтса, калі ён піша пра эстонскую моладзь, якая на пачатку дваццатага стагоддзя шукала шляхі-дарогі ў заўтрашні дзень: Гэтак шумяць чаму вясніня воды ў трывозе, хто там ідзе ў горы-блдзе па сумнай дарозе? Польшыма працінаюць змрок паходні жадання: гэта шукае моладзь Кунглы — краіну рання, покуль не спыніцца смелы каля варот Танэлы. (Кунгла — міфічная краіна шчасця ў эстонскім фалькло-

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ВЯТРЫ АБ ДРУЖБЕ СПЯВАЮЦЬ

Прыемна адзначыць перш за ўсё: зборнік вершаў «Гняздоўе вятроў» пабачыў свет у гэтыя дні, калі наша рэспубліка пры-

Гняздоўе вятроў. Кніга вершаў эстонскіх савецкіх паэтаў. Укладальнік Э. Міхайлава. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

каханне, а як не забіваць, дык выганяць адусюль, і — самае дзіўнае! — потым яшчэ і не задаволены рэчаіснасцю, якую самі стварылі, за якую самі ў адказе. Самі! — бо часта нават не спрабуем утрымаць пачуцці, раскідваем іх, раскідваемся і тым самым наступова ператвараемся ў тое, што лепяць з нас усе сустрэчы (у большасці — выпадковыя), якія надараюцца.

Колькі раз за жыццё, за адзін чалавечы век узнікае праблема: праўда ці каханне? І звычайна рашэнне такое, што ў ахвяру прыносяцца і праўда і каханне...

«Мы стварылі таварыствы пакравіцельства жывёлам, клопімся пра коней, сабак, птушак, клопоў і не ўмеем дапамагчы не толькі блізкаму, але нават і самім сабе», — гэтыя словы Максіма Горкага я магла б узіць эпіграфам да сваёй аповесці. Геранія яе не можа дапамагчы нікому з блізкіх людзей, але яна не можа дапамагчы і сабе. Адданасць, безагляднасць, самаахвярнасць... Не, хутэй утрымлівае яе ў сям'і, побач са сваім мінулым, абавязак. Толькі абавязак. Ёй выпала няшчасце быць натурай страшной і гордай, а значыць, нераспазнанай. На працягу многіх год нікім (нават блізкімі, якія не могуць дапамагчы ёй) не распазнанай. І вось ёй — з дня ў дзень, з году ў год — трэба або, ламаючы сваю натуру, гасіць, душыць няўтоленую прагу кахання, няўтолены жар душы і, значыць, адпрэчваць лепшае ў сабе, або даць гэтай жару ўспыхнуць, разгарэцца і — загінуць, разбіўшыся аб рэчаіснасць, аб усемагутныя жыццёвыя абставіны. І загінуць... Гэтага яна баіцца. Гэтага яна хоча пазбегнуць. Моцны характар — ёй апарай. А да якога часу — апарай?

Свет у сваёй рэальнасці — гэта не ілюзія, не прывід, не сон: мы зноў і зноў працінаем яе і сутыкаемся з ім — мы не можам ні забыцца на яго, ні адпрэчыць яго, ні аспрэчыць. Мы павінны навучыцца жыць у ім, жыць сярод людзей — мы павінны навучыцца любіць тых, хто з намі побач, хто родніцца з намі ўжо адно лёсам сваім і вечным памкненнем да шчасця. Таму, мне думаецца, тэма асабістай маралі, тэма выхавання той унутранай тонкасці пачуццяў і адносін, той сумленнасці ў пачуццях і ўзаемаадносін, якія неабходны нам сёння, мажліва, як ніколі раней, павінны быць цэнтральнымі тэмамі ў мастацтве. Так, так, цэнтральнымі. Каб усё добрае, усё тое, што ўсяляе ў нас надзею, мела працяг, мела будучыню.

Зыходзячы з гэтай перакананасці, напісала я ўсё, што напісала. І «Дзённік жанчыны» таксама.

Геранія аповесці адштурхоўвае? Яе жыццё, яе думкі здаюцца наскрозь эгаістычнымі і ад іх патыхае песімізмам? Паводзіны яе выклікаюць абурэнне, якое нельга не выказаць, бо закранута за жывое і твая душа? Напісанае выклікае нязгору і змушае задумацца? Што ж, у дадзеным выпадку — гэта прызнанне пісьменніцкай удачы. Бо хіба лепш было б, каб я сканструявала «правільную» геранію, не забывшы нічога з таго, што сведчыла б на яе карысць? Слова пісьменніка, твор яго павінны прабівацца і прабіцца да чалавека, уварвацца ў душу яго і знайсці, збудзіць тая пачуцці, што часта між будзённых клопатаў і мітусні застаюцца ў чалавеку не закранутымі. І тут нельга абысціся без горычы, без смутку, таму што менавіта з іх і нараджаецца імпульс да дзеяння, да актыўнага ўмяшальніцтва ў жыццё.

Гісторыя неаднойчы пацвярджала, што лютэрка часу найбольш дакладнае, калі адлюстроўвае жанчыну: жанчына больш безабаронна, больш аголена ўлоўлівае паветра свайго часу, убірае ў сябе ўсё, што прапануе наваколны свет. І сёння ўжо нельга не заўважыць, што, справедна жаночыя якасці, не запатрабаваныя жыццём (гэта ў той час, як усе мы прагнем дабрыні, чысціні, любові!), наступова разрываюцца, растрачваюцца, знікаюць. А жанчына, якая страціла свае адвечныя першародныя каштоўнасці, — гэта няшчасце, і для сябе і для свету. Жанчына, якая перастала быць жанчынай, — гэта канец, выраджэнне чалавечага роду. Гуманізм і жыццяздольнасць няпростага нашага часу не ў малой ступені залежаць ад умення мацярок, жонак і дачок чалавечтва захаваць здольнасць любові, спагады, спачування. Гэта сёння разумеюць многія. Трэба, каб зразумелі ўсе.

Слова — словы! — нікога не могуць уратаваць, людзі — кожны з нас! — ратуюць сябе самі. Гэта так. Але часта для таго, каб мы зразумелі, што трэба сябе, душу сваю, ратаваць, неабходна — і словам! — збудзіць у душы сумненне, збудзіць трывогу, якія зрушаць, разаб'юць яе заспакоенасць, якія зробіць відочнай хлусню (унутраную хлусню), у якой мы жывём. Вось чаму — і нярэдка! — абстрабуюць пісьменнікі сваю трывогу, вось чаму абстраыла яе ў «Дзённіку...» і я.

Упэўнены — артыкул Васіля Віткі «Традыцыя, пошук, эксперымент», надрукаваны ў жніўняўскай кніжцы часопіса «Польмя», усхваляваў, зацпаіў, як кажуць, за жывое не толькі мяне. Зацпаіў зацікаўленым, глыбокім роздумам над праблемамі нашай сённяшняй школы. Калі ў двух словах вызначыць тую галоўную, найбольш важную пытанні, што падымае пісьменнік, дык я насамперад назваў бы наступныя: стан сучаснай савецкай педагогікі і родная мова ў школе. Ці трэба

ды, блытаніны, суматні, якія адмоўна адбіліся і адбіваюцца на маральным клімаце і дысцыпліне школы». Далей прыводзіцца жыццёвы прыклад: у сям'і інтэлігентна дзеці аднолькава добра гавораць на трох мовах: на «рускай, якой іх вучаць у школе, беларускай (мова бацькі), украінскай (мова маці)». Хіба гэта не яскравы прыклад інтэрнацыяналізму ў дзеянні?

Прыклад, пададзены ў артыкуле, не адзінаковы. Вось мінскі дзіцячы сад № 376 «Заранка»,

нарыстаюцца нашы дзеці. А ў школьных кнігах, асабліва па мове і літаратуры, дый іншых гуманітарных дысцыплінах, як у лютэрці, адразу відаць твор педагогікі, яе узровень, яе сутнасць. Застаецца толькі здзіўлена паківаць галавою, калі пазнаёміцца з перлам працоўнага выхавання ў пазытыўнай форме, якія сустракаюцца ў падручніку для трэцяга класа. Яны не проста характарызуюць складальніку дапаможніка як людзей аб'яўленых да мастацкага слова, Горш тое, што, «прымусіўшы дзіця вывучаць на памяць падобныя творы, вы ж на ўсё жыццё, на вёкі вечныя зняверыце яго, яно знялюбіць, зненавіціць усякае вершаванае слова». Аднак, крытыкуючы сваіх апанентаў, Васіль Вітка не забываецца даць талковую параду, раскрыць незамутнёную мудрасць народнай педагогікі, падказаць найбольш перспектыўныя шляхі ў выхаванні падрастаючага пакалення: «Змалку трэба вучыць, што такое радасць і засмучэнне на абліччы і ў вачах чалавека, чытаць настрой, трывогу ў вачах людзей, у вымаўленні слова, у інтанацыях і адценнях голасу тваіх блізкіх, знаёмых і незнаёмых. Дачыненні з жывымі істотамі, дрэвамі, раслінамі — з усёй прыродай — таксама азбучна знакаў. Сляды на зямлі, на снезе, у лесе, кожны лісток у розныя поры года — літары, якія гавораць болей, чым кніжныя. Свет фарбаў, гунаў, блзладдзе і гармонія, характаво музыкі, веліч сусвету — бадай, самыя галоўныя вобразныя знакі азбукі, з якой мы павінны пачынаць навучанне чалавека».

Асобнай гаворкі патрабуюць раздзелы «Паззія педагогікі» і «Запавет дабратворца». У першым з іх раскрываецца сутнасць педагогічнай метадыкі вядомага ў краіне данецкага настаўніка Віктара Фёдаравіча Шталава, адкрыццё якога ў педагогіцы па сваім значэнні было параўнана на старонках газеты «Известия» з выхадам чалавека ў космас. У «Запавец дабратворца» ідзе размова пра нявыдадзеныя яшчэ кнігі «Педагагічная культура» вядомага савецкага педагога Васіля Аляксандравіча Сухамлінскага. Гэтую фундаментную тэарэтычную працу на 300 старонак машынапісу прыслала Васілю Вітку Ганна Іванавна Сухамлінская. Ці не ўпершыню ў нашым саюзным друку, дзякуючы часопісу «Польмя», самы шырокі чытач мае магчымасць пазнаёміцца з адной з праграмных кніг славуэтага педагога. «Педагагічная культура» — гэта праграма влікіх, сапраўды рэвалюцыйных перамен у нашай школе, якія абдуцца калі не сёння, дык заўтра.

Уладзімір ЯГОУДЗІК

«ЗМАЛКУ ТРЭБА ВУЧЫЦЬ...»

наго пераконваць, што абодва гэтыя пытанні даўно патрабуюць шырокага і прынцыповага абмеркавання ў нашым грамадстве. І не толькі абмеркавання. «О, каб жа мы не толькі гаварылі, а скіроўвалі сутнасць сваіх размоў у рэчышча практычных спраў!» — з горьччу заўважае Васіль Вітка ў самым пачатку першага з чатырох раздзелаў артыкула, які называецца даволі красамоўна — «З чаго пачынаецца непісьменнасць». — Але ж, як той кажаў, і вада, хоць па кроплі, а точыць камень. А перад намі — горы каменныя, цэлыя валуны. І адзін з іх — становішча вывучэння роднай мовы ў нашай школе».

Што ж, валун гэты вядомы ўсім, хоць, будзем шчырымі, шмат хто з нас заплюшчвае на яго вочы і робіць выгляд, што ўсё добра, маўляў, так і павінна быць. Вельмі важна, што наш выдатны дзіцячы пісьменнік не проста падняў вострую і надзвычай злобадзённую праблему, ён паспрабаваў выявіць тую карані, што спарадзілі яе.

Цікавых і, галоўнае, перакананых разваг пра набалелае пытанне ў артыкуле багата, і ўсе яны сведчаць: аўтар ведае, пра што гаворыць: «Органы асветы, заняўшы ў гэтай сітуацыі пазіцыю аб'яўленай і пасіўнаю, складаючы і рэкамендуючы школе падручнікі невыскай якасці, па сутнасці, знайшлі і сабе, і самой з'яе апраўданне ў так званай тэорыі, згодна з якой выдата ўзроўню пісьменнасці беларуская мова не спрыяе, а замінае. Аднак «вызваленне» пайшло нашай школе зусім не на карысць. Наадварот, яно ўнесла і ўносіць у навучальны працэс нямаля шко-

лінім загадвае Галіна Сяргееўна Прыма. Там выхаванцы старэйшых груп на занятках побач з рускай штодзённа чуюць сваю родную мову. І не толькі чуюць, а самі актыўна размаўляюць на ёй, чытаюць вершы, ставяць п'есы, наладжваюць ранішнікі. Цэлы год я вадзіў туды дачку і не бачыў, каб хто з бацькоў запырачыў выхаванцаў, выказаў крыўду, што ягонае дзіця ператамляецца ці адстае ў вучобе. Таму зусім зразумелае, далёка не рытарычнае пытанне пісьменніка: «Снажыце, дзе, хто, калі навукова давеў і абгрунтаваў, што вывучэнне роднай мовы трэба пачынаць з трэцяга класа, а не з першага і наогул — не з першых год далучэння дзіцяці да слова, да таго моўнага асяроддзя, з якога яно пачынае жыццё? Усім жа вядома ўласцівае, феноменальнае загадка ранняга ўзросту, калі паміж двума-п'яцію гадамі дзіця — найгеніяльнейшы філолаг — спасцігае мову, любую мову, а то і дзве-тры!» А ў нас атрымаўся распаўсюджванне з чыгоўсці блашлавення так званай тэорыі «вызвалення», як яе назваў Васіль Вітка. «Вызваленне» ад чаго? Ад вывучэння беларускай мовы. Міжволі прыгадваюцца словы Ч. Айтматава з яго інтэрвію ў «Літаратурнай газеце» за 13 жніўня: «Бессмяротнасць народа ў яго мове. Кожная мова вялікая для свайго народа. У кожнага з нас ёсць сыноўні абавязак перад народам, які нас нарадзіў і даў нам сваё самае вялікае багацце — сваю мову: захоўваць чысціню яе, узабагачаць багацце яе».

Не менш злобадзённым у артыкуле і назіранні Васіля Віткі над станам сучаснай педагогікі. А яна, будзем шчырыя, даўно ўжо топчацца на месцы, не можа вызваліцца ад сумнай і нікому не патрэбнай дыдантыкі.

Менавіта да такога вываду прыходзіць аўтар артыкула, аналізуючы падручнікі, якімі

Васіль Вітка. Традыцыя, пошук, эксперымент. «Польмя», № 8.

Сустрэчы ў тэлевізійнай студыі «Ліра» даўно ўжо сталі жаданымі для дзясяткаў тысяч аматараў літаратуры, мастацтва, тэатра, кіно. Менавіта дзякуючы ёй адбываюцца перадавыя кантаты з вядомымі

пісьменнікамі і мастакамі, артыстамі і рэжысёрамі, што потым паказваюцца на блакітным экране. Шмат удзячных наведвальнікаў было і на гэты раз, калі ў студыю прыйшоў лаўрэат Дзяр-

жаўнай прэміі БССР і Літаратурнай прэміі імя А. Фадзеева Іван Чыгрынаў. Сабраліся тые, хто добра знаёмы з раманами «Плч перапёлкі», «Апраўданне крыві» і «Свае і чужынцы», шматлікімі апавяданнямі пісьменніка. У студыі былі тые, хто меў жаданне праз непасрэдную гаворку з І. Чыгрынавым зазірнуць у сакрэты яго творчай лабараторыі, даведацца пра прататыпаў галоўных герояў, атрымаць адказ яшчэ на многае з таго, пра што ў кнігах не прачытаеш.

Былі дзесяткі пытанняў. Былі грунтоўныя, падрабязныя адказы на іх. Панавала тая сардэчная, па-сапраўднаму творчая атмосфера, якая звычайна бывае пад час сустрэчы людзей, зацікаўленых агульнымі праблемамі.

Сустрэчу з І. Чыгрынавым у тэлестудыі «Ліра» глядзіце 28 верасня ў 18.20.

Тэкст і фота Ул. КРУКА

Прапануе «Роман-газета»

Зацверджаны рэдакцыйны план «Роман-газеты» на 1987 год. Папярэдне было разгле-

джана 700 твораў. Чытачы пазнаёмяцца на старонках «Роман-газеты» з лепшымі з леп-

шых. У прыватнасці, будучы апублікаваны аповесць В. Быкава «Кар'ер» і раман І. Чыгрынава «Свае і чужынцы».

Г. СМОЛІЧ

Ад камісіі па спадчыне А. КУЛАКОЎСКАГА

Адбылося пасяджэнне камісіі па творчай спадчыне вядомага беларускага пісьменніка, грамадскага і культурнага дзеяча Аляксея Кулакоўскага. Вёў пасяджэнне старшыня камісіі на-

родны пісьменнік БССР Іван Шамякін.

Камісія звяртаецца да пісьменнікаў, сяброў і таварышаў, да ўсіх, хто ведаў Аляксея Мікалаевіча і мае цікавыя ўспа-

міны пра яго, пісьмы, фотаздымкі, аўтаграфы, даслаць іх на адрас: 220088, Мінск, вул. Захарава, д. 56, кв. 78, Кулакоўскай Ніне Ульянаўне.

Юрка ГОЛУБ

Праз жыта

Пад шлох аблокаў і дум
Рака спавівае аблогу.
Праз жыта, высокі, іду
Туды,
дзе не будзе благага.

І сцэжка вядзе за руку.
Валошкай стаіць напамінак
Пра тое, што ў родным кутку
Не сеюць жанчыны па мінах.

На што ж мне далегла цяпер
У коласа,
каменя,
кніжак
Дый шчасце узяць напавер,
А цэнз на яго не заніжан.

Абапал узгоркі ідуць
Пад назіркам зоркі вясорнай.
У жыце пра звягу забудзь,
І доля не збудзецца чорнай.

У жыта спытацца спяшай
Пра неба,
найлепей — пра зерне.
І жыта зямлю, нібы шар,
Табе у абдымкі паверне.

Начны маналог

А дванастан гадзіне
З-пад цяжкое рукі

Мне не сны дагадзілі,
Дагадзілі радкі.

І была ў іх адвага,
І пяшчота была.
Для мужчыны развага,
Для жанчыны хвала.

Недзе кропілі скалы.
Дрэнь піхалі на трон.
Землятруссы скакалі
З ап'яненым нутром.

Век мой бэзу і сталі
У сцягах і бінтах,
Над табою паўсталі
І слізняка, і бунтар.

На якой жа падставе
Маюць ласку спяшаць
Той —
Каб грудзі падставіць,
Той —
Каб толькі урваць?

На пляцах і пляцоўках,
У чайных і чайнах

Той —
не зносіць спячоўку,
Той —
душу з чыгуна.
Гэты —
сэрцам не высах
У людзях, сіняве.
Той жа —
горлам у высях,
А сумленне ў хляве.

Праваты далакопы,
Пустаслоўя чмялі,
Вы ад нас недалёка
На зямлі і ў зямлі.

Ды усё ж неаддзельны
Ад яе, як зарок,
У нябёсах надзелы
І дзяўчо пад зарой.

Маналогу патрэбны
У пачатак зварот.
Там і кніжцы, і зрэб'ю
Рады цэлы народ.

У іржавых абмотках
Голад з гнева брылі,
Быццам цені аблокаў
Па шурпатай раллі.

Да дзіравай галечы
На няшчымны урок
Бэзу беллага глечык
Зазіраў незнарок.

Ды з глухога абрэза
Той асвеце на злом
З найпашчотнага бэзу
Громам харкала зло

Васпаватай заразе
Час патрапіў пад дых
І з калёснаю гразю
На тачанцы застыг.

І з адкрытай грудзінай,
Дзе вятры навывілет,
Не вагоны грузілі,
А грузілі — узліт.

ПРОЗА

ЗА АKNOM мільганула блакітная хусцінка, і абое адразу пазналі Насцю Капельку. Тамара пакінула кроіць хлеб, падалася насустрач суседцы ў калідор. Ляксеі панура паглядзеў усе лед і зноў схліўся над талеркай. З калідора пачуўся шэпт, пасля Тамара вярнулася ў хату, пакорпалася ў шафе і зноў выбегла.

— Чаго гэта яна? — падняў ад талеркі цяжкі пагляд Ляксеі, пасля таго, як жонка зноў села за стол.

— Ат... Грошай пазычыла, — не звачаючы на ягоную панурасць, лагодна адказала жанчына.

— Абрэдылі! — бразнуў лыжкай аб стол Ляксеі. — Ідуць сабе, як у ашчадную касу... Каму ахвота... А ты кожнаму — пажалста!.. Багатырка!

Шырокі твар яго і кароткая шыя наліліся чырванню, маленькія вочкі, схваўшыся ў глыбокіх пчылінах пад аплыўшымі павекамі, злосна свідравалі жонку.

— Сёння ж палучка... Аддасць. Яна на нараду ў горад збіраецца, дык дзецям хоча што на ногі купіць. А ўвечары палучыць і аддасць. Сцяпану ейнаму, кажуць, за жніво больш як пяцьсот налічылі...

Ляксеі надта ганарыўся сваёй пасадай шафёра саўгаснага аўтобуса, якую ён атрымаў нядаўна, каб не пакрыўдзіцца на параўнанне з суседям, звычайным механізатарам. Да таго ж, у словах жонкі яму пачуліся і зайздрасць да чужога заробку, і папрок сабе. Вочы яго яшчэ больш звужыліся, на язык прасіліся абразлівыя словы, але такога, каб адразу ж абсекчы жонку, не знаходзілася. Таму ён толькі злосна засоп і пасунуўся з-за стала.

— Абед браць будзеш? — спыталася жонка.

— Грошай давай. У горадзе ў сталюўцы паабедую.

Тамара моўчкі падала яму рубель, але, перахапіўшы ягоны пагляд, хапатліва дадала яшчэ два.

— Грошы, што вада, — прымірэнча сказаў Ляксеі, стоячы ў дзвярах. — Адно зарабіць, а другое ў руках утрымаць... Нешта я не бегаю да Сцяпана грошы пазычаць, а ўсё ён да мяне... І сённяшняя палучка... Хай данясе яе дадому, тады пабачым...

Урэшце дзверы за мужам зачыніліся, і Тамара з палёгкай уздыхнула. Яна не вельмі спадзявалася, што той змоўчыць, саступіць ёй, і таму не паверыла гэтым прымірэнчым ноткам у голасе. Значыцца, увечары зноў трэба чакаць «прафілактыкі». У час «прафілактыкі» ляцелі вобзем міскі з перасоленым ці недасоленым, па словах гаспадары, варывам, біўся посуд, ламаліся табурэтка, пастаўленыя не там, дзе трэба... Тамара ведала, што прычына тут іншая, што ўсё гэта дробязі, зачэпка... Было крыўдна, бо наўрад ці знойдзецца ва ўсёй вёсцы гаспадыня, роўная Тамары.

У каго яшчэ ў доме гэты парадок, каб ні пыліначкі, ні парушыначкі? У каго гэтак вымыты ручнікі, у каго столькі вышыванак? А яе марынаваныя грыбы, гурочки ды кампоты? І сама Тамара не толькі ўвішная гаспадыня, але і маладзіца — любіла паглядзець. Гладкая, высокая, з белым тварам, з роўненькімі, нібы сярпачкі, бровамі. Сядзіць у акенцы ашчаднай касы, нібы на карціне...

Не, такую жонку, як на добры лад, і кахаць і шанаваць трэба ўсё жыццё. А яна за Ляксеём Крукам — як ластаўка за груганом. Слова добрага век не пачула...

Тамара скрывіла вусны, такая жалба да сэрца падступіла, але зірнула на гадзіннік і заспяшалася. Таропка правяла перад ладзісткам пухоўкай па твары, крыху папэцкала вусны.

Хаваючы ключ ад хаты ў хлечуку, успомніла, што нічога не ўкінула парсюку на дзень. Ухапіўшы кошчык, пабегла ў сад назбіраць паданак.

З суседняга двара чуліся галасы. Насця выпраўляла на работу мужа. Каля веснічак стаяў напачатку трактар Старшыня забараніў пакідаць машыны нанач каля хат, але Сцяпан учора, як прысхаў, дапазна корпаўся ў маторы. Сёння ж трактар тарахцеў роўна і гучна, а Сцяпан заклапочана хадзіў па двары, нечага шукаючы. Нарэшце ён лёгка і звыкла ўскочыў на прыступак, сеў за руль.

— Сцяпанка! Пачакай крышачку... — пачула-

ся з сянец. На ганак выскачыла Насця, падбегам кінулася да трактара.

— Вазьмі во, — падала яна мужу клуначак. — Я ўжо ведаю... Раз мяне сёння не будзе ў дварэ, абедзець не прыедзеш...

— Выдумаеш ты, — з ласкавым папрокам прагудзеў Сцяпан, але клуначак з ядой узяў. — Ну ладна... Ідзі... І так пазнося...

Але Насця не адыходзіла. Скрыжаваўшы пад грудзямі маленькія, поўныя рукі і закінуўшы голаў, яна глядзела на мужа са спакойнай усмешкай, нібы дражнілася.

— Ну, ідзі, ідзі... — нахмурыў ён кусцістыя

Марыя ФІЛІПОВІЧ

АПАВЯДАННЕ

бровы, якія на цёмным ад загару твары выдавалі зусім белымі. Але вусны яго ўжо расцягвала ўсмешка, а вочы ласкавым паглядам абдымалі жонку.

— А ну цябе! — шчасліва засмяялася яна. — З табой і сапраўды спознішся. Пайду пераадзешся.

Яна лёгка, як дзяўчына, пераляцела двор, упырхнула ў сенцы. Сцяпан так і не крануўся з месца. Усё так жа роўна і прыглушана лапатаў матор, а Сцяпан сядзеў задумлены, і ўсмешка паволі прападала з ягонага твару. Ён рабіўся насусленым і ўстрывожаным. Нарэшце ён прыядчыніў дзверцы кабіны і гукнуў:

— Настас-с-я-я!

Настассяй зваў яе адзін Сцяпан, іншыя Насцяй альбо Насцечкай. Такое імя больш падыходзіла гэтай невялічкай, жвавай і вельмі бойкай на язык, жанчыне. Рабіла яна на ферме даяркай, і кожнаму, хто бачыў яе ў рабоце, здавалася, што гэта вельмі проста, лёгка і весела ўсё, за што браўся яе рукі. Весела і прыемна было глядзець на мяккія рысы яе смуглявага, пакрытага залацістым пушком твару, на акуратненькі носік, які яна смешна, па-дзіцячы моршчыла, калі смяялася. А смяялася яна ахвотна, асабліва з мужчынамі, то апякаючы вострым жартам, то сарамліва апускаючы вочы. І гэтыя нечаканыя пераходы ад адкрытага зазывання да шчырай сарамяжлівасці збівалі з панталыку, зачароўвалі і забытвалі.

— Ох, Насця, — ківалі галавамі яе напарніцы. — Дагуляешся... Шукаеш ты, маладзіца, прыгоды на сваю галаву... Ну, навошта табе, скажы, гэты лысы з раёна? Мала табе было праз таго майстра, што апаратуру ў нас усталёўваў? Ці хоць сабе шафёра з Ветрыкаў успомні. Кожны дзень даваў кругу па дваццаць вёрст, каб на ферму заскочыць...

Гэты пералік можна было б працягваць яшчэ доўга. Слухала Насця ўважліва, час ад часу даўняла:

— Той электрык скураную куртку нават у гарачыню не скідаў. Я думала, для форсу, ажно ў яго сарочкі не было чыстай, каб пераапрацуца. Жонка ад яго ў прачкі пайшла, а самому памыць не было калі...

Альбо пераняняла, уздыхнуўшы:

— Праз таго шафёра Сцяпанка тыдзень у дварэ не начаваў. І палучку прапіў усю да капеечкі...

— Навошта табе ўсё гэта? — дапытваліся сяброўкі.

Такое пытанне заганяла Насцю ў тупік. — Ды хіба ж я гуляю ад мужа? — шчыра дзівілася яна. — Я ж, апрача Сцяпанкі, нікога ў свеце не люблю. А гэтыя залётнікі... Хіба я вінаватая, што яны ліпнуць да мяне?..

І, бесклапогна напяваючы, бегла да сваіх кароў. Насця не хітралала з сяброўкамі. Яна сапраўды кахала толькі свайго мужа. Але яна захварэла б, каб заўважыла, што нехта застаўся раўнадушны да яе характава. Жыццё для яе толькі тады мела сэнс, калі яе кахалі. Як спрытна тады мільгалі ў рабоце яе рукі, як лёгка насілі ногі, якім святлом зіхацелі вочы...

— Дурань твой Сцяпан, — пасміхаліся сяброўкі. — Каб патрымаў цябе ў руках хоць раз, як належыць мужчыне, усе б твае бзыкі з галавы вылецелі...

— Не, жанчынкі, ён не такі, — нібы шкадуючы аб гэтай мужавай слабасці, уздыхала Насця. — Я раз стрэмку ў далонь загнала, як сена сунулі. Кажу, выцягні, а то мне левай рукой нязручна. А ён збялеў і — нізавошта. Потым я ўжо і забылася на тую больку, а ён разоў пяць спытаўся, ці баліць. Ён мяне шкаду-у-е... — гарэзліва бліскала яна вачыма і з ганарліва ўзнятай галавой праходзіла міма прыціхлых сябровак.

— Настас-с-я-я!..
Не дачакаўшыся адказу, Сцяпан рашуча вылез з кабіны, моцна грукнуўшы дзверцамі.

— Чаго табе? — устрывожаная, выскачыла з сянец Насця і нехаця падышла да мужа. — Я ўжо хацела пераадзьяцца... А то і сапраўды спазнюся. Усё ж нарада! Аўтобус адну мяне чакаць не будзе...

— Пачакае, — абьякава кінуў Сцяпан, пільна ўглядаючыся жонцы ў вочы.

— Чаго ты мяне разглядаеш? — зніяквала яна.

— А гэты... рыжы... таксама паедзе?
— Які рыжы? — прыкінулася яна, што не разумее. — А-а, заатэхнік? А як жа! Гэта ж нарада жывёлавадаў...

Сцяпан адвёў вочы і пачаў калупаць сучок у шуле.

— Дурненькі! — засмяялася Насця і, падскочыўшы, цмокнула яго ў шчаку. — Я пабегла... А то пачакай, калі хочаш... Я толькі сукенку чыстую ўскіну, і ты мяне падвядзеш.

— Ты, гэта самае... — хаваючы вочы, прагудзеў ён. — Белую сукенку, што ў кветкі, не апранай...

— Чаму? — здзівілася яна.
— Ты ў ёй надта... гэта самае... Ну, кажу не трэба — значыцца, не трэба! — усердзіўся ён.

— Я апрачу чорную, любы... На нараду ў квяцістых не ездзяць. Гэта ж не вяселле табе...
Насця ўжо даўно не было побач, а ён усё яшчэ мармытаў сабе нешта пад нос, і лагодная ўсмешка, як ні насусліваў ён бровы, гуляла на яго абветраных вуснах.

Улёгся пыл на вуліцы, узняты Сцяпанавым трактарам, а Тамара ўсё глядзела яму ўслед невідучымі вачыма. Нарэшце спахапілася, выйшла на вуліцу і таропка пакрочыла ў бок канто-

Ад сялянскай спадніцы,
Ад снапа і камля
З небам здумаў радніца
Твой абраннік, зямля.

Маналогі патрэбны
Да трывогі зварот:
На касмічную грэбню
Шал збірае звяроў.

Красавіцкай ракеты
Гул развальвае скронь.
Шлях да зор пракаветны
У агонь праз агонь.

На балючых этапах,
На рамонках нябёс,
Людзі, мілыя птахі,
Вам трывожна нябось?

За зацішак тамтэйшы...
Абеліск у слязе...
За траву пад падэшвай...
Белавеж...
Калізей...

І няўжо не засвеціць
Вам прыветна здала,
Стане вою-Сусвету
Медальёнам Зямля!

І ў шкарлупцы маўчанья
Скамянее вулкан,
Нібы помнік адчаю,
Што дастаўся вякам!

Маналогі патрэбны
Де нашчадка зварот:
Ласкаў будзь, не пагрэбуй,
Прылятай у народ.

Хай пагодна і ясна
Знак падаець вам здалёк
І не морак заўчасны,
А ў жытах васілёк.

Самаліска

Анатолія Кльшкі

Там вавёрчыным пыскам
Фортку ранак працёр.

На сталі самаліска —
Гаспадар каля зор.

А як лахі пад пахі
Падбіраў гаспадар,
Дык бабулі і птахі
Пачалі спагадаць:

— Ты куды праз аблогу?
І ні свет, ні зара.
Пачакае дарога...
— Мне ў дарогу пара!

З ім пайшлі праз леты
За заслонаю зім
Першакласнік раздзеты
І дашкольнік за ім.

Хіба дзеду старому
У вандроўку спяшаць
Там, дзе возера Кромань,
Ці рачулка Уша?

І з вясельмі Імпэтам
Склад да склада складаць?
То на зайдрасць паэтам,
Што на печы сядзяць.

Як марозік з прыціскам,
Як дарога з двара,
Сіні след самаліска,
Чысты снег буквара.

Зязюля

А ландыш стаіць у цяньку,
Як згадка халоднага лета.
Над ім глухавата ку-ку
Гучыць, бы са склепу планеты.

З якога ты боку ідзеш,
Той голас забыты-нязбытны?
Ідзеш да мяне ты найперш
Жывы.
Дарогі.
Не забыты.

З краёў, дзе маленства крысом
Ахілялі паданні і ветры,
Дзе спынены бору красой,
Глытаў я паветра у нетры.

З краёў, дзе надзеі былі,

Старым каб заўчасна
не стацца,
Таптаць пад зарою палі,
Спяшацца да зор, нібы
станцый.

З краёў, дзе праз сон у руку
Прыходзіш,
знаходзіш,
трываеш.
Чаму ж ты заўчасна, ку-ку,
Мяне ад мяне адрываеш?

На сёння пакінь... надалей...
Трывогі,
аблокі,
учынкі.

Бо сілу і ім надае
У спадчыну голас айчыны.

А нанач маўчанне пакінь.
І думацьму, стомлены, чуйна:
У сховах нязнаных глыбінь
Зязюльчына сэрца начуе.

ры. Успомнілася ёй, як некалі, яшчэ маладым хлопцам, Сцяпан заляцаўся да яе, а яна і глядзець на яго не хацела. Праўда, на праводзінах у армію сядзела поруч за сталом, як сапраўдная сяброўка. І нават некалькі пісем адпісала за тры гады. А пакуль Сцяпан адслужыўся, падрасла Насця...

«Шчаслівая, — непрыязна думала пра суседку. — А за што?.. Хіба яна заслужыла гэтае шчасце?.. Сцяпан усё жыццё з ёй пакутуе. Калі ён смачна з'еў, калі адпачыў за ёй? Чацвёрта дзяцей нямыла, а розуму не прыбавілася. Толькі языком мяніць умее. А гуркі каторы год перасольвае, у рот не ўзяць...»

А Насця і сапраўды была шчаслівая. Усё, што давалася іншым праз сілу, Насці нібы само ішло ў рукі, а што не ішло, тое і ў грош не ставілася ёй. Яна не высільвалася надта над хатняй гаспадаркай, каб мець лішнюю капейчыну, з яе ставала і таго, што мела яна з працы рук сваіх на ферме і са Сцяпанавога заробку, хоць той, загуляўшы, мог пусціць яго разам з дружбамі за тры дні. Каб на іншую, тая б учарнела, аплакваючы тыя грошы, а Насці хоць бы што. Крыху паплача ў першыя хвіліны, а там ужо і смяецца праз слезы.

— Ат, з голада не зойдземся! Давайце, дзеці, лепш абіраць бульбу ды аладкі пачы...

Не пілавала яна Сцяпана і за тое, што агарод свой уласны яны засявалі самымі апошнімі ў вёсцы і апошнімі, як не з-пад снегу, выхопівалі бульбу. Што сена карове на зімку ніколі не хапала, што праз плог лязіць у агарод не толькі чужыя куры, але і карова прашчамілася б.

Затое Сцяпана часта можна было ўбачыць на чужым двары. То каму дроў прывязе, то сена накісць, то страху падладзіць. Адзінокія жанчыны, а іх у вёсцы было нямаля, напярэймы клікалі ў помач Сцяпана. Ведалі, Насця не зараўне, не ўсчыніць вэрхал на ўсё наваколле. Адно папросіць:

— Вы ўжо не паіце яго надта, жанчынкі. Яму ж за руль заўтра садзіцца.

— Дурная ты, Насця. Навошта ты пускаеш яго? Хай бы ў дварэ лепш што зрабіў. Вунь, у саміх хутка плог заваліцца, калі чый выпрук пачухае аб яго бок, — спачувалі ёй на рабоце.

— Дык ты ж свайго не пусціш, — спакойна адказвала яна. — А хатнюю работу век не пераробіш, колькі ні шчыруй. І дзякуй ніхто не скажа...

Чым багатры былі Насця са Сцяпанам, дык гэта дзецьмі. Сваіх чацвёрта, ды чужыя пазбіраюцца з усёе вёскі. У Капелек ім воля. Насця не вельмі прыцяняла дзяцей, свавольства хапала і пры ёй. А як сама з дому — тут ужо дзятва на галовах ходзіць.

Прыездзе Сцяпан з поля ўвечары, а ў хату — не зайсці. Ён праз што пераступіць, што прыбярэ з-пад ног, каму нос вытра, каму штонікі падцігне... Памачае на сталі, знойдзе сярод аб'едкаў і парожніх збаноў і місак сухі акрайчык хлеба, у руку яго — і да Настасі на ферму. Там шчыруе ўвесь вечар, але ўпраўца Капелькі раней за іншых і радком пойдучы дадому па сцішанай вячэрняй вуліцы. Насціны напарніцы з адкрытай зайдрасцю паглядзяць ім услед і яшчэ з большым імпэтам забразгаюць вёдрамі і бітонамі. Трэба хутчэй упраўляцца, хутчэй бегчы дадому, быццам там іх чакае нешта іншае, апрача вечнага жаночага клопату.

А ў Насці быццам само ўсё робіцца. Сцяпан не раз ужо дзівіўся такім пераменам: здаецца, тая ж самая хата, у якую ён нядаўна вяртаўся з поля адзін, без Насці. Хіба што звечарэла, ды яшчэ большы непарадак утварылі дзеці. А як увайшлі разам з Насцяй, адразу ўсё перайначылася, пясвятлела. Насця туды-сюды крутанулася — і ўсё вакол яе ажыло.

— Коля, хуценька бяжы гусянят пералічы ды зачыні добра, каб не вылезлі...

— А ты, дачушка, падала кароўку? На во, абяры бульбіны, зараз вячэру зварым...

— Кацюша, бяжы дыбулі ўшчынкі... А табе, Сцяпанька, вады нанасіць...

Сцяпан і вады наносіць, і посуд перамые, і яшчэ немаведама што зрабіў бы для свайёй Настасі. Але яна ўжо пераймае яго, вядзе за стол, над якім цесна схліліся светлыя дзіцячыя галоўкі ды жвава мільгаюць лыжкі.

І здаецца Сцяпану, што не было ў гэтым дні ні стомы, ні салёнага поту, што засцілаў вочы, ні су-

тычкі з брыгадзірам, ад якой доўга яшчэ заставаўся на душы важкі, як пласт ілістага долу, асадак.

Дзень канчаўся пяшчотным дотыкам рук каханай, яе мяккім, з пахам сырадоу, дыханнем побач, якое ён адчуваў на свайёй няголенай шчаце нават праз самы моцны сон.

І пражыты дзень быў шчаслівым. Ляксеі Крук, паставіўшы аўтобус пад вокнамі праўлення, аціраў сярод мужчын, якіх у гэты час было поўна і ў двары, і ў калідоры.

Давалі палучку. Атрымаўшы грошы, мужчыны надта не затрымліваліся, па адным, а хто і кампаніяй, борзда шыбавалі ў бок сельмага. Было дакладна вядома, якую гарэлку прывезлі туды і па колькі пляшак будучы даваць у адны рукі. І хоць з калідора чуліся і смех, і жарты, веселасць гэтая была нейкая нервовая. Кожны спяшаўся хутчэй атрымаць заробленае і бегчы ў сельмаг.

Ляксеі з зайдрасцю пазіраў ім услед, нецярпліва таптаўся каля аўтобуса. Душа поўнілася злосцю. Яго рабочы дзень яшчэ не скончыўся і хоць ён добра ведаў, што па справе ўжо ніхто і нікуды з канторскіх не паедзе, загнаць аўтобус у гараж не асмельваўся. З тае пары, як ён з бензавоза перасеў за руль аўтобуса, ён усё пачаў рабіць з аглядкай. Новая работа вымагала ад яго, апрача ўмення круціць абаранак, нечага іншага.

Раней у яго быў адзін клопат — падвозіць гаручае. І стаў над ім адзін начальнік. Цяпер жа ён стаў са сваім аўтобусам саўгасным, агульным і ў той жа час нічыйным. У старшыні быў свой газік, арганом ездзіў на матацыкле, а ўсё астатняе саўгаснае начальства, усе канторскія, карысталіся паслугамі Ляксея. Гадзінамі прастойваў ён пад вокнамі праўлення, чакаючы загаду. А загады былі розныя. Цяжэй за ўсё было прывезці сваіх людзей назад з горада. Бо калі аднаго ён высаджаў каля сельгастэхнікі, другога каля банка, а трэцяга каля ўнівермага, то збіраць іх трэба было зусім з іншых месцаў. Ён курсіраваў па ўсім горадзе, і ўсё-тка дагадзіць кожнаму не мог: то прымушаў некага доўга чакаць, а то і зусім нехта выпадаў з памяці.

Калі надаралася прастоі, яго выпраўлялі ў горад па свежае піва, альбо паглядзець, ці прадаюць ва ўнівермазе дэфіцытныя рэчы. А тое, што яму давяралася тайна пікнікоў на лясных палянах, вельмі ўзвысіла яго ва ўласных вачах. Адсюль жа прыйшло разуменне, што ў мілым жаночым асяроддзі нельга быць насупленым маўчучым. Жанчыны такіх не любяць, бо падзражаюць у богведама якіх думках. Што яго бычыная шыя павінна быць больш гібкая, а непаваротліва, як бярвяно ў затоцы, язык больш востры, каб стаць жаночым любімчыкам, якому, як каралеўскаму блазну, дазваляецца больш, чым звычайным людзям.

Але калі ты ад прыроды груган, то прыкідвацца салаўём не надта лёгка. Жарты, якія рассыпаў вакол сябе Ляксеі, былі такімі ж важкімі і калючымі, як ягоны пагляд, як ён іх ні абкатаў, ні мякчэў...

Панудзіўшыся яшчэ з паўгадзіны, Ляксеі хацеў ужо плюнуць і без дазволу паварочваць аўтобус да гаража, як убачыў Сцяпана, які ходка шыбаваў да канторы.

— Давай хутчэй!.. А то спэзнішся, вячэраць сядзеш на сухое горла, — здалёку гукнуў да яго Ляксеі.

Сцяпан, убачыўшы суседа, ветліва заўсміхаўся.

— Хіба нарада ўжо скончылася? — таксама здалёку спытаўся ён. — Настасся казала, што да вечара забавіцесься, а вы ўжо і дома.

— Хто дома, а хто і не, — хітравата звязіў вочы Ляксеі і рагатнуў.

Сцяпану ягоны намёк не спадабаўся.

— Настасся прывёз? — грубавата спытаўся ён.

— Не, Насця яшчэ ў горадзе затрымалася... Сустрэкай з апошнім аўтобусам. Хоць — навошта сустрэкаць? У яе і без цябе праважатыя знойдуцца...

Сцяпан нічога не адказаў, надобра зірнуў на Ляксеі і пайшоў у кантору.

А Ляксеі пагнаў аўтобус у гараж, задаволены сваім жартам. Ён ведаў, як шалеў ад рэўнасці Сцяпан, якія конікі выкідаў і, прадчуваючы па-

цеху, спяшаўся хутчэй у магазін, каб паспець к таму моманту, як Сцяпан пачне гульбу. Тут, галоўнае, апынуцца побач. Са свайго заробку не давідзецца і рубліка крануць...

Успомніў, што Насця, застаючыся ў горадзе, прасіла перадаць Сцяпану, каб адзін упраўляўся з гаспадаркай, не чакаў яе, што вернецца адразу ж, як прышукнае што на ногі дзецям... Але гэта не засмуціла яго. «Ат, разбяруцца... — бесклапотна махнуў ён рукой. — І ночы не міне, як зноў на ўсю вуліцу будзе чутна: «Сцяпанька-а. Настас-с-я-я...» Цьфу, слухаць брыдка...»

Але Ляксеі памыліўся. Атрымаўшы грошы, Сцяпан не пайшоў у магазін. І Ляксеі ён не паверыў. Ці ўпершыню мужчынам кіць з яго?..

Ён заспяшаўся дамоў, упэўнены, што Насця ўжо чакае яго. Але дома яе не было. Як непрыкаяны, пасноўдаўся ён па двары, загнаў гусянят у хлест, кінуў свінням бурачніку.

Дзеці таксама некуды збеглі. Без маткі і яны не вельмі пілнуюцца хаты.

У хаце ён толькі павярнуўся. Падалося, што няма чым дыхаць, што душына ў ёй і цесна. Адчуваючы ў душы хваравітую млявасць і пустату, пасунуўся за хлявы, у поле. Доўга і няўцямна глядзеў перад сабой, не ведаючы, куды падацца, куды падзець сябе.

Восеньскі вечар абдаў яго ядранай сырасцю і пахам спаленага бульбоўніку. У павятра трапілі празрыстыя павуцінкі. Недазе ў суседніх дварах мыкалі каровы, чулася бразганне вёдер і заклапочаныя жаночыя галасы. Гэта рабіла яшчэ больш нясцерпнай цішыню ва ўласным двары. Ён глядзеў на парадзелы аголены сад, на апалае лісце. Прадчуванне непазбежнай страты стала вострым, як ніколі. Настасся... Няўжо яна некалі пакіне яго? Як жа ён будзе без яе? Няўжо нехта іншы можа кахаць яе так, як ён? Няўжо гэты рыжы заатэхнік з лупатымі вачыма можа адчуваць тое ж самае, гледзячы на Насцю?

Ён успомніў яго масляны пагляд, як стаў ён слупам каля Насці, нібы загіпнатызаваны яе хуткімі рухамі, блісканнем вачэй. Стаяў, не зважаючы на Сцяпана, а ён, як дурань, сапучы, цягаў важкія бітоны ды маўчаў. Трэба было даць яму ўжо тады па лупатых вачах, каб ведаў, як глядзець на чужых жонак...

Але, збіваючы ягоны настрой, безупынна гучала мяккае Насціна «Сцяпанька-а...» І быў ласкавым, супакойваў дотык яе рук. І ён маўчаў...

А цяпер ён адзін, а Насця з тым, лупатым...

Сцяпан застагнаў і ўсхпаўся, як апараны. Трэба было некуды ісці, штосьці рабіць. Успомніў пра палучку і ўзрадаваўся. Цяпер ён ведаў, куды ісці...

На дзвярах магазіна вісеў вялізны замок. Непадалёку, каля густога кустоў бэзу, заўважыў гаманліваю купку мужчын. Наблізіўся да іх. На яго паглядзелі са спачуваннем. Падзяліліся апошнім. Ажыўленая гамонка пакрысе апала. Але не разыходзіліся, нечага чакалі.

— Ну што, братва, — пачуўся бадзёры голас Ляксея Крука. — Есць у мяне засакрэчаны адрасок. Можна пад'ехаць.

Тут жа знайшоўся матацыкл, за руль, як самы цявразы, сеў Сцяпан.

Гулялі доўга, кідаючы ў куст бэзу пустыя бутэлькі. Сцяпан пачуваў сябе зусім цявразым, на душы па-ранейшаму было пуста і самотна.

Нечакана апыкла думка — ехаць у горад. Самому, на свае вочы ўсё ўбачыць...

Расштурхаўшы дружбакоў, якія не пускалі яго да матацыкла, уключыў газ.

З аўтобусам, які рабіў апошні рэйс у Парэчка, ён сустрэўся на палове дарогі. З разгону праляцеў міма... Здалося, што ясна ўбачыў у асветленым акне чарыявую галаву Насці, а побач ненавісную рыжую.

Зрабіўшы круты разварот, хутка нагнаў аўтобус, паехаў побач, па абочыне...

Як апынуўся ўперадзе правага кола, чаму ад такога лёгкага штуршка ён ляціць доўга-доўга?

Гэтыя думкі толькі на адно імгненне пранізвалі ягоны мозг. І апошняе, што яшчэ пранікла ў ягоную свядомасць, быў голас жанчыны, далёкі і тужлівы:

— Сця-пань-ка-а...

Багата выпадзе вандраваць народнаму пісьменніку Беларусі Івану Пятровічу Шамякіну. Аўтар многіх раманаў і апавесцей, якія даўно набылі ўсенароднае прызнанне, ён, будучы актыўным даследчыкам сучаснасці, заўжды клопатна выязджае на сустрэчы са сваім чытачом. Талент мастака прагне новых адкрыццяў таемных зрухаў чалавечай душы, глыбіні дум і пачуццяў, у якіх — выток нацыянальнага характару беларусаў. Прагавіта шукае пісьменніцкае піро яго таемныя нерушы на жыццёвых дарогах. Разнастайны арсенал шамякінскіх твораў — мастацкі летапіс дзесяцігоддзяў, тэа шматгучная, увекавечаная сло-

даў і пра маю вёску, як і пра кожную, якую давалося пакінуць.

Нялёгка адваёўваць у ядзернай атруты вёсачкі, палі і лясы. Ніхто дакладна не ведае пакуль, колькі спатрэбіцца часу, каб вярнуць чалавеку страчанае ім жытло. Загайць гэтую злавесную рану, імя якой на вуснах усяго народа — Чарнобыль.

Гомель і вобласць з пазнакай бяды. Даўно мінула пара першага ўзрушлівага хвалевання, калі пагроза дыхала з непадалёку, гатовая ў кожны момант абрынуць безліч невядомых праяў. Цяпер, калі рэактар утаймаваны рукамі чалавека, яшчэ з большай энергіяй

дасць вяртання! Убягаючы асфальтавай стужкай у мой Бабчыны, які прыхінуўся раскідзіста, вуліцамі і вулкамі, пад шатамі лесу, гэтая самая дарога падбягае да прыпяцкіх стром. За Дубровіцай, першай хойніцкай вёсачкай на ёй, яшчэ адна, ледзь прыметная ў лесе, паваротка — на Вялікі Бор. Тужліва шукае вачамі яе Барыс Іванавіч Сачанка. Глуха, трывожна шуміць палескі вялікі лес...

За дзесяткі метраў ад хат бабчынскага пасёлка чорную асфальтавую стужку перасякае бела-стракатая «рука» шлагбаума. Знак: «Запретная зона». Прытарможваем. Абязджаючы нас, прытарможваюць, спыняюцца грузавікі. Патруль міліцыі засяроджана і строга правярае пропускі — на ўезд у зону аварыі. Заўважышы дэ-

на траве. Нябачнае чалавечаму воку сыйво ізатопаў.

Межаўскай вуліца Хойнік. За яе апошнімі дамамі, блізка, лес. Дарога, зігзагамі, хаваецца ў шатах разгалага дубяку. Дрогнулі пад коламі рэйкі вузкакалейкі — сюдой з глінішчанскіх балот вазілі торф. Вёсачка Рудзенка мільганула некалькімі сваімі хатамі на ўзбоччы. Спаленая ў вайну і мала адноўленая вёска.

Непазнавальна змяніўся Вялікі Бор за апошнія гады. Тут, на асушаных палескіх землях, пабудаваны новы саўгас — «Вялікаборскі». Сягоння гэта адна з будаўнічых пляцовак. Ужо гатовы прыняць навасе-лаў-перасяленцаў 80 домікаў на вулках вёскі. І стаяць яны па-вясковому нязвыкла, не ў два шнуры вуліцы, а гарадком, раскідзіста, пад самыя шаты лесу. З пагор'я публіскаюць сонечна шыферам дахаў.

На вуліцы, каля саўгаснай дырэкцыі, група людзей: сярод іх Барыс Іванавіч прыкмячае аднаго толькі карэннага вялікаборца. Вырасла вёска. Панаехала людю! Маці на падворку перабірае толькі што накапаную бульбу. Вера Міхайлаўна, карэнная бабчынка, непакоіцца за лёс перасяленцаў — яе ра-весніцам не выпала дажыць у родных сценах.

І вось вязём свае уражанні ад паездкі ў Рэчыцу, дзе запла-навана сустрэча з партактывам раёна. Гэты горад асабліва дарагі Івану Пятровічу. Тут, у далёкім з мерак сённяшняга дня саракавым, сціплым юнацкім вяселлем пачалося яно, трывожнае шчасце. І пісьменнік, поўны гэтай светлай памяці, працуе расказвае чытачам пра свой новы раман «Зеніт», падзеі якога адбываюцца ў гады вайны.

...Жнівеньскія педсаветы — заўсёдня настаўніцкія клопаты. На Буда-Кашалёўшчыне, куды мяркуюцца перасяліць у бліжэйшы час шэраг эвакуіраваных вёсак, удумна рыхтаваліся да пачатку навуцальнага года. З райкома пазванілі ў абком, запрасілі на сустрэчу. Увечыня праходзіць Шамякіна па школьнай праграме, і беларусаведам (большасць дзяўчаты пасля інстытутаў) хочацца пачуць самага аўтара. Школа цікавіць і Барыса Іванавіча, які з'яўляецца старшынёй камісіі Саюза пісьменнікаў па ўзаема сувязях пісьменнікаў і школы. Кранаецца шэраг актуальных пытанняў па праблемах вывучэння ў школах беларускай мовы.

— Любіце і шануйце родную мову. Вучыце гэтай любові і пашане дзяцей, — заклікае за-сяроджаную аўдыторыю Шамякін.

Ужо на наступны дзень на сустрэчы ў абласным драмтэатры гаворка доўжыцца ўсхвалявана і заклапочана па самых розных жыццёвых пытаннях. Яшчэ раз падумалася: высокая, акрыленая несяротным Купалам місія ў нашай беларускай літаратуры — «з цэлым народам гутарку вясці!» І калі гэту гутарку вядзе пісьменнік, кім сказана багата значнага, эпахальнага, каго чытаюць з захапленнем, з любоўю, такая гутарка дае свой вялікі плён — уздымае чалавечыя душы, адкрывае для іх бязмежны мацярык праўды жыццёвай у мастацтве. Шырокі, дзяржаўны погляд на жыццё ў пісьменніка.

За Сожам, за навабеліцкімі лясамі — Церуха, вёсачка, бясконца дарагая Івану Пятровічу. Светлай памяццю павязаны з ёй багата якія дарогі — у адзін вузел. Дарогі колішняга школьнага маленства, чары тутэйшых лясоў, стромкіх берагоў рэчкі. Стазваны жыцця, якое так чуйна слухае сэрца. Тут вольна і лёгка пачувалася заўсёды задумам, Сло-ву. Сюды не раз вярталася здарожаная памяць і на старонках дзённікаў — да свайго радаслюя, да тых глыбіню жыцця, адкуль пачыналася і літаратурная дарога.

Пятлістая, з пясчаным вод-светам дна рачулка круціць віры. Плынь заўсёднага чалавечага жыцця на яе ўзбярэж-жах — глыбокая плынь.

Мікола МЯТЛІЦКІ

ГЛЫБОКАЯ ТЛЫНЬ

Рэпартаж з дарог Гомельшчыны

вам, стыхія жыцця, з паўна-кроўнымі характарамі, з самымі значнымі рысамі. Таму аўтару, талент якога падарыў народ «Глыбокую плынь», «Сэрца на далоні», «Трывожнае шчасце» і багата іншых, самых розных па жанрах твораў, ёсць што сказаць чытачу — сказаць у дадатак да таго, што сказана самай творчасцю, сказаць проста, ад сэрца.

Ды ўсё ж гэтая вандроўка, пра якую вядзецца гаворка, вельмі розніцца ад астатніх.

...Ужо досвіткам рушылі. Іван Пятровіч запрасіў Барыса Іванавіча Сачанку і мяне, землякоў-хвайнічан, стаць яго спадарожнікамі на гэтай дарозе — дарозе нашага ўсенароднага болю. У пісьменніка меліся дэпутатскія клопаты. Былі сустрэчы і дасюль са сваімі выбаршчыкамі — са спагадай і разуменнем нялёгкага становішча тых, каму выпала зрушыцца з абжытых селішчаў.

Бяда, подых якой ішоў з глыбіняў Палесся, з-пад Чарнобыля, жыўла гаворку. Смялі ў позняй жнівеньскай стоме палі, кучомкамі хвой і бела, камліста, бярозамі, прабягалі лясы. Гронкамі арабін, што агніста ўплыталіся ў густалістую абложу дарогі, крываточыла ўваччу скруха. Усе гэтыя тыдні вялося змаганне і за мой родны Бабчыны. Адраду ж за хатамі яго пасёлка пачыналася аварыйная зона. Яшчэ на пачатку лета, па прыездзе, я не пазнаў вёску: без платоў, нязвыкла хаты новай вуліцы зейралі сыпчаком-жвірам падвор'яў. Грунт быў зняты і звезены на ядзерны могільнік. Адзін з лепшых куткоў Хойнікшчыны, адна з прыгажэйшых, дабротна-адбудаваных яе вёсак! Ужо з Хойнік, званкамі, прыйшлі тры-вожныя чуткі: Бабчыны будзе эвакуіраваны... Страціць родную вёску — ці магчыма паверыць?!

Хойнікшчына цесна спалучана з творчасцю Івана Шамякіна. Дарогі, хвалюючы ўспамін. Пасля поспеху «Глыбокай плыні» тут, у Вялічце, выношваўся і пісаўся раман «У добры час», які крута павярнуў творчую дарогу пісьменніка да ўсіх пераўтварэнняў рэальнага, бягучага жыцця. Тут гартвалася піро таго Шамякіна, каго сягоння гучна імянуе крытыка даследчыкам сучаснасці. Але хто калі думаў, што яна, сучаснасць ядзернага веку, пагрунае ў сэрцы бядой?

Ужо ў Гомелі на прыёме ў сакратара абкома партыі С. П. Бабара давалося пачуць горкае, скрушнае:

— Бабчыны высяляем... Мы рабілі ўсё, што маглі...

Сяргей Паўлавіч апусціў як адно вінаваты вочы. У іх стыла журба. Сакратар абкома ве-

і адказнасцю разгарнуліся гаспадарчыя справы ў вобласці. Праведзена жыво і сяўба азі-мых. А многія раёны нагадваюць грандыёзныя па размаху будаўнічыя пляцоўкі. Сюды, навасе-ламі, прыйдуць людзі з эвакуіраваных вёсак. Прыйдуць яны і з майго Бабчына, спаўна адчуўшы шчодрое цяпло вялікай Радзімы. Моц яе рук, яе клопат пра кожнага. Гісторыя нашага грамадства багата разоў засведчыла такі гуманізм.

— Будзем перасяляць усёй вёскай. Людзям сярод сваіх абывакаца на новым месцы псіхалагічна лягчэй, — казалі ў абкоме.

Парашылі адразу ж рушыць на Бабчыны.

Дарожны асфальт, вымыты начным спорным пралоём, публіскаваў сутонлівымі яшчэ вод-светамі ранішняга сонца. На перакрываванні, за Гарошка-вам «рука» дарогі пацігнулася ў разгалае поле пад кроністымі пракаветнымі бярозамі. Дарога на Лоеў. Тая самая дарога, па якой хадзіў на свае юнацкія спатканні Пятро Шапятовіч, акрылены вялікім, светлым пачуццём, ішоў насустрач свайму трывожнаму шчасцю. Іван Пятровіч азірае гэту дарогу — глядзіць у далёкую памяць. Згодна ківае на нашу падказку.

Падумалася: чалавечы шчасце, яно на зямлі заўсёды тры-вожнае...

Літаральна праз некалькі кіламетраў наступнае перакрыва-ванне, з тым, памятным воку, блакітным крылом указальніка — «Хойнікі 55». А раўна ядра-на, вольна разліваецца святлом у прасторных, шырока адкрытых зроку абсягах. Нязвыкла многа на схіле жніўня яб-лыкаў у прыдарожных садах. Насыпалася іх, як кажучу ў тутэйшых вёсачках, мостам пад кожным дрэвам. Не цягнуцца зрываць іх чалавечыя рукі. Забаронена. Вось яна, першая ад-знака бяды на дарозе.

Праз вёрсты знаёмая дарога дае нырца ў лес. Ужо да саміх Хойнік будучы неадступна бегчы паабпал медныя ў камя-лях бары, мяшачка з дубянкамі і алешнікамі — па нізінах. Стромы палескі бор, з рэдкай прыдарожнай мяшанкай бяроз, вольх, дубоў па ўзбалотках. І вось... першы сін шчыт на да-розе, белыя літары: «Везд на обочину запрещен».

Сонца звыклае, заўсёдняш-няе стаіць над дарогай у кучомках высокіх дрэў. Сэрца ні-як не жадае паверыць гэтаму скрушнаму знаку: такое перад вачамі характэрна. Характэрна з паметай атруты...

Колькі разоў чула сэрца на гэтай дарозе спатольную ра-

путацкі значок на піжмаку, лейтэнант аддае чэсць Шамякі-ну, Гутарым.

Дарога, знаёмая да драбніц. Жаўтапесы бераг канала. Два беразныкі-ўрочышчы — Вялі-кая пель і Рэчка. За імі спелы хвойны бор. Пад яго шатамі — помнічак на брацкай магіле. Святыня. Скрушная ваенная памяць майго Бабчына. У маі сорок трэцяга гэтай самай да-рогай фашысцкія карнікі гналі жыхароў вёскі. За хвоямі, над супрацьтанкавым ровам, гучалі аўтаматныя чэргі. Расстрэльва-лі партызанскія сем'і. А далей, за лесам, прасяг сенажацей — былых гіблых балот, у клет-ках. Камбікормавы завод. І ўжо глухі пракаветны лес, аваяны каўпакоўскай славай, да самых берагоў Прыпяці.

Гнятлівая, пакутная думка трывожыць: вось яно, развітан-не. Ужо болей калі і давядзецца пабываць тут, у вёсцы, то ў апусцелай, бязлюднай. Яна і сягоння, без звычайна дзіця-чага галасу, ціхмянастоеная, не тая. І як уявіць такое? — сон-ца штодня ўстае над яе хатамі, неба над імі-тое ж, у пёры-стых воблаках. А яна — нежы-вая, пустаа.

Міліцыянеры, віцебскія хлоп-цы, радыя неспадзяванай су-стрэчы, гораца гутараць з Ша-мякіным і Сачанкам. Непадалёк, за іх дзяжуркай-вагончы-кам — ланцужок белых пяс-чаных груд са слупкамі на вяр-шынях — колішні вясковы вы-ган пад лесам.

Скрозь — чорны, свежы ас-фальт. Новы дахі. Калонкі во-даправода. Знесена астача ста-рых струхнелых сцен. Усё зда-быта мужнасцю ў нялёкім зма-ганні. І дзейнілася гэта бес-карысна з адзінай спадзеўкай: дом свой адстаяць, жыць. Гор-ка і скрушна: пакуль што мы, людзі, аказаліся бісцільныя.

Родны падворак. Як і паў-сюль на дварах, калодзеж пад плёнкай. З нумарам — 108. Бя-да палічыла і пранумаравала ўсе калодзежны вёскі. Смагу ба-гата якіх дарог спаталіла пя-нучая сюцодзёнка бацьцоўскага наладзежа. Ледзьве бачны з-за суседскае хаты астравоў могіль-лак, дзе ўжо раннія, дачынныя магілы бацькоў. З імі, такімі магіламі, зямля свая становіцца найдарожнай, адзінай. Яны гукаюць нас з далёкіх і блізкіх дарог, да спрадвечнай, родавай сутнасці жыцця павяртаюць.

Сустрэчы і гутаркі на вяско-вых вуліцах. Людзі не вераць яшчэ, што вёску — перасяляць. Многія звычайна бавяцца на ага-родах. Спаконвечна іначай успрымалі людзі бяду. Нялёг-ка змірыцца чалавечай псіхала-гіі, што яна, бяда, побач. Не-ба, як неба. Тое ж сонца, раса

Напярэдадні слаўнага юбілею

У студзені 1988 года спаў-няецца 150 гадоў з дня нара-джэння Кастуся Каліноўскага і 125 год з пачатку паўстання 1863 г. на Беларусі і Літве.

Заслугі Кастуся Каліноўска-га перад рэвалюцыйным рухам і беларускай культурай неас-прэнныя. У яго дзейнасці знай-шлі ўвасабленне найбольш ра-дыкальныя тэндэнцыі паўстан-ня. Як правадыр і тэарэтык рэвалюцыйнай дэмакратыі ўвайшоў ён у гісторыю гра-мадскай думкі і рэвалюцыйна-га руху Беларусі і Літвы. Дзейнасць К. Каліноўскага трэба разглядаць як адну з найбольш смелых і паслядоў-ных спроб ажыццявіць на

ІНТЭРВ'Ю ў НУМАР

Народны тэатр чытальні-каў «Жывое слова» Мінска-га дзяржаўнага педагагічна-га інстытута імя А. М. Гор-кага — самадзейны калек-тыў, які даўно заваяваў па-пулярнасць у шматлікіх аматараў беларускай лі-таратуры. Дваццаць гадоў, пройдзеных ім, гэта два-ццаць векаў, пазначаных творчымі пошукамі, плана-мі і адначасова пэўнымі пра-блемамі.

Пра тое, чым жыві і жыве тэатр «Жывое слова», над чым працуе сёння, расказ-вае нашаму карэспандэнту арганізатар і нязменны яго мастацкі кіраўнік, кандыдат педагагічных навук, дацэнт кафедры беларускай літара-туры Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага А. КАЛЯДА.

— Андрэй Андрэвіч, з чаго і як пачынаў свой шлях твор-чы калектыў, які сёння мы ве-даем як народны тэатр чыталь-нікаў «Жывое слова»?

— Пачалося восенню 1966 года. Тады я стаў працаваць на філалагічным факультэце на-шага інстытута выкладчыкам выразнага чытання. Быў ство-раны гурток, які з цыгам часу і вырас у даволі вялікі творчы калектыў аматараў тэатраль-нага і чытальніцкага мастац-тва. Сярод першых удзельнікаў гуртка, па-сапраўднаму ўлюбё-ных у роднае слова, тэатр, бы-лі Г. Урублеўская (Чугуева), В. Паўлюска, А. Плюшко, М. Яленскі... Менавіта яны названы ў ліку пераможцаў гарадскога конкурсу, прысве-чанага 50-годдзю ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі — аўтарытэтнага творчага спа-борніцтва, на якім за старшы-ню была народная артыстка БССР В. Галіна.

— А ці памятаеце вы пер-шыя праграмы тэатра? Як Вы ацанілі б іх з вышнімі сённяш-няга дня, той творчай адгел-ласці, якую прайшоў калек-тыў?

— На самым пачатку пра стварэнне нейкіх цэласных праграм нават і не думаў, бо меркавалася рыхтаваць толькі індывідуальных выканаўцаў (чытанне асобных вершаў, урыўкаў з празачынных твораў, баек, гумарэсак). Аднак ужо ў 1967 годзе — у гуртку тады было чалавек пятнаццаць — васемнаццаць — да 50-годдзя Вялікага Кастрычніка на інсты-туцкай сцэне была паказана першая літаратурна-музычная кампазіцыя «У сям'і адзінай, роўнай». Акрамя чытальнікаў, у праграме былі заняты і вя-лікія інстытуцкія самадзей-

практицы і ўвасобіць у жыццё рэвалюцыйныя праграмы М. Г. Чарнышэўскага, М. А. Дабралюбова, А. І. Герца.

Веліч К. Каліноўскага ў тым, што ён выступіў выразнікам і паслядоўным абаронцам інтарэсаў прыгнечанага і беспраўнага сялянства, прысвяціўшы гэтай высакароднай мэце незвычайны талент мысліцеля, публіцыста і рэвалюцыянера. Ідэі ўтапічнага сацыялізму, рэвалюцыйнага дэмакратызму і нацыянальнага вызвалення, якія прапагандавалі К. Каліноўскі і яго паплечнікі на рэвалюцыйнай барацьбе, падрыхтавалі ў Беларусі глебу для ўспрымання ідэй навуковага сацыялізму, а ў далейшым дапамаглі беларускім рэвалюцыянерам уключыцца ў агульнаеўрапейскі рабочы рух.

Вялікай заслугай К. Каліноўскага з'яўляецца тое, што яго рэвалюцыйная дзейнасць з'явілася паказчыкам абуджэння нацыянальнай і сацыяльнай свядомасці беларускага народа і садзейнічала гэтай абуджэнню. Ён унёс прыкметны ўклад у фарміраванне беларускай літаратурнай мовы, быў

творцам беларускай рэвалюцыйнай публіцыстыкі, беларускай дэмакратычнай прэсы, выдаўцом першай газеты на беларускай мове. Ён стварыў першае ў гісторыі народаў нашай краіны рэвалюцыйнае выданне для працоўных мас, для сялянства — нелегальную газету «Мужыцкая праўда».

Пасля паражэння паўстання многія беларусы эмігрыравалі на захад, атрымалі магчымасць працягнуць рэвалюцыйную дзейнасць, і многія пайшлі гэтым шляхам далей, у класавых бітвах заваявалі еўрапейскую і сусветную вядомасць. На долю тых, хто трапіў у рукі карнікаў і быў сасланы ў Сібір (а такіх аказалася каля 50 тыс. чалавек), выпалі вялікія выпрабаванні і цяжкасці. Яны склалі другую найбольш значную хвалю палітычных ссыльных. Многія з іх пакінулі значны след у вывучэнні Сібіры (напрыклад, І. Д. Чэрскі, Б. І. Дыбоўскі).

Свой кароткі жыццёвы шлях К. Каліноўскі прайшоў як сапраўдны народны герой. Ён уражваў паплечнікаў і сучаснікаў выключнай мужнасцю,

стойкасцю, смеласцю, воляй, безапаветнай адданасцю ідэалам вызваленчай барацьбы, непахіснай упэўненасцю ў перамозе справы. Незвычайныя асабістыя якасці К. Каліноўскага, як і іншых герояў паўстання 1863 г., паслужылі прыкладам для выхавання наступных пакаленняў барацьбітоў з самадзяржаўем — пралетарскіх рэвалюцыянераў. Характэрна, што ў аднаго з байцоў ленінскай гвардыі — Камо (С. А. Тэр-Петрасян), якога У. І. Ленін характарызаваў «як чалавека зусім выключнай адданасці, адвагі і энергіі», сярод асабістых рэчаў знаходзіўся і літаграфаваны партрэт К. Каліноўскага. Гэта яркае сведчанне павагі Камо да асобы Каліноўскага.

Уплыў асабістых якасцей беларускага рэвалюцыянера, на погляд некаторых даследчыкаў К. Каліноўскага, звездаў і палымны рыцар сацыялістычнай рэвалюцыі, чалавек крыштальнай маральнай чысціні і высокай духоўнай культуры — Фелікс Дзяржынскі,

бацька якога ў студэнцкія гады быў сябрам Каліноўскага.

Тая вялікая роля, якую адыграў К. Каліноўскі ў духоўным фарміраванні беларускага народа, а таксама роля паўстання 1863 г. у фарміраванні сацыяльнай і нацыянальнай самасвядомасці нашага народа, у падрыхтоўцы яго да далейшых рашучых рэвалюцыйных дзеянняў, дае ўсе падставы для шырокага ўшанавання памяці герояў паўстання 1863 г. і яго кіраўніка Кастуся Каліноўскага. На маю думку, трэба стварыць музей паўстання 1863 г. у Мінску ці ў бліжэйшым зручным месцы каля Мінска (напрыклад, у вёсцы Плябань Маладзечанскага раёна каля чыгуначнай станцыі Уша, дзе пахаваны паўстанцы 1863 г. на чале з кіраўніком атрада Юльянам Бакшанскім. Там знаходзіцца будынак былога касцёла, які можна пасля рэстаўрацыі прысвясціць для музея). Даўно ўжо чакае музея К. Каліноўскага яго радзіма — Свіслач.

Як гэта ні дзіўна, у рэспубліцы няма пакуль што помніка Кастусю Каліноўскаму.

Мяркую, што ён павінен быць. Калі гаварыць пра сродкі на стварэнне музея і помніка, то іх можна было б сабраць і шляхам правядзення адпаведных суботнікаў.

Настаў час і для выдання ўсіх твораў К. Каліноўскага, куды б увайшлі яго публіцыстычныя артыкулы з «Мужыцкай праўды», «Пісьмы з-пад Шыбеніцы», матэрыялы следчай камісіі, успаміны аб дзейнасці К. Каліноўскага і іншыя рэвалюцыянераў і іншыя дакументы.

Было б, на маю думку, дарэчы выдаць факсімільнае выданне ўсіх вядомых нумароў «Мужыцкай праўды».

Шмат якія захады трэба прыняць, каб дастойна адзначыць 150-годдзе К. Каліноўскага і 125-годдзе паўстання 1863 г.

Часу засталася мала, трэба брацца за справу.

А. БЕЛЫ,
выкладчык кафедры
марксіска-ленінскай
філасофіі БДУ імя У. І.
Леніна, старшыня клуба
«Спадчына»

на калектывы: хор, танцавальны калектыв, аркестр народных інструментаў.

Пасля гэтага вечара і з'явілася ў мяне жаданне паспрабаваць «нешта» паставіць. А што — я яшчэ не ведаў. Думаў, раіўся з гурткоўцамі... дадумаўся: арганізаваць тэатр харавога чытання. Якраз набліжалася 100-годдзе з дня

на адкацы не магчыма. Многія маладыя людзі думаюць, што тэатр, тым больш самадзейны, гэта вяслё і бастурботны занятак, гэта гастролі, выступленні на малых і вялікіх сценах, шумны поспех, апладысменты, кветкі. Яны не вераць, што ў тэатры трэба шмат працаваць (тры рэпетыцыі на тыдзень па пяць гадзін,

— У маім блакноце 37 адрасоў выпускнікоў «Жывога слова» розных гадоў. Гэта тыя, хто рэдка ці часта, але пішуць, звоняць, заезджаюць і заходзяць да мяне, у тэатр. Яны працуюць у розных кутках Беларусі і за яе межамі, большасць — у школах: настаўнікамі, завучамі, дырэктарамі. Есць сярод жываслоўцаў

музычныя кампазіцыі, пастаўленыя ў тэатры, рыхтаваў сам, прафесійны драматургі для самадзейнасці пішуць мала, а для тэатра чытальніка ўвогуле ніхто не піша. Таму і даводзіцца быць і сцэнарыстам, і рэжысёрам, і пастаноўшчыкам Гэта нялёгка, але... «Жывому слову» прысвоена ганаровае званне народнага тэатра — у 1977 годзе. Па штатным раскладзе ў народным тэатры павінен быць рэжысёр і загадчык пастановачнай часткі. Вось ужо дзевяць гадоў наш інстытут хадаінічае аб выдзяленні тэатру стаўкі загадчыка пастановачнай часткі, але ні галіновы, ні абласны прафсаюз не адгукаюцца на гэту просьбу, хоць усе пагаджаюцца, што калектыв трэба падтрымаць. Нас жа не трэба «падтрымліваць», а трэба даць тое, што належыць, бо рэжысёру (нават з памочнікамі, якога студэнці прафком можа аформіць толькі на палову стаўкі) даволі складана стаць два спектаклі на год, арганізаваць на прафесійным узроўні вучэбна-выхаваўчы працэс у калектыве і 24 выступленні ў сваім клубе, на прадпрыемствах, у калгасах, саўгасах, вайсковых частках, належным чынам шэфстваваць над сельскім спадарожнікам, кожныя два гады пацвярджаць (абараняць) званне «народны», кожныя 3—5 гадоў прымаць удзел у конкурсе, кожны год развітвацца з 4—8 чалавекамі і набіраць новенькіх, рабіць «увод» ў спектаклі...

Ды і гэта не ўсё. Як арганізаваць тыя самыя 24 выступленні? На чым вывесці калектыв у калгас, саўгас? У інстытуце свайго транспарту мала, а загадаць яго ў аўтапарку прафком не мае права...

Калектыву, якому прысвоена званне «народны», мае права на платныя выступленні. Добра, аднак жа трэба падумаць і наладзіць справу так, каб ён, гэты самы калектыв, мог сёतो зарабляць на касцюмы, на інструменты, на арганізацыю гастроляў. Пакуль што атрымліваецца недарэчнасць. За 20 гадоў наш тэатр аб'ездзіў усю Беларусь, выступаў, дзякуючы падтрымцы ЦК ЛКСМБ (па камсамольскім пуцёўках мы ўжо 15 гадоў ездзім), на многіх будоўлях, у саўгасах, калгасах. Нашы праграмы ўсюды цёпла прымалі гледачы, некаторыя гаспадаркі нават пералічылі на рахунак нашага прафкома сякія-такія грошы. Грошы мы зарабілі, а вось атрымаць, выкарыстаць іх на свае патрэбы тэатр не можа, бо на гэта трэба дазвол ці не аж ВЦСПС.

— Ці падтрымліваеце вы сувязі з пісьменнікамі?

— А як жа! Яны ў нас хоць і не частыя, але цесныя і прыязныя з 1967 года, калі першым нашым госцем быў Пімен Панчанка. У прысутнасці аўтара ўдзельнікі «Жывога слова» чыталі студэнтам філалагічнага факультэта вершы са зборніка «Пры святле маланак».

На творчыя сустрэчы з вучнямі сельскіх школ мы неаднаразова выязджалі з Янкам Брылём, Нілам Гілевічам, Фёдарам Янкоўскім, Анатолям Вірцінскім. Вяскою гэтага года сумесна з кафедрай беларускай літаратуры (загадчык — пісьменнік, прафесар Ф. Янкоўскі) арганізавалі творчыя сустрэчы Г. Марчука і Г. Бураўкіна з будучымі настаўнікамі-славеснікамі.

Выступаў наш тэатр у Доме літаратара.

— Над якой праграмай «Жывога слова» працуе цяпер?

— 2 верасня ў тэатры быў збор трупы. Абмяркоўвалі планы на дваццаць першы сезон. Падумалі, параліся, як лепш наладзіць нашу творчае жыццё. Я прачытаў інсцэніроўку па вершаваных і празаічных творах У. Караткевіча.

У аснову пакладзены першы акт трагедыі «Маці ўрагану» (пра паўстанне Васіля Вашчылы ў 1743—1744 гг.). Матэрыял зрабіў моцнае ўражанне на студэнтаў. Працаваць ёсць над чым, але... Зноў гэтак самае «але». Пакуль што не на ўсе мужыцкія ролі ёсць выканаўцы. У педагагічным інстытуце хлопцы — найдаражэйшы дэфіцыт. Але мы аптымісты. Верым, што калі не на творчым вечары ў лістападзе, які будзе прысвечаны 20-годдзю тэатра, дык на II Усеаюнаўскім фестывалі народнай творчасці гэты спектакль абавязкова ўбачаць прыхільнікі «Жывога слова».

На заканчэнне вост пра што. Калектыву пачне жыць цікавым творчым жыццём, калі тэатр стане для яго ўдзельнікам сваім, родным, стане гаючай крыніцай, з якой яны змогуць наталяць смагу сваіх мастакоўскіх запатрабаванняў, дзе ім дапамогуць развіць творчыя задаткі, дзе іх будуць паважаць, разумець і любіць. «Я магу мысляцца шмат у чым, але адно я ведаю цвёрда: вышэй за ўсё і перш за ўсё — чалавечнасць. Я веру ў гэта ўсё сваё жыццё». Гэтыя словы Янкі Брыля будуць напісаны ў запрашальным білеце на вечар, прысвечаны 20-годдзю народнага тэатра чытальніку «Жывога слова».

Гутарыў
Алесь МАРЦІНОВІЧ

«ЖЫВОЕ СЛОВА»: НАБЫТКІ, ПЛАНЫ, ПРАБЛЕМЫ

нараджэння У. І. Леніна. Па творах рускіх і савецкіх паэтаў была напісана літаратурна-музычная кампазіцыя «Вечна жывы», выконваць якую павінен быў чатырохгалосы хор чытальнікаў (106 студэнтаў філалагічнага і літаратурна-музычнага аддзяленняў). Праца была цяжкая, да таго ж зусім мне незнаёмая, але... з праграмай «Вечна жывы» ў 1970 годзе на гарадскім конкурсе, прысвечаным 100-годдзю з дня народжэння У. І. Леніна, калектыв ужо выступаў як тэатр чытальнікаў «Жывога слова». Нас узнагародзілі дыпломам I ступені, мы сталі лаўрэатамі названага конкурсу.

— У тэатры адбываецца выхаванне словам, літаратурнай, што ў наш час вельмі важна. Адначасова работа тэатра жывога слова — гэта свайго роду школа выразнага чытання. А дыкчыць, нават у ацэбраў вядучых нашых тэатраў часам жадае чакаць куды лепшага...

— «Жывое слова» — студэнцкі самадзейны калектыв, усе яго ўдзельнікі — будучыя настаўнікі — слухачы аддзялення арганізатараў культурна-масавай работы факультэта грамадскіх прафесій інстытута, г. зн. яны, акрамя настаўніцкай прафесіі, хочучь атрымаць яшчэ і другую, грамадскую — кіраўнік самадзейнага тэатральнага калектыву і калектыву мастацкага чытання. Прыходзяць да нас усе, хто хоча быць у тэатры, каго «цягне» мастацтва чытання.

Усіх слухачоў, усіх прымаем, усім расказваем пра тэатр, знаёмім... з традыцыямі, але... далёка не ўсе застаюцца ў тэатры, становяцца жываслоўцамі (так ужо здаўна называюць сябе самі ўдзельнікі). Сёння ў тэатры больш за трыццаць чалавек, а ў пачатку мінулага, дваццатага тэатральнага сезона, іх было больш за 60. Дзе астатнія? Адназнач-

а за дзевяць дзён да прэм'еры — штовечар), займацца самаадукацыяй, самаўдасканаленнем сваіх псіхалагічных і творчых магчымасцей. Акрамя гэтага, прыбіраць нашу тэатральную «жылплошчу», шыць касцюмы, сёе-тое майстраваць з дэкарацыяй, бутафоры, рэвізіты і абавязкова вучыцца «без хвастаў». Спатыкнуўшыся з рэаліямі жыцця нашага тэатра, многія пачынаюць, шукаць іншы занятак.

Вы зрабілі крытычны заклід у адрас прафесійнага тэатра, яго маўленчай культуры. Як старшыня секцыі сцэнічнай мовы і пластыкі Беларускага тэатральнага аб'яднання, не толькі пагаджаюцца з вамі, але і вымушаны канстатаваць, што ў драматычных тэатрах рэспублікі ўжо даволі даўно амаль нічога не робіцца для паляпшэння гэтай справы. Артысты не звяртаюць увагі на дыкчыйную выразнасць, не развіваюць палётнасць, сілу і мілагучнасць голасу, не шукаюць для сваіх герояў моўную характэрнасць, не ўлічваюць, што дзейныя асобы павінны гаварыць па-рознаму, з улікам моўных асаблівасцей часу, адлюстраванага ў п'есе.

У краіне пачаўся эксперымент на перабудове творчай і гаспадарчай дзейнасці нашых тэатраў. Будзем спадзявацца, што ён дасць станоўчыя вынікі, і ў недалёкім будучым мы зноў пачнем са сцэны прыгожае і сакавітае роднае слова.

— Удзельнікі вашага тэатра — студэнты. Праходзіць некалькі гадоў, і яны развіваюцца з інстытутам, а значыць, і з тэатрам. Ад таго, як колішняя «жываслоўца» будучы працягвае па месцы свайго асабістага жыцця, чаму іх навоўнай работы тое, чаму іх вучыў тэатр, залежыць вельмі шмат. Асабліва ў ідэальнай мясцовасці. Ці падтрымлівае тэатр сувязі са сваімі былымі актэрамі? Ці дапамагае ім у паўсядзённым рабоце?

кандыдаты навук, партыйныя і камсамольскія работнікі, выкладчыкі педінстытутаў і педвучлішчаў, аспіранты... Шасці ўдзельнікам тэатра прысвоена званне артыста народнага тэатра: І. Забаўскай (1981), Г. Крывабалокай (1983), Ю. Чарэнку (1983), А. Ляшчынскай (1985), Т. Карнялюк (1986), В. Рутману (1986). Дзе б і кім ні працавалі нашы выпускнікі, усіх іх аб'ядноўвае жывое мастацкае слова, любоў да тэатра, многія кіруюць драмгурткамі, студыямі, тэатрамі.

Сёлета пойдзе дзевяты год шэфскім сувязям «Жывога слова» са сваім сельскім спадарожнікам — гуртком мастацкага чытання Блоньскай сярэдняй школы Пухавіцкага раёна. Ініцыятыва наладжвання гэтых сувязей належыць выпускніцы філфака нашага інстытута, заслужанай настаўніцы БССР Р. Сташынскай. Дырэктар школы (таксама выпускнік МДП імя А. М. Горкага, кавалер ордэнаў Леніна і «Знак Пашаны»), заслужаны настаўнік БССР) М. Паўлаў уважліва і клопатліва ставіцца да заняткаў гуртка, ва ўсім падтрымлівае нас, дапамагае. Ужо ёсць і пэўныя вынікі гэтай творчай садружнасці: на конкурсе сельскіх спадарожнікаў народных тэатраў нашы падшэфныя неаднаразова заваявалі дыпломы і граматы.

У кастрычніку пачнем рэпетыцыі п'есы В. Зуба «Юнацтва рыцара» (пра пачатак рэвалюцыйнай дзейнасці Ф. Дзяржынскага). Гэты спектакль (рэжысёрам будзе артыст народнага тэатра В. Рутман) мы падрыхтуем з гурткоўцамі на конкурсе, прысвечаным 70-годдзю Вялікага Кастрычніка.

— А як нараджаецца літаратурная аснова чарговай праграмы?

— Амаль усе літаратурна-

Упершыню з мастацтвам гэтага творчага калектыву я сустраўся на сёлетняй «Прыбалтыйскай тэатральнай вясне». Фэстываль, як вядома, праходзіў у Таліне, на сцэне Акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісэпа — і ў конкурснай праграме гаспадары ўдзельнічалі спектаклем «У сувязі з пераходам на іншую работу».

шчалаў з жонкай Калерыяй Фэдарунай, яшчэ адной «першай дамай» раёна... Усе ўстрыможаны газетным паведамленнем пра тое, што Генадзь Георгіевіч Выбарнаў, іх зямляк, аякун і заступнік у далёкай ад райцэнтра Маскве, вызвалены ад займаемай пасады. У сувязі з пераходам на іншую работу...

Нягледзячы на красамоўныя прозвішчы і амаль анекдатычную інтрыгу, п'еса А. Мішарына — драма. Спектакль Мікі-

фія: дом Важнова ўзноўлены ў выглядзе шыкоўнай вільі-бункера з вялікасвецкім бляскам абсталяванай раззалочанай стэльнай мэбляй... Магчыма, замінала зацятасць... Але ж спрачацца з рэжысёрам было цяжка, бездакорнай логіцы процістаялася хіба толькі эфэмернае пачуццё жалю да людзей, лёс якіх цалкам мог залежаць ад цымянай і шматсэнсоўнай газетнай фразы.

Заставалася паўтарыць старажытнага мудраца: тое, што я

не настойваюць. Паспешліваць спектаклі, нават нехайнасць вельмі прыкметныя, каб быць пралікамі пастаноўшчыка. Нарэшце — разгада, адмысловы фінал. Аказваецца, група спартыўных дзеячаў на нашых вачах азнаёмілася з новым драматургічным творам і прышла да думкі, што закранутыя праблемы, на шчасце, нетыповыя; спартсмены, вядома, так не размаўляюць, пасля належнай дапрацоўкі п'есу ўсё-такі можна рэкамендаваць да пастаноўкі. Папярэджанне набыло сэнс «на ўсякі выпадак». Што ж, прыем да ведама...

Знаёмства з тэатрам працягваў спектакль «Кулерва», твор эпічнага размаху, насычаны шматлікімі і разнастайнымі падымамі, прасякнуты трагізмам. У аснове яго п'еса класіка фінскай драматургіі Алексіса Ківі, які скарыстаў адну з сюжэтных ліній «Калевалы». Пастаноўцы фінскага рэжысёра Марку Савалайнена ўласцівы стрыманая выразнасць пластычнага малюнка, лаканізм. У цэнтры відэвішча — чалавек, названы Кулерва, які паўстаў супраць рабства, але воляю року грувасціць адно на адно жудасныя злачынствы, сее вакол сябе гора...

Гэтаму спектаклю, на маю думку, не ставала шматмернасьці, багацця тэмбраў гучання. У развітанай атмасферы твора дзейна ўнутрана статычны герой (ролю Кулерва выконваў Марцін Вейман). «Паўночная трагедыя» жыла не столькі пачуццямі, колькі розум. Цікава было сачыць, як матывуе і ацэньвае ўчыны сістэма каштоўнасцей іншага народа.

Узрушэнне адбылося ў апошні гастрольны вечар. Узрушэнне сапраўднае, бо, здаецца, — надоўга...

Давалі «Радавых». Міківер чытаў п'есу Дударова. Адметна і па-свойму — прыцішана, напайголасу. Гэтыя радавыя стаміліся настолькі, што няма ў іх моцы на доўгія размовы, павышаны інтанацыі, высвятленне адносін. Яны, напэўна, і ў атацы не крычаць «ура!»...

Першая фраза — Дзерваеда, звернутая да жанчыны з дзіцем, прагучыць нават... раздражнёна: «Не хадзі ты за мной!» Схамянецца, праўда, адразу, папросіць прабачэння, але не за тое, што жыць застаўся (як у п'есе), — за тое, што нервы не стрывалі. Кожны з байцоў хоча застацца сам-насам са сваімі думкамі. Да галоўнай дударавскай высновы — пра адну душу на ўсіх — стваральнікі спектакля ставяцца досыць абьякава. Ці не таму згубілася лінія Салаяніка (смерць ягоную рэжысёр скарыстае чыста функцыянальна, цяжкапапаненага прынясе безыменны персанаж у вайсковай форме, знойдзе ў пакоі кінутую віяланчэль, беражліва возьме інструмент, і са сцэны пальцамі жывая музыка)? Ці не таму не акцэнтуюцца ўвага на эпізодзе развітанія з Адуванчыкам (сказалі яму ісці ў штаб, ён і пайшоў, без лішніх эмоцый)?

Ці не таму з такой цяжкасцю ўпускае ў сваю душу Дугін споведзь Дзерваеда?

Дугін... Адкрыццё спектакля. Зноў здзіўліў Міківер — на гэты раз, акрамя ўдумлівай рэжысуры, яшчэ і бліскучым узорам шчодрага акцёрскага партнёрства. У вобразе Дзерваеда ён, вядома ж, вёў спектакль, цэментоваў яго. Але на першы план вылучаў Хермакуюлу — Дугіна.

Гэтая роля вартая асобнага і падрабязнага аналізу, на які мне ўжо не стае тут месца. Спяшаюся адзначыць хоць бы скупасць акцёрскіх прыстасаванняў і віртуознае карыстанне ім. З асалодай назіраеш, як ходзіць Дугін, як курчыць «беламорыну», як мякка ўсміхаецца, як кідае трапны, крыху ірацічны позірк у вочы суб'ядседніку...

Гарачы прыём, наладжаны мінскай публікай талінскім «Радавым», надае мне ўпэўненасці ў меркаваннях. Думаецца, мы будзем чакаць новых сустрэч з жывым мастацтвам Акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісэпа і яшчэ не раз павітаем эстонскі калектыв на нашай сцэне.

Андрэй ГАНЧАРОВ

УЗРУШЭННЕ

Нататкі, зробленыя ў чаканні новых сустрэч з Талінскім акадэмічным тэатрам драмы імя В. Кінгісэпа.

створаным Мікам Міківерам паводле вядомай п'есы А. Мішарына. Праца эстонскага пастаноўшчыка была адзначана прызам за лепшую рэжысуру, адной з галоўных фестывальных узнагарод. І зусім справядліва — сярод конкурсных сцэнічных твораў спектакль талінцаў быў самым «рэжысёрскім». Далікатнасць, з якой Міківер кіраваў выдатным акцёрскім ансамблем (Маці Кларэн, Іта Эвер, Аарне Юкскюла, Хейна Мандры, Калью Кійск і іншыя), дакладнасць у адборы сродкаў выразнасці, упэўненасць ледзь прыкметных штрыхоў, што скіроўвалі дзею ў патрэбнае рэчышча, і, больш таго, жалезная вытрымка пастаноўшчыка, які правёў спектакль проці плыні п'есы, — заварожвалі.

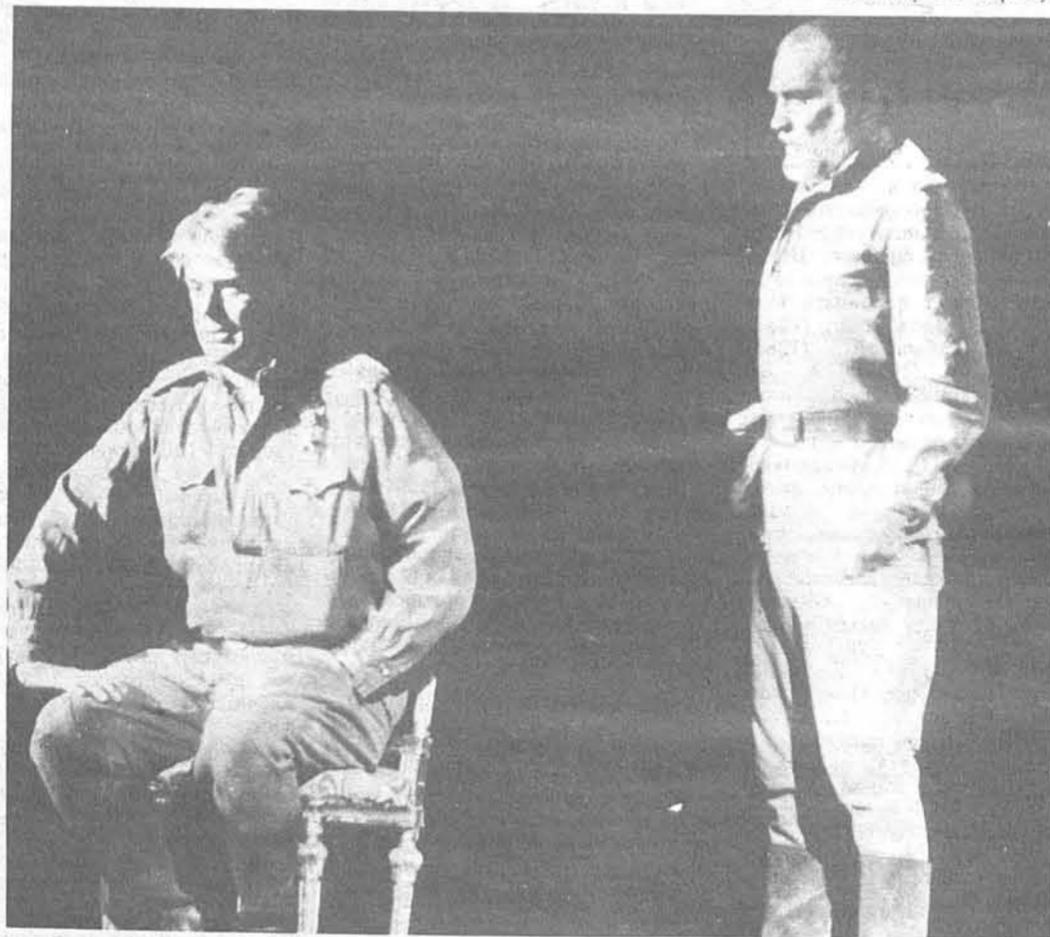
вера — драма зацятасці. Удакладненне істотнае, бо ў п'есе «прагал» у кар'еры Выбарнава даецца персанажам як хвіліна адуму, момант самавыяўлення — хто ёсць хто, і нават (са скідкай на неабсалютны ўзровень праўдзівасці твора, вядома) як магчыма ачышчэння. Рэжысёр не такі шчодры... «Сяброўства, любоў, павага?! Нават любоў да зямлі набывае агрэсіўную афарбоўку і непраўдападобенства, калі яе трэба даводзіць, сумленнасць пачынае патыхаць спекуляцыйнай і крытыканствам — і гэта не можа не бянтэжыць!» — гаворыць ён.

Героі талінскага спектакля, ва ўсякім выпадку галоўныя — Важноў і Выбарнаў, заклапочаны не самімі па сабе новымі ўстаноўкамі і дырэктывамі.

зраумеў, цудоўна, значыць, цудоўна і тое, чаго я не зразумеў. А «зраумеў» я — што перада мной тэатр надзвычай высокага класа, з яркім сузор'ем акцёрскіх талентаў і вытанчанай рэжысурай. Дастаткова, каб з нецярпеннем чакаць гастролі Акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісэпа ў Мінску.

На сцэне Дома афіцэраў нашы госці паказалі чатыры спектаклі. Апроч «У сувязі з пераходам на іншую работу» — «Веер з Алімпа» панел прынёс Э. Ветэмаа, «Кулерва» А. Ківі і «Радавыя» А. Дударова. Ці спраўдзіліся мае спадзяванні на сустрэчу з тэатрам, якому сёння падуладна ўсё? Так, але не адразу. Талінцы прывезлі рпертуар не парадны і не імкнуліся выглядаць лепш, чым на самай справе.

Сваю новую, п'есу Эн Ветэмаа вызначыў як «драму-па-

Сцэна са спектакля «Радавыя». Родны артыст ЭССР М. МІКІВЕР. ДУГІН — заслужаны артыст ЭССР Э. ХЕРМАКОЮЛА, ДЗЕРВАЕД — на-Фота Ул. КРУКА

У гэтым творы не было нічога выпадковага, дробязнага. Нават праграма спектакля, якая ў разгорнутым выглядзе ўяўляла схему аграпрамысловага комплексу. Тэатр нібыта спрацаваў на гэтую структуру (па сутнасці, досыць прасталінейную) забытыя клубок людскіх стасункаў.

...Накрываецца святочны стол, ідуць апошнія падрыхтаванні. Сэрэбраныя вяселле кіраўніка глыбіннага раёна Паўла Раманавіча Важнова адзначаецца ў вузнік, амаль сямейным коле. «Сам» з жонкай Лідзіяй Васільеўнай, ягонай маці Усцінія Карпаўна, ягоныя цесць, старшыня налгаса Васіль Васільевіч Сіры, яшчэ адзін раённы кіраўнік Кранід Захаравіч Гала-

Людзі ж дзелавыя, вопытныя, у іх прафесійнай кампетэнтнасці сумнявацца не выпадае. Ці не трэба будзе зноў падладжвацца — «даводзіць» — вось што хвалюе іх найперш. Яны не хлопчыкі, за плячыма доўгае жыццё і надзвычай сорамна за тыя яго эпізоды, калі, праводзячы тую ці іншую «лінію», вымушаны былі хібіць перад сумленнем, пераступаць цераз сябе (і каб жа толькі цераз сябе)... Што калі яны стаміліся «перараджацца», прагнуць высоўваць трывалых, каштоўнасцей бяспрэчных?..

Мне цяжка растлумачыць, чаму гэты спентань, як кажучы, не лёг на душу. Магчыма, прычына — эпаціруючая сцэнагра-

пярэджанне». У спектаклі, пастаўленым рэжысёрам Эвальдам Хермакоюлам, ці не ўпершыню гучалі са сцэны словы «мірабол», «фенамін» і іншыя назвы допінгавых сродкаў, якія мы прывычаліся чытаць у артыкулах пра заганы замежнага прафесійнага спорту. І — толькі там. Але вось з размоў персанажу — біёлага, трэнера, спартсменкі і чыноўніка ад спорту — вынікае, нібыта гэтае насланне не абмінула і нас. Попел, што нясе вецер з Алімпа, — гэта дваіная мараль, зламаны чалавечы лёс, зруйнаваныя прыныцы. Прынамсі, героі абвінаваўчага п'яса пазбягаюць, на вывадах

НА ДОБРЫ УСПАМІН

Урачыста, сапраўды святочна праходзіць у рэспубліцы Дні эстонскай літаратуры і мастацтва, а памяць вяртае нас на некалькі месяцаў назад, у той час, калі ў Эстоніі гэтакасама радасна прымалі беларускіх пасланцоў... Як вядома, з 29 мая па 4 чэрвеня гэтага года там праходзілі Дні літаратуры і мастацтва Беларускай ССР, Эстонскія выдаўцы паклапаціліся, каб назаўсёды занатаваць імгненні гэтых сяброўскіх сустрэч: талінскае выдавецтва «Эсці раамат» выпусціла альбом (варыянты на эстонскай і рускай мовах) «Кветкі дружбы ў Эстоніі».

З гэтым выданнем могуць сёння пазнаёміцца і беларускія чытачы, каб, перагарнуўшы старонкі альбома і ўгледзеўшыся ў здымкі, яшчэ раз прайсціся па пучынамі свята дружбы і сяброўства. Расказваецца тут пра ўсе найбольш значныя мерапрыемствы Дзён, а таксама пра сустрэчы афіцыйнай дэлегацыі Беларускай ССР, дзеячаў літаратуры і мастацтва з працаўнікамі эстонскіх гарадоў і вёсак.

Дапаўняюць ілюстрацыі інфармацыйныя матэрыялы аб ходзе Дзён, іх адкрыцці і завяршэнні.

В. САВОЯЧЫК

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 9

Другому Усесаюзнаму фестывалю народнай творчасці, які прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, адрасаваны артыкул Т. Стружэцкага «Фэстываль збірае сяброў». Дыскусія па выніках фестывалю «Мінская вясна» асветляецца ў публікацыі «Заўтрашні дзень «Мінскай вясны».

Нататкі Т. Арловай «Сумленны дыялог з жыццём» прысвечаны творчым вынікам фестывалю «Прыбалтыйская тэатральная вясна-86».

Пад рубрыкай «XXVII з'езд КПСС — жыццё — мастацтва» артыкул Ф. Валадзько пра гармонію формы, адзінства кампазіцыйнага вырашэння або колеравую гаму прамысловага вырабу — «Стварэнне свету вакол нас».

Да 80-годдзя газет «Наша доля» і «Наша Ніва» — выступленне У. Конана «Пачаткі, які не забудзецца».

Ж. Лашкевіч аналізуе спектаклі Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ — «Справа кожнага сезона».

Штрыхі да партрэта мастака, заслужанага настаўніка БССР С. Катнова падае А. Бяспалы — «Адкрыццё талентаў».

Н. Якімава разглядае цыкл тэлефільмаў пра класікаў беларускай літаратуры — «Тэлефільм для... сябе».

Праблемам эстэтычнага выхавання прысвечаны выступленні У. Ягоўдзіна («Неба дзяцінства — самае высокае...») і Г. Прымы («Вучым праз творчасць і роднае слова»).

Пра новую двухсерыйную тэлевізійную мастацкую нарэчку «Цётка Маруся» разважае А. Сільвановіч — «Пра цётку Маруся, бравага капітана і кінапошласць».

Да 80-годдзя з дня нараджэння народнай артысткі БССР Ірыны Фларыянаўны Ждановіч і 125-годдзя з дня нараджэння Ігната Буйніцкага артыкулы К. Кузняцовай «З нагорты славытых купалаўцаў» і «Пры вытоках беларускага тэатра».

«У пошуках героя нашага часу» — нататкі з персанальнай выстаўкі скульптара М. Кандрацэва.

Самадзейнай творчасці адрасуе сваё публікацыю «Чарадзейныя «Лялькі» П. Дарашчонак.

З. Шагаловіч расказвае пра адноўленую пастаноўку «Лебядзіна возера» П. Чайкоўскага ў ДАВТ БССР — «Новыя фарбы класічнага балета».

«Дыялог пасля «Буры» А. Ганчарова і В. Раеўскага і нататкі Г. Алісейчы «У інтэр'еры свету» — прысвечаны новай пастаноўцы Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы.

Юбілею «Слова» адрасуе артыкул У. Шунейка — «Пасля слоў да 800-годдзя «Слова».

Друкуюцца рэцэнзія А. Атраховіч «Этап янасных зменаў», «Старонкі календарна», «Хроніка мастацкага жыцця».

Сёлета ў эстонскі горад Вільяндзі былі запрошаны калектывы аматарскіх тэатраў. Прыбылі і Беларусі на VII фестываль «Рампа дружбы-86». Адкрыўся ён у адным з найбольш прыгожых і сучасных тэатраў Эстоніі — тэатры «Угала».

Усе тры дні фестывалю нібы зліліся ў адзін доўгі дзень: мы, гледачы, амаль не выходзілі з тэатральной залы. Перад намі змяняліся дэкарацыі да спектакляў «Млын Балтарагіса» К. Баруты, «Карона і пясок»

ры народны артыст ЭССР Алекс Сатэ.

Галоўны прыз фестывалю за лепшы спектакль у конкурсе шматэпачкаў быў прысуджаны народнаму тэатру Мазырскага гарадскога Дома культуры, які выступіў з сатырычнай пастаноўкай у стылі народнай камедыі «Люцікі-кветачкі» паводле п'есы Г. Марчука. Нагадаем, што гэты калектыв быў першым

патэнцыял нашага тэатра. На фестывалі ўбачылі шмат цікавых калектываў, паглядзелі, якімі сродкамі карыстаюцца самадзейныя тэатры іншых рэспублік. Усё гэта нас, вядома, абгаціла духоўна....

Алесь і Яўгенія — муж і жонка. Скончылі Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. Па прафесіі яны — мастакі-графікі, але так склаўся лёс, што заняліся тэатрам, надта захапілі-

Стваральнікі «Батлейкі» з Залесся — галоўны рэжысёр А. Лось і мастацкі кіраўнік Я. Ліс.

Выступае аматарскі тэатр з Балгарыі. Фота В. ВІТКОВСКАГА

ЭСТОНІЯ ПЕРАДАЕ ЭСТАФЕТУ

Р. Самулявічуса, паказаныя літоўскімі артыстамі-аматарамі «Залаты конь» Я. Райніса і «Паназы і казкі» І. Зіедоніса, — пастаноўні, прывезеныя з Латвійскай рэспублікі, «Святло месяца» В. Раўна і «Муха» А.Х. Тамсаара, Ю. Міхалёва — пастаноўні, якія прадстаўлялі аматарскае мастацтва Эстоніі. Беларускія калектывы паказалі спектаклі «Люцікі-кветачкі» паводле п'есы Г. Марчука ў пастаноўцы народнага тэатра Мазырскага гарадскога Дома культуры і прадстаўленне народнага тэатра лялян «Батлейка» Залескага сельскага клуба Гродзенскай вобласці.

Адметнае сёлета фестывалю народных тэатраў рэспублік Прыбалтыкі і Беларусі ў тым, што тут упершыню прадзілялі два конкурсы — шматэпачкавых і аднаэпачкавых пастаноўак. Акрамя двух галоўных прызцоў за лепшую пастаноўку, журы прысуджала таксама спецыяльныя прызны лепшым рэжысёрам, выканаўцам мужчынскай, жаночай ці эпизадчнай ролі, лепшым мастакам-сцэнографам, ацэньвалася таксама і музычнае афармленне.

Старшынёй журы шматэпачкавых п'ес быў народны артыст Эстонскай ССР Ільмар Тамур. Ад Беларусі ў журы ўваходзіў галоўны рэжысёр Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра БССР Р. Баравік. У журы аднаэпачкавак рэспубліку прадстаўляў кандыдат мастацтвазнаўства А. Лабовіч, а ўзначальваў жу-

ры прадстаўніком рэспублікі на «Рампе дружбы-76» і з поспехам паказаў тады ў Таліне спектакль «Трыбунал» паводле п'есы А. Макаёнка.

Добрая адзнака была дадзена і нашаму народнаму тэатру «Батлейка» Залескага сельскага клуба Гродзенскай вобласці, які паказаў на фестывале спектакль «Цар Ірад». Спектакль гэты прывабіў і гледачоў, і членаў журы ўзнаўленнем старажытнай этнаграфічнай формы тэатра лялек, які існаваў на Беларусі на працягу 3 — 4 стагоддзяў, пачынаючы з XVI. Кіраўнікі калектыву і стваральнікі прадстаўлення «Цар Ірад» Я. Ліс і А. Лось пайшлі на пэўны кампраміс: з аднаго боку імкнуліся актуалізаваць старажытнюю этнаграфічную форму і, з другога боку, яе захаваць. Але задачы, якія ставіў перад сабой тэатр, скарыстаны былі не ў поўнай меры. І ўсё ж спектакль уяўляў цікавасць сваім непасрэдным зваротам да старадаўніх форм ляльчэнага відывішча. У конкурсе аднаэпачкавых п'ес ён быў узнагароджаны граматамі і прызамі за лепшую рэжысуру і за лепшую сцэнаграфію, а таксама адзначаны спецпрызам Эстонскага тэатрального таварыства за абслугоўванне вясковага насельніцтва.

— Мы разумелі, што выступленне адзначае, і сур'ёзна рыхтаваліся да яго, — гаворыць Я. Ліс. — Гэта ўзяло творчы

ся гэтай справай. «Батлейка» існуе тры гады. Пачыналі Я. Ліс і А. Лось са стварэння дзіцячага калектыву. І цяпер працуюць з вясковымі хлопчыкамі і дзяўчынкамі, ставяць галоўным чынам беларускія казкі, спектаклі па легендах, паданнях, эксперыментуюць. Але стварылі падобны калектыв і з дарослых жыхароў навакольных вёсак. Не абышлося без цяжкасцей. Людзі спачатку скептычна ставіліся да прапановы прыходзіць на рэпетыцыі, маўляў, у «лялькі гуляць» — гэта не сур'ёзна. Цяпер у калектыве адзінаццаць чалавек. І «батлейкаўцы» ўпэўнены, што, нягледзячы на цяжкасці, тэатр будзе развівацца, сталець, пашыраць рэпертуар.

Амаль усе калектывы, якія прымаюць ўдзел у VII фестывалі народных тэатраў Прыбалтыкі і Беларусі, маюць даволі багатую гісторыю і трывалую школу майстэрства. І цікава было пачуць ад мастацкіх кіраўнікоў іншых аматарскіх калектываў пра творчыя пошукі артыстаў, пра іх планы і турботы.

Вось што раскажаў Аіме Лутсар, рэжысёр народнага тэатра Талінскага Палаца культуры імя Яна Томпа Эстонскай ССР:

— Наш калектыв пачаў рыхтавацца да фестывалю загадзя. Мы шукалі п'есу эстонскага драматурга, якая б неслала нацыянальныя рысы, паказвала псіхалагічны асаблівасці народа. Выбралі п'есу маладога эстонскага драматурга Вало Раўна «Святло месяца», якую ён напісаў для рэспубліканскага конкурсу драматургаў. Разам з ім і рыхтавалі спектакль. У гэтым творы мяне асабіста зацікавіла праблема становішча сучаснай жанчыны ў грамадстве. Хоць дзеянне п'есы адбываецца ў першае дзесяцігоддзе пасля вайны, але праблемы тыя актуальныя і сёння. Спектакль сцвярджае, што жанчына духоўна мацнейшая за мужчыну, які не можа знайсці свайго шляху ў жыцці. А калі так, дык яна вырашае і свой, і ягоны лёс....

Луцыя Няфёдава — рэжысёр Елгаўскага народнага тэатра імя А. Алунана, заслужаны дзеяч культуры Латвійскай ССР, лічыць, што такія фестывалі неабходныя.

— Праз два гады фестываль прыедзе ў Гродна, — гаворыць яна. — Мне вельмі хацелася б, каб яго ўдзельнікі мелі больш волнага часу. Каб не атрымлівалася, што адзін калектыв заканчвае выступленне, а другі адразу за ім на сцэну. І ўсё — хутчэй, хутчэй. Хацелася, каб людзі маглі ў час фестывалю больш сустрэцца, абмяркоўваць

спектаклі, гутарыць пра свае праблемы....

Сёмы фестываль народных тэатраў «Рампа дружбы-86» — першы ў Савецкім Саюзе фестываль, у якім прынялі ўдзел аматарскія тэатральныя калектывы з-за мяжы. І, вядома, нашым артыстам-аматарам было цікава пазнаёміцца з тэатральным мастацтвам Балгарыі, Чэхаславакіі, Аўстрыі. Кожны спектакль гасцей быў своеасаблівым і па выбары тэмы, і па спецічным вырашэнні, і па музычным афармленні.

Чэхаславацкія самадзейныя артысты з горада Сакалова прывезлі на фестываль спектакль маладзёжкага драматурга Іона Друшэ «Птушкі нашай маладосці». З гэтым спектаклем яны выступілі на радзіме на конкурсе аматарскіх тэатральных калектываў у горадзе Свігове і занялі там першае месца.

— Мы прыехалі на фестываль у Савецкі Саюз з мэтай пазнаёміцца з калектывамі, з людзьмі, з іх мастацтвам, — гаворыць Багуміл Гондзік, рэжысёр аматарскага тэатрального калектыву Дома культуры г. Сакалова. — Хацелася ведаць, які рэпертуар у іншых тэатрах, якія ў іх тэхнічныя магчымасці, сцэнічнае майстэрства. І, вядома, штосці цікавае запэчыць... Летась народны тэатр Маладзечанскага гарадскога Дома культуры быў у Чэхаславакіі і паказаў спектакль беларускага драматурга Аляксея Дударова «Радавія». Уражанні ад выступлення беларускіх сяброў у нас засталіся добрыя. Тое, што яны паказалі, узрушыла. А сувязі нашы з маладзечанцамі ўмацоўваюцца, паглыбляюцца. Мы накіроўваемся пасля фестывалю ў Маладзечна на сустрэчу з сябрамі....

Свята, творчасць, мастацтва заўсёды ўмацоўваюць дружбу, мір, свярджваюць радасць жыцця. Менавіта таму мне хацелася б прывесці кароткае інтэрв'ю з Зігмунтай Врчэкай, рэжысёрам тэатральной трупы «Еўропа бюнэ Глайздорф» з Аўстрыі.

— Іюнкны год наш калектыв ставіць нейкую новую п'есу. І наколькі гэты год Міру, дык мы

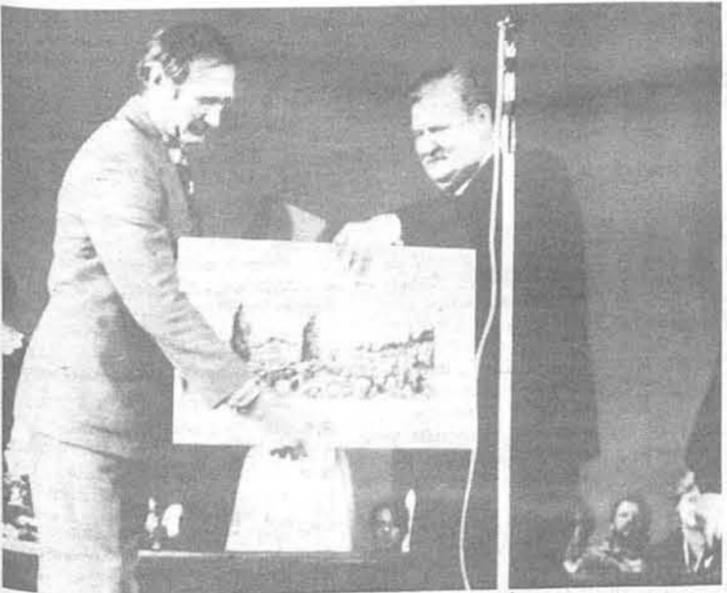
вырашылі паставіць спектакль «Свет шукае міру». Мы імкнуліся прымусяць разважаць, чаму ў свеце няма міру, калі кожны чалавек гэтага жадае? Работа над спектаклем была вельмі складаная, бо кожны член нашага калектыву меў на гэты конт свае меркаванні. Мы вялі доўгія дыскусіі, спрачаліся, перш чым паставіць гэты спектакль. Вось чаму ў п'есы няма пэўнага аўтара. Аўтарам яе з'яўляецца ўся наша труппа.

«Рампа дружбы-86» праходзіла пад патранажам Міжнароднай асацыяцыі аматарскіх тэатраў. Вось што сказала віцэ-прэзідэнт Цэнтральнага еўрапейскага камітэта АІТА Алена Штэфкава:

— АІТА — гэта міжнародная арганізацыя аматарскіх тэатраў, закліканая развіваць і папулярызаваць тэатральнае мастацтва аматараў розных краін свету, падтрымліваць кантакты, абмяркоўваць агульныя праблемы. У міжнародную арганізацыю ўваходзяць 42 краіны і некалькі рэгіёнаў. Я вельмі рада, што «Рампа дружбы» праходзіла сёлета пад эгідай АІТА, і як вынік — упершыню ў Савецкі Саюз на фестываль прыехалі замежныя аматарскія тэатральныя трупы. Дарэчы, у кастрычніку гэтага года плануецца правесці семінар аматарскіх тэатраў па сістэме Станіслаўскага ў Маскве. АІТА наладжвае суветныя кангрэсы самадзейных тэатраў, у рамках якіх праходзіць таксама і фестывалі. Летась у Манана ў ім удзельнічала 22 краіны свету. У наступным годзе кангрэс будзе арганізаваны ў Галандыі. Прыняць у ім удзел запрошаны і калектывы з Савецкага Саюза....

Па традыцыі фестывалю эстонцы перадалі Дрэва дружбы беларускай дэлегацыі. З гэтым сімвалічным дрэвам павінны сустраць наступны, — VIII, — фестываль аматарскіх тэатраў, які адбудзецца ў Гродне. Думаю, што арганізатарам будучага свята варта запрасіць на яго, напрыклад, яшчэ і тэатры паззіі, пантэмімы, якія маюць у рэпертуары цікавыя арыгінальныя праграмы. Плён ад гэтага абавязкова будзе.

Л. БАЦЮШКАВА

Галоўны рэжысёр Мазырскага народнага тэатра М. Колас атрымлівае ўзнагароду.

3 ПОШТЫ «ЛІМА»

ЛЁС КАЗАЧНИКА

...Іду Падняпроём — цёмнымі барамі, сонечнымі дубровамі. Слухаю казкі палешушкі і падобныя на паданні расказы пра знамянітага іх земляка.

Вунь там, у хацінцы пад высокімі таполямі, зберагалася з даўніх часоў чорная казачная люлька. Запарожца Грыццю пачкінуў, калі ратаваўся тут пасля рэзні Сечи Кацярынай ІІ. Адсюль пайшлі быкавы ў мужыцкае войска Кастуся ў Каліноўскага — вальваць за свабоду. У 1865 годзе нарадзіўся хлопчык Піліп па прозвішчы Гаспадароў. Спачатку прыходзіў на сонечны ўзгорак малым хлапчуком, потым юнаком-братком. З гадамі стаў бацькам сям'і, наваліў.

Перад саранагадовым Піліпам, сялянскім бунтаром, лягла цяжкая дарога ў

царскія турмы, шлях па этапу ў «падсталічную Сібір» — Карэлію. Ён пайшоў з роднага сяла з гарачай люлькай запарожца за пазухай, з казкамі Кузьмы Шаўцова ў памяці. Запас казак нястомна папаўняў усё жыццё. Потым братняя дружба звязвала яго з майстрамі народнага мастацтва Карэліі.

Каваль з залатымі рукамі, чалавек добрага адкрытага людзяў сэрца, Піліп Паўлавіч Гаспадароў стаў рабочым Аляксандраўскага артылерыйскага (цяпер Анежскага трантарнага) завода ў гады першай рускай рэвалюцыі. Адсюль, з Петрававодска, пайшоў на грамадзянскую гінуў у палыновых стэпах пад Кахоўкай. У першыя дні Вялікай Айчыннай сустрэў ворага на Карэльскім фронце малодшы яваў на Карэльскім Канстанцін.

Піліп Паўлавіч памёр летам 1938 года

на рабочым месцы ад разрыву сэрца. Жыццё яго казак прадужалася: у 1937 годзе іх запісаў ленаградскі фалькларыст Новікаў. Тэксты друкаваліся ў рэспубліканскай перыёдыцы, у розных зборніках. Рыхтаваўся асобны том «Казкі П. П. Гаспадарова». У інігі ваенны лёс. Выйшла яна ў нашым, карэльскім выдавецтве вясной сорак першага, і большая частка тыражу загінула пад бомбамі. Адна з нямногіх кніг, якія «выжылі», захоўваецца ў бібліятэцы роднага сяла Піліпа Паўлавіча Забав'я, што каля Гомеля.

Вось як ахарантарываў творчасць П. П. Гаспадарова вядомы казакнавец прафесар Проп: «Любоў да старой казкі ў яго — любоў да культурнай спадчыны. Гэтай казкай ён даражыць. Па шчырагу стылістычным прыёму яго чароўныя казкі ўяўляюць сабой навалі. Калі б Гаспадароў атрымаў адукацыю і стаў пісьменнікам, мы мелі б у яго асобе буйнейшага наваліста».

Летась грамадскасць Петрававодска шырока адзначыла 120-годдзе з дня нараджэння П. П. Гаспадарова. Яго назні гучалі ў перадачах мясцовага радыё і тэлебачання, у аўсных выступленнях пісьменнікаў. Выдавецтва «Карэлія» намерцла выдаць зборнік казак Піліпа Паўлавіча ў сэрцы, прысвечанай лепшым апавядальнікам Поўначы. А нядаўна па ініцыятыве актывістаў Усерасійскага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры была адкрыта на магіле майстра памятная пліта. Яе адлілі на родным заводзе казачніка-рабочага ўнукі яго таварышаў па працы і барацьбе ў гады Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі. «Гаспадароў Піліп Паўлавіч, 1865 — 1938. Вядомы казачнік Карэліі. Рабочы Аляксандраўскага (Анежскага) завода». Словы на чыгуначнай мемарыяльнай пліце аздоблены беларускім арнамантам.

В. ПУЛЬКІН

г. Петрававодск

Я адзін выходжу на дарогу;
Ноч імглой ахутала яе;
Даль прыціхла, молячыся богу,
Зорка зорцы голас падае.

У нябёсах велічна і згодна!
У блакітным ззянні спіць

зямля...

Што ж мне так і цяжка і
марнотна?
Што са мной? Чаго шкадую я?

Наўрад ці ёсць неабходнасць называць аўтара гэтага верша. Широка вядомы на мове арыгінала, ён і ў перакладзе Куляшова на беларускую мову не страціў сваіх вартасцей і мог бы быць распазнаны нават тым, хто сёння ўпершыню пазнаёміўся з нашай мовай.

Куляшоў-перакладчык у розныя часы звяртаўся да вершаў такіх паэтаў, як Тарас Шаўчэнка, Аляксандр Пушкін, Міхаіл Лермантаў, Сяргей Ясенін, Міхаіл Ісакоўскі, Генры Лангфэла, Кайсын Куліеў, Андрэй Малышка, Мікола Нагнібеда, Леанід Первамайскі і іншыя.

Марыў Куляшоў і аб працы над перакладам «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча. Ён доўга насіўся з гэтай думкай, чытаў і перачытваў паэму ў арыгінале, захапляючыся ёю, прымерваючыся да яе.

Літва! Ойчызна мая! Ты естэсь,
як здрове;
Іле це тшеба цэніць, тэн
тылько се дове,
Кто це страціл. Дзісь
пенькіносьць твон в цалэй оздобе
Відзэ і опісуе, бо тэнксне по
тобе...

Прабачце мне гэтае фанетычнае пісьмо, але хочацца, каб і вы пачулі, як гучалі для Куляшова любімыя ім пачатковыя радкі геніяльнай, на яго думку, паэмы аб беларускім краі (так чытаюць па-польску ці не ўсё ўсходнія беларусы). Жыццёвыя акалічнасці першакодзілі здзяйсненню гэтай мары Куляшова, але сама паэма ў скураной вокладцы юбілейнага выдання 1954 года заўсёды была ў яго пад рукою. Яна і зараз стаіць на той самай этажэрцы, куды ён сам яе паставіў.

Але вернемся да спісу. Пярэстасць імёнаў і моў міжволі выклікаюць пытанне: што падтурхоўвала перакладчыка да такога выбару? Першая думка пра тое, што перакладчык працаваў, відаць, па заказу. Так, сапраўды, і было. У тым ліку і з Лермантавым. Напачатку, калі Аркадзя Куляшова папрасілі перакласці некалькі вершаў Лермантава для Беларускага дзяржаўнага выдавецтва. Вось як сам ён расказвае пра гэта ў артыкуле «Тры сустрэчы з Лермантавым»:

«У пачатку 1940 года, да стагоддзя з дня смерці М. Ю. Лермантава, Беларускае дзяржаўнае выдавецтва распачало работу па выданні выбраных твораў паэта на беларускай мове. Прапанавалі і мне, тады яшчэ маладому паэту, прыняць удзел у цяжкай і пачэснай рабоце. І хоць да гэтага часу ў маім творчым актыве быў пераклад «Цыганаў» А. С. Пушкіна, прызнаюся, з пачуццём трапяткай нясмеласці сустрэў я гэтую прывабную і адказную прапанову. Калі ж я даведаўся, што паэмы Лермантава «Дэман» і «Мцыры», уключаныя ў аднатомнік, аддадзены для перакладу іншым паэтам, а мне прапануецца перакласці ўсе найбольш вядомыя вершы паэта, маё рашэнне завагалася, як шалі, на якія развага кідала то смелую рашучасць, то баялівую няўпэўненасць.

Я думаў аб тым, што вершы Лермантава ўсе ведаюць на памяць з дзіцячых год, што ўсе яны непадобныя адзін на другі, што кожны з іх — свой адменны эмацыянальны свет, у які кожны раз трэба будзе ўваходзіць спачатку. Затое колькі ў іх сапраўднага сур'ёзнага пачуцця, неспакою, вечно маладой прагі жыцця, якая чыстая, магутная і творча ўзбагачаючая крыніца!.. Ад прапановы я не адмовіўся: але канчатковы адказ абцяў даць праз месяц. А сам тут жа пачаў перакладаць,

праўдзівей кажучы, — спрабаваць сілы: ці атрымаецца? Гэта ж не жарты — мне трэба было, у пэўным сэнсе, прайсці ўвесь шлях паэта, хвалявацца яго хваляваннямі, жыць і перажываць так, як ён: гнеўна адгуквацца на злачынная забойства Пушкіна, пісаць гімн абаронцам Барадзіно, жыць выгнаннікам на Каўказе, вяртацца адтуль і зноў ехаць туды з цяжкім прад-

ся за пераклад таго, што было пазначана талентам і ляжала ў рэчышчы яго ўласных творчых пошукаў. «Я быццам бы ўпершыню адкрываў для сябе паэта, — піша Куляшоў у ўжо цытаваным артыкуле пра Лермантава. — Вось дзе ўсё поўна бур, трывог. А якая прага жыцця ў кожным слове, як усё пановаму хвалюе і як выразна і надзённа гучаць у шмат якіх

рукапіс яго першага перакладу гэтай паэмы, праца над якой была скончана перад самай вайной, загінуў у яе полымі, а спробы аднавіць пераклад на падставе тых чатырохсот радкоў шостага раздзела, надрукаваных перад вайной у часопісе «Полымя», аказаліся марнымі. Але, як сцвярджае перакладчык, «мінулы творчы вопыт не прапаў дарэмна», ён выпра-

ўдача выклікае найбольшае задавальненне і паэта-перакладчыка і, трэба думаць, чытача. Але пераклад — справа творчая. Паэт, які бярыцца за яе з намерам захаваць сэнс кожнага слова, хутка пераканецца, што ён выправіўся ў дарогу, дзе нечаканасці і небяспекі падпілююць яго на кожным кроку. Перад ім узнікне безліч пытанняў. Самае элементарнае з іх: што рабіць, калі дакладна перакладзенае слова прыходзіць з ім у неадпаведнасць? Яшчэ ў 1936 годзе, перакладаючы «Цыган», я сустрэўся з месцам, дзе Пушкін параўноўвае красуню з «луной». Як быць? Параўнаць красуню з месцам немагчыма таму, што месяц можа пакрыўдзіцца: ён усё ж такі асоба мужчынскага роду. Давялося, насуерак самому Пушкіну, тэрмінова паклікаць на дапамогу «зорку» і адначасова змяніць усе словы і параўнанні, якія характарызуюць асаблівасць «луны», замяніўшы іх словамі і параўнаннямі, характэрнымі ў такім выпадку для зоркі».

«Асаблівасці моў, — гаворыць далей Куляшоў, — рознае ў розных мовах гукавое адценне і эмацыянальная афарбоўка аднаго і таго ж слова маюць першаступеннае значэнне пры рашэнні той ці іншай канкрэтнай задачы. Як, скажам, перакласці з найменшымі стратамі такія агульнавядомыя, крылатыя пушкінскія радкі?

Москва... как много в этом
звуке
Для сердца русского слилось!
Как много в нем отозвалось!

Была спакуса як мага дакладней захаваць першы радок. Выпісаны магчымыя яго варыянты:

Москва... Як многа ў гэтым
гуку...

Москва... Як многа ў гуку
гэтым...

Москва... Як шмат у гэтым
гуку...

Москва... як шмат у гуку
гэтым...

Хоць усё дакладна і правільна, але не цяжка зразумець, што ва ўсіх варыянтах траціцца паэтычнасць пушкінскага радка. Змаруджаны рытм нагадвае грукат колаў на глыбокіх каляінах нялёгкай дарогі. Перашкаджае цяжкае на слых спалучэнне слоў «у гэтым гуку», якое ў арыгінале ўспрымаецца, як музыка—лёгка і раскаявана. Чым замяніць няўдалае спалучэнне? Зрабіць у «назве гэтай» — гучыць казёна і не ўрачыста, «у гэтым клічы» не зусім дарэчы. Чакайце, а хіба вымаўленае ўслых і пачутае сэрцам слова Масква не выкліча ў чытача тых жа гукавых асацыяцый, якімі багаты падтэкст арыгінала? З далейшага пошуку і нарадзілася іншае, больш паэтычнае рашэнне:

Москва... як многа ў слове
гэтым
Для сэрца рускага чуто!
Як многа будзіць дум яно!

Ці мае права перакладчык на такія, а часам і больш смелыя, адхіленні? Бясспрэчна. І ў імя любові і павагі да арыгінала. «Блізкасць да арыгінала, — чытаем мы ў Бялінскага, — у тым, каб перадаць на літару, а дух твора. Кожная мова мае свае, што належаць ёй, адной, сродкі, асаблівасці і ўласцівасці да такой ступені, што для таго, каб перадаць правільна які-небудзь вобраз альбо фразу, у перакладзе часам іх неабходна зусім змяніць. Адапаведны вобраз гэтак жа, як адпаведная фраза, знаходзіцца не заўсёды ў відавочнай адпаведнасці слоў: трэба, каб унутранае жыццё перакладзенага адлюстравання адпавядала ўнутранаму жыццю арыгінала».

Куляшоў перакладаў звычайна толькі тых паэтаў, якія былі яму творча бліжэй. І яго сябры-паэты былі сябрамі яго музы, як сам ён некалі сказаў

ЗОРКА ЗОРЦЫ ГОЛАС ПАДАЕ

Старонкі з «Кнігі пра бацьку»

А. Куляшоў у сваім рабочым кабінете. 1974 г.

Валянціна Куляшова, дачка народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова, завяршае работу над «Кнігай пра бацьку» (яна плануецца да выдання ў выдавецтве «Мастацкая літаратура»). У «ЛіМе» ўжо друкаваліся паасобныя старонкі з яе. У працяг знаёмства прапануем увазе чытачоў новыя раздзелы з будучай кнігі

чуваннем гібелі: напісаць пра-
рочы верш аб ёй».

Ён адважыўся на гэтую пра-
цу і зрабіў яе добра, але пера-
клады загінулі ў вайну. За-
гінулі для чытача, але не для
перакладчыка. «І тут справа,
вядома, не толькі ў рытме
«Сцяга брыгады», справа ў тым,
што творчая блізкасць з магут-
най і чыстай крыніцай паэзіі
Лермантава зрабіла плённы,
працяглы ўплыў на мяне. Гэтая
творча-духоўная сувязь адкры-
ла мне вочы на многае, надала
мне ўпэўненасці ва ўласных сі-
лах і шмат у чым вызначыла
далейшы кірунак майё паэтыч-
най работы», — напіша пазней
перакладчык.

З гэтага часу муза Лерман-
тава быццам бы вяла Куляшо-
ва пуцявінамі творчасці. Гэты
заканамерны для лёсу паэта
выпадак даў яму вельмі многа.
У паэзіі Лермантава беларускі
паэт знайшоў неабходны для
яго ўласнай работы клімат,
атмасферу творчага гарніня.
Яму адкрыўся сэнс культурнай
традыцыі. Куляшова пашэнціла
і ў тым, што гэтае разуменне
прышло да яго на пачатку
творчага шляху і таму змагло
жывіць яго паэзію на працягу
доўгіх гадоў.

А ў 1940 годзе Аркадзь Ку-
ляшоў быў ужо аўтарам збор-
ніка вершаў «Дуброва», які
быў адзначаны ўсесаюзнай кры-
тыкай, але самога аўтара ўжо
не задавальняў. Напісанае зда-
валася яму «занадта святочным
і заспакоеным». «Нібыта і зной-
дзены свой ключ, — тлумачыць
сваё адчуванне Куляшоў, —
але не да ўсіх дзвярэй ён па-
дыходзіць. Ці так ужо добра,
раскавана і святочна цячэ на-
ша жыццё? А гэтыя хмары на
Захадзе? Ці не нясуць яны блі-
скую буру? Пісаць так, як пі-
салася паўгода, год назад, ужо
не хочацца, а новае яшчэ не
выспела».

Менавіта ў такіх хвіліны і
шукаў беларускі паэт сустрэч з
іншай паэтычнай музай і браў-

радках трагічнага пытанні даў-
но мінулых дзён:

Ніхто з сяброў не крочыў за
труной...
Мір сэрцу мужнаму, мой любы
Саша!
Укрытае чужых палёў зямлэй,
Хай нема спіць яно, як дружба
наша

У могільніку памяці майё...

У гэты перыяд Куляшоў ішоў
ужо па жыцці адзін. Жорсткія
часы вырвалі з іх паэтычнага
трыумвірату двух (Ю. Таўбіна
і З. Астапенку). Ці не таму з
такім разуменнем падыходзіў
Куляшоў да вобраза «могільні-
ка памяці», дзе «спіць іх друж-
ба»? І ці не гэты лермантаўскі
вобраз тое зерне, якое праз два
дзесяцігоддзі ўздыдзе ў паэзіі
Аркадзя Куляшова цыклам
«Маналог»?

Адзіным дрэвам дружбы мы
раслі.
З трох два суні сякера смерці
ссекла.
Не трапілі яны ні ў рай, ні ў
пекла,
Працяг іх існавання — на
зямлі.

Дагэтуль іх, нібы руку —
бязрукі,
Нагу — бязногі, адчувае ствол,
Жываў верхавіна помніць муні.
Рукой гвалтоўнай кінутых на
дол.

Асуджаныя лёсам на знішчэнне,
Яны не падуладны сілам зла:
Карэнні ў дрэва ёсць апрох
ствала,
Апрох карэнняў прагных ёсць
насенне.

Праходзячы кругазваротны
шлях,
Яно і іх вяртае ў сцоў глыбоні,
Адуль для новых дрў
нарэнне сокі
Бярэ, зямлю трымаючы ў руках.

У артыкуле «Работа над пе-
ракладам «Яўгенія Анегіна»
Куляшоў дазваляе нам зазір-
нуць у майстэрню паэта-пе-
ракладчыка. Ён расказвае, што

цаваў патрэбны навык, пады-
ход. «Перакладаючы нанова
«Яўгенія Анегіна», я ўжо не
баяўся ў такой меры, як раней,
пушкінскага тэксту, не баяўся
адступленняў ад літары, мяне
радавала і натхняла, калі рап-
там радкі, якія даўно лічацца
хрэстаматычным, гэтак жа ці
амаль гэтак жа проста і эма-
цыянальна пачыналі гучаць па-
беларуску».

У новым перакладзе я смялей
ішоў на ажыццяўленне пастаў-
ленай перад сабой задачы —
творчага, а не парадковага
прачтання і пераўвасаблення
пушкінскіх строф, памятаючы
словы аўтара «Яўгенія Анегі-
на» аб тым, што парадковы пе-
раклад ніколі не можа быць
правільным. Даводзілася пера-
адольваць і яшчэ адну, спецы-
фічную, цяжкасць: заманліваю
блізкасць рускай і беларускай
моў. Блізкасць гэта ў асобных
выпадках, амаль дакладна пе-
радаючы сэнс, часта пераходзі-
ла ў сваю супрацьлегласць, гэ-
та значыць рабіла такія даслоў-
ны пераклад непатэтычным. У
часе работы над перакладам
мне даваліся і вусна і ў друку
парады па магчымасці прытрым-
лівацца даслоўнасці, імкнуцца
захаваць сэнс кожнага слова.
Вось адна з такіх парад, выка-
заная ў той час у рэспублікан-
скай газеце: «Мы ў перакладах
яго («Яўгенія Анегіна») на мо-
вы народаў Саветаў Саюза
павінны дакладна і з любоўю
перадаць сэнс кожнага пуш-
кінскага верша і кожнага яго
слова». Гэтая думка аўтарам
артыкула падкрэслівалася не-
калькі разоў, і на ёй варта
спыніцца, бо ад правільнага
вырашэння яе залежыць посп-
ех альбо няўдача перакладу.
Сапраўды, перакладчык паві-
нен імкнуцца па магчымасці
дакладна і з любоўю аднавіць
на іншай мове сэнс кожнага
верша і кожнага слова. Быва-
юць шчаслівыя выпадкі амаль
дакладнага супадзення. Такая

пра А. Малышку, прыводзячы ў якасці доказу наступныя радкі ўкраінскага паэта ва ўласным перакладзе:

Я іх думамі жыву,
і слэбры маіх дум не міналі,
і з крыніцы іх піў,
і яны да маёй прыпадалі.

Для Аркадзя Куляшова, для якога стан творчага пошуку быў звычайным станам яго свядомасці, праца над перакладам была не рамяством, а сатворчасцю, сэнс якой паэт выказаў у вершы «Пастух»:

Нехта крывіцца, быццам не рады,
што я вершаў даўно не пішу.
Мне і твораў чужых пераклады
Саграваюць работай душу.

Калі думкі не ладзяць з радкамі,
ці не лепш, чым гібець ад тугі,
чым зайздросціць другім і ланцямі

іх расштурхваць, — пайсці ў пастухі?

Як належыць, у зрэбную кайстру
Хлеба чорны акраец клады.
Лясу пугай, даверанай майстру,
і ганю на папас чараду.

Днём хаджу па лугах ды па стромах,
што акрэслены плошчай стала,
юччу, пэўна, хадзіў бы, каб стома,

Разам з найстрай, дазволіць магла.

І з надзей, яшчэ невыразнай,
Прыхаванай у сэрцы маім,
Дагаджаю я музай уласнай
Строгім музам, вядомым усім.

Рады я, калі думка чужая,
Стаўшы словам жывым пад пяром,

Раптам думку маю абуджае,
што, забытая, спіць пад кустом.

Я тады падбіваю рахункі
Дням і тыдням, пачуўшы здалек,
Як на голас абуджанай думкі
Адгунаецца першы радок.

І шчаслівы, не верачы цуду,
Строгім музам кажу я тады:
Большай платы не браў і не буду

Браць з дагледжанай мной чарады.
Дзякуй, лес мой, і луг мой зялёны,
і агонь, што на ім не патух.

Дзякуй! Снончыўся тэрмін сезонны...
Спаганяй свае гарцы, пастух!

Мяне ўжо неаднойчы папразілі ў тым, што ў «Кнізе пра бацьку» я часам цытую яго вершы цалкам. Але ж хіба гэта — вось і ў выпадку з вершам «Пастух» — простае цытаванне?

Я гляджу на гэта інакш. Эгджаючыся з думкай, што біяграфія паэта — у яго вершах, я шукаю той жыццёвай літаратурнай і грамадскай кантэкст, які дазволіць як мага дакладней прачытаць у вершах Аркадзя Куляшова біяграфію яго душы, духоўную біяграфію першага пакалення будаўнікоў новага грамадства. А верш — гэта шчаслівая магчымасць даць слова таму, хто, на жаль, можа ўдзельнічаць у нашай размове аб ім і яго часе ўжо толькі так, апасродкавана.

Дык давайце не будзем, шкадуючы дэфіцытнай паперы, перапынаць майстра на паўслове, тым больш, што гэта сёння так проста зрабіць...

Вяртаючыся да тэмы нашай гаворкі, хачу дадаць, што сустрачы з сапраўднай паэзіяй, якія былі для Куляшова неабходнасцю, бо стваралі патрэбныя для паспяховага працяжання яго творчага працэсу ўмовы, выліваліся ў Куляшова не толькі ў пераклады.

Так, напрыклад, Шэкспіра ён не перакладаў, але захапляўся яго творами і шмат чытаў іх і перачытваў напярэдадні працы над зборнікам вершаў «Новая кніга», этапным у творчай біяграфіі беларускага паэта. Сваю цягу да Шэкспіра Аркадзь Куляшоў тлумачыць у артыкуле «Трагедыя Адама Крэйзі», прысвечаным паэме Д. Кугульцінава «Бунт розуму».

«У рускага паэта М. Ушако-

ва, — гаворыць ён у гэтым артыкуле, — ёсць цудоўны верш пра ластаўку. Паэт, быццам між іншым, мімаходам закранае ў ім цікавую і істотную з'яву — усё больш узрастаючую сувязь сучаснай паэзіі з творчасцю Шэкспіра.

Полетела ласточка к Шекспиру,
Жду, когда вернется от него.

У многіх вершах і паэмах, што напісаны за апошняе дзесяцігоддзе, выразна можна адчуць гэтую сувязь з той паляцеўшай да Шэкспіра ластаўкай. Выклікана гэта, вядома ж, не адважным намерам паэтаў пацягацца ў адзінаборстве з неперажытымі творами, а патрабаваннем часу. Надзеяны, па выразу Бялінскага, «светаабдымным розумам», Шэкспір з'явіўся перад нашым векам у новай якасці. Мы раптам адкрылі ў ім сябе, убачылі ў яго трагедыях і санетах нешта такое, што было недасягальна для вякоў мінулых.

Трагедыі Рамэа і Джульеты, караля Ліра, Гамлета, пераступішы сямейнай парогі, выявілі, як ніколі раней, свой сапраўдны, глабальны маштаб і сэнс. Злачынствы герояў Шэкспіра не паменшыліся перад злачынствамі ў Бухенвальдах і Асвенцімах, у Хірасіме і Нагасакі, а толькі паказалі нам іх нечасовую злавесную сутнасць.

Адкрыты Шэкспірам свет моцных чалавечых пачуццяў, здольных, у крайнім іх праяўленні, як на высакародных ўчыні, так і на ганейнае чорнае зло, зліўся ў нашым уяўленні з найвялікшымі дасягненнямі сучаснай навукі — адкрыццём атамнай энергіі. Свет непакоіць неадчэпная думка аб новым Яга, які кіруе палётам ракет, начыненай тэрмаядзернай смерцю.

Эвалюцыя светаадчування, разбурэнне старога ўяўлення аб свеце даецца чалавеку цяжка, калі ён увогуле належыць да тых, што могуць развівацца разам з часам. Калі ж ён усё-такі здольны да гэтага, — яму, відаць, цяжка (а можа, нават і немагчыма?) заставацца ў гэтым руху аднаму. І чалавек шукае спадарожнікаў. Побач і ў часе.

Пачатак 60-ых гадоў знамянальны для творчасці Аркадзя Куляшова скачком у светаадчуванні, падрыхтаваным новым часам і яго адбіццём у свядомасці і творчасці паэта, які ўжо асвоілі космас, як частку жыццёвай прасторы чалавека. Новае светаадчуванне падштурхоўвала Куляшова да пошукаў аналагаў у гісторыі чалавечай думкі.

Адсюль яго цяга да «светаабдымнага розуму» Шэкспіра. Цяпер ужо ён — павадыр Куляшова на шляхах засваення новых гарызонтаў думкі.

Так мне, прынамсі, уяўляецца. І няхай мне і тут дапаможа сам паэт, чый верш «Не старадаўні бард» са зборніка «Новая кніга» я прывяду ніжэй як аргумент:

Не старадаўні бард, але ўсё роўна
Яногасць барда праўнук альбо
унук,
А доляю сваёй з ім не роўны:
Мне ў рукі лёс не шпагу даў,
не лук,
А ўсю Зямлю, з арэнай —
Млечным Шляхам,
Качу яе, падобную на мяч,
Ахопленую вадародным жахам,
Які хворую, загортаю ў кумач,
Сачу, каб не скрануў яе з арбіты

Заакіяніскі ядавіты грыб.
Галактыкі, як сведкі і арбітры,
Дарма з трыбун высокіх і сядзіб
Глядзяць на паядынак мой
вчысты,
Як на даўно для іх знаёмы
жарт.

Мяч круглы; як гавораць футбалісты, —
Яшчэ пабачым мы, чаго ён варт!

Не выпадкова з усіх азначэнняў паэзіі Куляшоў вылучаў азначэнне Бялінскага: «паэзія — гэта біццё пульсу сусветнага жыцця, гэта яго кроў, яго польмя, яго святло і сонца».

Крыўдаваць нам у рэспубліцы на беднасць друкаваных выданняў як быццам не даводзіцца. Амаль кожная галіна нашага грамадскага і эканамічнага жыцця, ва ўсякім выпадку асноўныя з іх, так ці інакш асвятляюцца ў друку. Жанчыны, моладзь, работнікі сельскай гаспадаркі, бытавога

Але нельга ні прыхарошваць мінулае, ні адмаўляць яго нігілістычна. Павышаная ўвага да мінулага, да гісторыі цалкам апраўдана, а важнасць гэтай тэмы зразумелая. Варта, напрыклад, адзначыць, што творы народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава пра мінулыя вайны так высока ацэ-

ным творам: гістарычным раманам, апавесцям, апавяданням, драматычным твораў на гістарычную тэматыку. Тут жа могуць друкавацца пераклады мастацкіх твораў, якія датычаць Беларусі, пераклады на сучасную мову ўласнааналічных літаратурных помнікаў, напісаных у свой час продкамі на іншых мовах. Літаратурна апрацаваныя ўспаміны ўдзельнікаў вайны і мемуары таксама маглі б знайсці сваё месца.

Другую палову, ці мо частку, часопіса пажадана было б адвесці публіцыстыцы, навуковым працам, артыкулам, рубрыкам тыпу «Старонкі нашай гісторыі», «З глыбіні стагоддзяў», нарысам, дзённікам, рэцэнзіям на гістарычныя творы, працы, дапаможнікі.

Можна запярэчыць, што ў нас творы і матэрыялы гістарычнага зместу друкуюцца ў розных часопісах і нават ёсць бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі». Але гэты бюлетэнь арыентаваны на матэрыяльныя помнікі, а за рэдкімі публікацыямі ў розных часопісах угледзець чытачу цяжка. Патрэбна жывая, зацікаўленая гаворка з чытачом пра сувязь мінуўшчыны з рэчаіснасцю. Зрабіць гэта і здолее спецыялізаваны літаратурны часопіс.

В. ХІЛІМОНАУ,
ветэран вайны і працы
г. п. Мір.

ЧАСОПІС, ЯКОГА НЕ СТАЕ

абслугоўвання, мастацтва, аматары прыроды маюць свае часопісы. Літаратары-прафесіяналы могуць друкавацца ў часопісах «Польмя», «Малодосць», «Неман», «Беларусь». Здавалася б, што ўсё неабходнае для плённай работы нашых пісьменнікаў, для задавальнення чытацкіх патрэб і густаў ёсць. Неабходнае, але ці дастатковае?

Згадаю ў сувязі з гэтым выступленне на IX з'ездзе пісьменнікаў Беларусі Адама Мальдзіса. Ён гаварыў аб асвятленні ў нашай літаратуры гістарычнай тэмы і пра адносіны да яе. У нас, адзначаў ён, вельмі часта мінулае адвольна, валюнтарыстычна рэдагуецца. Мы помнім не ўсё, а толькі тое, што нам здаецца выгадным.

А гэта ж сёння ўжо творы на гістарычную тэму. Нарэшце і на 8-ым з'ездзе пісьменнікаў СССР адзначалася, што «тэма блізкага і далёкага мінулага мае вострасучаснае гучанне, калі гаворка ідзе пра гераічныя старонкі гісторыі». Менавіта больш твораў на гістарычную тэму і мастацкіх, і дакументальных, і мемуарных — жадаў бы чытаць і стары, і малады. Дык ці не настаў час, каб даць твораў на гістарычную тэму больш прастор, выпускаць новы часопіс, скажам, пад назвай «Спадчына»? Мяркую, што гэта павінен быць і літаратурна-мастацкі, і навукова-папулярны часопіс. Палову яго аб'ёму, а мо і больш, мабыць, трэба аддаць мастацкім літаратур-

«ЛіМ» ВYSTУПІЎ. Які Вынік?

«НЕСУНЫ»

Пад такім загалоўкам у «ЛіМ» за 25 ліпеня 1986 года быў апублікаваны артыкул, у якім закраналіся пытанні барацьбы з атрыманнем непрацоўных даходаў, маральна-этычнага боку гэтай праблемы. У публікацыі прыводзіліся факты крадзяжу сацыялістычнай уласнасці на Мінскім падшыпніковым заводзе.

Як паведаміў рэдакцыі дырэктар заводу А. Высоцкі, «Артыкул «Несуны» быў абмеркаваны ў працоўных калектывах дзесяці структурных падраздзяленняў прадпрыемства. Акрамя гэтага, факты, прыведзе-

ныя ў артыкуле, былі даведзены да ведама сакратароў партыйных арганізацый цэхаў і аддзелаў, старшын цэхавых камітэтаў прафсаюза, сакратароў камсамоўскіх арганізацый.

Да працаўнікоў заводу, якія спрабавалі вынесці за межы прадпрыемства матэрыяльны каштоўнасці, ужыты наступны меры ўздзеяння: старшаму інжынеру аддзела капітальнага будаўніцтва М. Жукаўцу вынесена грамадскае спаганне; прыбральшчыца цэха карданых падшыпнікаў А. Кізіна заслухана на пасяджэнні тава-

рыскага суда цэха, які вынес ёй грамадскую вымову з апублікаваннем у цэхавым друку; грамадская вымова вынесена электрамонтэру аўтаматна-карнага цэха Я. Таболіну. Акрамя гэтага, згодна з заводскім палажэннем аб даплатах па выніках працы калектыву заводу за гаспадарчы год, усе гэтыя асобы аўтаматычна пазбаўляюцца так званай трынаццатай зарплаты за 1986 год.

Прыняты шэраг канкрэтных захадаў па ўзмацненні барацьбы з крадзяжом дзяржаўнай маёмасці, ліквідацыі ўмоў і прычын, якія гэтаму спрыяюць».

УВАГА, КОНКУРС!

Пачаўся I тур Рэспубліканскага (у рамках Усесаюзнага) конкурсу на стварэнне песень, маршаў і паэтычных твораў пра савецкую міліцыю, прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі і 70-годдзю савецкай міліцыі. Конкурс праводзіцца сумесна Міністэрствам унутраных спраў БССР, саюзамі кампазітараў і пісьменнікаў Беларусі. Адна з найважнейшых яго задач — актыўнае выкарыстанне песень, музыкі і паэзіі ў прафесійным, ідэйна-палітычным і маральна-эстэтычным выхаванні работнікаў органаў унутраных спраў, пашырэнне высокамастацкага рэпертуару на калектываў самадзейнай мастацкай творчасці.

На конкурс прадстаўляюцца творы, якія раней не публікаваліся і не скарыстоўваліся. Удзельнічаць у конкурсе могуць як прафесійныя, так і самадзейныя кампазітары і паэты. Галоўны крытэрыў ацэнкі твораў, якія прадстаўляюцца на конкурс, — высокі мастацкі і ідэйна-палітычны ўзровень, патрыятызм і грамадзянскасць тэмы, якая ўвасабляецца аўтарамі.

Першы тур Рэспубліканскага конкурсу праводзіцца з 1 вер-

асня 1986 г. па 1 чэрвеня 1987 г. ва УУС аблвыканкомаў, Мінгарвыканкома, БУУСТ, другі — з 1 чэрвеня па 1 жніўня 1987 г. у Мінску. Арганізацыйную работу па правядзенні конкурсу ажыццяўляюць аргкамітэты, створаныя ў МУС, УУС, БУУСТ. У складзе аргкамітэтаў — прадстаўнікі органаў унутраных спраў, творчых арганізацый.

Аргкамітэты УУС, БУУСТ падводзяць вынікі I тура конкурсу і прадстаўляюць лепшыя творы не пазней чым 1 чэрвеня 1987 года ў Рэспубліканскі аргкамітэт (г. Мінск, 220615, вул. Урыцкага, 5, Палітычны аддзел МУС БССР, з адзнакай «Рэспубліканскі конкурс на стварэнне песень, маршаў і паэтычных твораў пра савецкую міліцыю»).

Тэксты песень, паэтычных твораў, клавіры, магнітафонныя запісы накіроўваюцца толькі пад псеўданімам за подпісам старшын аддзела аргкамітэта. Падрыхтаваныя клавіры з выпісанымі тушшу або чорным чарнілам сольнімі і харавымі

партыямі накіроўваюцца ў Рэспубліканскі камітэт у двух экзэмплярах, а тэксты песень і паэтычных твораў на беларускай, рускай мове або з падрадкаўным літаратурным перакладам, надрукаваным на машынацы праз два інтэрвалы на адным бану аркуша, у шасці экзэмплярах.

Аркестравыя творы прымаюцца толькі ў партытуры, разлічанай на сярэдні склад духавога аркестра.

Для пераможцаў Рэспубліканскага конкурсу ўстаноўлены грашовыя прэміі: адна першая ў суме 400 рублёў, дзве другія — 500 руб., тры трэція — 600 руб., пяць заахвочальных — 200 руб. Лепшыя творы будуць накіраваны для выдання пераможцаў ва Усесаюзны аргкамітэт, а таксама рэкамендаваны для выканання на Беларускім радыё і тэлебачанні і для апублікавання ў рэспубліканскіх выданнях.

Калектыву Літаратурнага музея Якуба Коласа выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы Ганне Мікалаеўне Жардзецкай з прычыны трагічнай смерці сына АЛЯКСАНДРА.

Новая цыркавая праграма адметная і сваёй кампазіцыйнай прадуманасцю, і дасканаласцю асобных нумароў, і ідэйна-мастацкім зместам відовішча. Называецца яна «Карнавал міру», а пачатак свой узяла яшчэ шэсць гадоў назад.

ЗАПРАШАЕ «Карнавал міру»

Рэжысёр - пастаноўшчык праграмы народны артыст РСФСР В. Галаўко (ён жа разам з вядомым пазтам-сатырыкам А. Унукавым з'яўляецца і аўтарам сцэнарыя) падрыхтаваў яе яшчэ да адкрыцця Алімпіяды-80, якая, як вядома, праходзіла ў Маскве. Прайшоў час, і ў першапачатковую кампазіцыю ўнесены некаторыя ўдакладненні, асобныя нумары заменены новымі, больш яркімі і прафесійна выразнымі і дасканалымі. У такім выглядзе з праграмай пазнаёмліся ўдзельнікі і гледачы нядаўніх Гульніў добраў волі.

І вось малюнічае відовішча вынесена на суд мінчан і гасцей горада-героя. Тое, што адбываецца на арэне, можна назваць гімнамі міру, будучыні, жыццю. Кампазіцыяна кожны нумар праграмны так, што ён нясе і яркую самастойную нагрукку і адначасова добра дапаўняе астатнія, тым самым ствараецца ўражанне публіцыстычнага спектакля, дзея

якога адбываецца на розных кантынентах свету.

Своеасаблівае запевіна спектакля — балетная міні-яцюра ў выкананні салістаў балета Н. Макавай і В. Круглінава, якую працягвае танцавальная кампазіцыя «Юнацтва зямлі». Яе змяняюць «Кветкі зямлі» — гэтаксама, як і ў першым выпадку, мовай танца выказваецца спрадвечная мара чалавека жыць у міры і дружбе, смела і упэўнена глядзець у свой заўтрашні дзень.

Яшчэ хвіліна — другая і дзеліне пераносіцца ў Акіянію. Арыгінальны жанглёр В. Цебянькоў сваім выступленнем дае магчымасць гледачам адчуць, наколькі людзі розных кантынентаў, нягледзячы на моўныя бар'еры, аб'яднаны гарачым жаданнем радавацца жыццю, як кожны народ па-свойму таленавіты. А «гэта» ўжо Азія, Трапіць у яе дапамагаюць паветраныя гімнасты на молцах браты Армен і Віталь Ванесяны і акрабаты

на шастах пад кіраўніцтвам А. Майсеева. «Коннае радэа» пад кіраўніцтвам Э. Пліева дазваляе «убачыць» Амерыку...

У другім аддзяленні важную ідэйна-сэнсавую нагрукку нясе атракцыён «Пад мірным небам Радзімы», у

якім заняты акрабатычны ансамбль на рускіх арэлях з мядзведзямі, удастоены «Гран-пры» — «Залаты клоун» у Монтэ-Карла. Стваральнік і пастаноўшчык яго народны артыст РСФСР В. Белякоў. Выступленні гэтага ансамбля добра дапаўняюць жанглёры з малпамі лаўрэатаў Усесаюзнага агляду артыстаў цырка Юлія і Віктар Крачынавы і касмічны эквілібрыст М. Касэ.

Асаблівае хваляванне перажывае зала, калі гучаць знаёмыя ўсім словы: «Мне кажацца порою, што солдаты, с кровавых не прыешдшыя полей, не в землю эту легли когда-то, а превратились в белых журавлей». Паветраны палёт «Жураўлі» падрыхтаваны П. Майстрам да 40-годдзя Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, а цяпер арганічна ўвайшоў у «Карнавал міру».

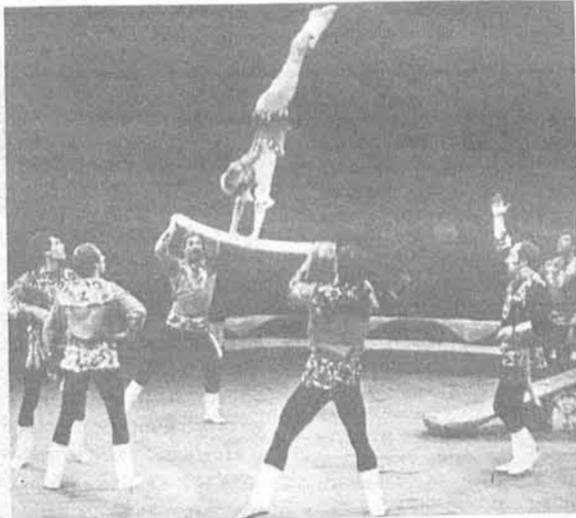
Як заўсёды, на манежы клоуны. На гэты раз П. Талдоу, заслужаны артыст РСФСР Г. Ротман, В. Мінаеў.

Гімнасты на першах пад кіраўніцтвам Руслана Духноўскага.

Іх выступленні таксама падначалены агульнай задуме праграмы, а таму ўспрымаюцца натуральна і непасрэдна.

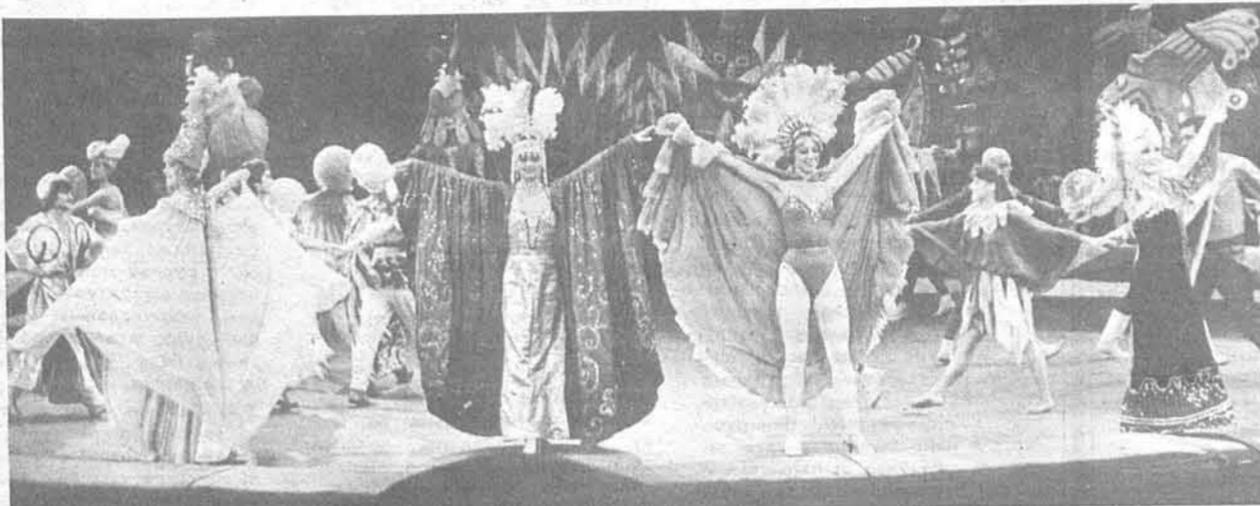
Адным словам, у цырку зноў святла. Святла радаснае для ўсіх, хто мае магчымасць пабываць на «Карнавалі міру», якім адкрыўся ў Мінску чарговы сезон.
Тэкст і фота Ул. КРУКА

Акрабаты на рускіх арэлях пад кіраўніцтвам Станіслава Лаўрова.

Коннае радэа пад кіраўніцтвам Эльбруса Пліева.

На арэне нараджаецца цуд.

з 29 верасня па 5 кастрычніка
29 верасня, 19.00
РЭПАРТАЖ АБ УРАЧЫСТЫМ ЗАКРЫЦЦІ ДЗЕН ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ЭСТОНСКОЙ ССР У БЕЛАРУСКАЙ ССР

30 верасня, 20.25
II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ
Выступае народны фальклорна-этнографічны ансамбль «Неруш» БДУ імя У. І. Леніна.

2 кастрычніка, 18.30
«КАЛАСЫ І СКАЛЫ»
Перадача знаёміць з творчасцю А. Бажко. Вершы чытаюць артысты мінскіх тэатраў.

2 кастрычніка, 20.00
ДРУГІ КАНЦЭРТ ДЛЯ ФАРТЭПІЯНА З АРКЕСТРАМ П. І. ЧАЙКОУСКАГА
Выконвае заслужаны артыст РСФСР М. Плятнёў і Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР.

3 кастрычніка, 19.50
«СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЙ МУЗЫКІ»
Будзе выканана сімфанічная паэма В. Помазава «Заслаўская легенда». Гледачы разам з удзельнікамі перадачы паспрабуюць узнавіць шлях стварэння паэмы, даведаюцца пра падзеі, якія леглі ў аснову твора, Раскажуць пра гэта мастак М. Купава, паэтэса Т. Бондар, скульптар А. Шатэрнік.

5 кастрычніка, 11.35
«ГВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ»
Перадача знаёміць з творчасцю мастака С. П. Каткова. Аб сустрэчах з ім раскажуць мастакі Н. Шчасная, У. Стальмашонак, З. Літвінава, Н. Шастоўскі. Сваімі ўспамінамі дзеліцца дачка мастака С. Каткова.

5 кастрычніка, 13.00
«КІЛЯНОВЫЯ ЛІСТЫ»
Тэлекампазіцыя на вершы У. Жылкі.

5 кастрычніка, 15.05
«МІЛЬЯНЕРКА»
Аб прэм'еры музычнай камедыі Я. Глебава ў Маскоўскім дзяржаўным тэатры апярты раскажуць дырэктар тэатра народны артыст РСФСР У. Розаў, народная артыстка РСФСР З. Іванова, музычны камментатар В. Сварцова.

5 кастрычніка, 17.05
«СУСТРЭЧА З БАТЛЕЙКАЙ»
Беларускі традыцыйны тэатр лялек батлейка быў вельмі папулярны ў народзе, паказы спалучаліся з песняй, музыкай, танцам. Уздзельнікі перадачы — кандыдат філалагічных навук П. Садоўскі, загадчык аддзела навукова-метадычнага цэнтру Міністэрства культуры БССР У. Іскрын і вядучая Г. Фурс сабраліся, каб выказаць свае меркаванні пра магчымасці адраджэння і існавання ў сённяшняй мастацкай культуры традыцыйнай батлейкі.

Вы ўбачыце сцэны батлеечнага тэатра, якія пакажуць акцёры народнага лялечнага тэатра «Батлейка» Залескага Дома культуры Смаргонскага раёна, даведаецеся пра развіццё і формы гэтай цікавай з'явы ў беларускім мастацтве.

5 кастрычніка, 17.45
«ВІНШУЕМ ВАС»
У канцэрце па залюках настаўнікаў выступаць В. Талкунова, Я. Несцяранка, Я. Хазанаў, І. Панароўская, вакальна-інструментальны ансамбль «Слбыры» і іншыя.

А Б'Я В Ы

Беларуская ордэна
Дружбы народаў
дзяржаўная кансерваторыя
імя А. В. Луначарскага

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС
НА ЗАМЯШЧЭННЕ
ВАКАНТНАЙ ПАСАДЫ
ПРАФЕСАРСКА-
ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ
ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ
МІНСКУЮ ПРАПІСКУ:

кафедра фартэпіяна — старшы выкладчык 0,5 стаўні — 1, выкладчык 0,5 стаўні — 1, кафедра камернага ансамбля — дацэнт — 1, курс грамадзянскай абароны — старшы выкладчык 0,5 стаўні — 1.

Тэрмін падачы заяў адзін месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы згодна палажэнню аб конкурсе накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30. Даведкі па тэл.: 22-49-42, 22-96-71.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05907 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машынапісе (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксандр АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Аляксандр ЖУЦ, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАЎ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.